

BR. 20

IZVEŠTAJ GUVERNATORATA CRNE GORE OD 17. FEBRUARA 1943. VRHOVNOJ KOMANDI O NAPADU NA GRUPU ILEGALACA I ČLANOVA OK KPJ ZA BERANE*

Vrhovna komanda

Primljena poruka
nešifrovana

Datum i čas prijema 05201702
putem teleprinter

17. februar 1943 — XXI
Pol.

Datum i čas predaje 07101702

Pošiljalac
Guvernatorat Crne Gore
(C. Prinčipe)

Upućeno
Vrhovnoj komandi

Br: 1053/op.

Izveštaj u 0300 od 17. februara 1943 — XXI

Jedinica divizije „Venecija“, uz sadejstvo nacionalističke formacije, napala je grupu ustanika u zoni Crniš (sekcija Peć QO—GU). Neprijatelj, koji je nateran u bekstvo, ostavio je na terenu 6 mrtvih.² Na našoj strani nijedan gubitak. Avion nepoznate nacionalnosti nadletao je uoči 16-og između 0340 i 0430^h zonu Bar, Danilovgrad i Nikšić. Vrativši se, zatim, istim putem i nadletevši iste zone, udaljio se prema istoku. Drugi avion nepoznate nacionalnosti nadletao je u 1415^h dana 16-og zonu Petnica (sekcija Peć RH—GS) pravcem prema severozapadu.

General
Pircio [Pirzio] Biroli — 031517.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 132/885.

² Oko 600 italijanskih vojnika i četnika opkolilo je u šumi blizu s. Lješnice (kod Berana — sada: Ivangrad) 12 beranskih ilegalaca koji su se, sa članovima OK KPJ za Berane, sklonili u dve zemunice. Među poginulima bili su član OK KPJ za Berane Milan Kuč i partijski radnik Vukadin Vukadinović, narodni heroj. Ostali su se izvukli iz obruča (Zbornik narodnih heroja, Omladina, Beograd, 1957, str. 396 i 870; „Pobjeda“, organ SSRN Cme Gore, 12. februar 1961, str. 12).

BR. 20

IZVEŠTAJ KOMANDE 1. BRZE DIVIZIJE „EUDENIO DI SAVOJA“ OD 17. FEBRUARA 1943. KOMANDI 18. ARMIJSKOG KORPUSA O NAPADU NA AUTO-KOLONU NA PUTU VODICE — MALA ČISTA¹

KOMANDA 2. ARMIJE
OP. ODELJENJE

Br. 2653
17. februar 1943.

HITNO
POVERLJIVO

KOMANDA. 1. BRZE DIVIZIJE
„EUDENIO di SAVOJA“

— Odeljenje Nač. štaba — 1. odsek —

Op. br. 954

VP 18, 17. februar 1943/XXI

Predmet: borba 16. februara kod k. 144
na putu Vodice—Mala Čista.

KOMANDI XVIII ARMIJSKOG KORPUSA
— Operativnom odeljenju

Vojna pošta 118

U nastavku telegrama Op. br. 949 od juče.²

1. — Na dan 15. ovog meseca naredio sam pukovniku Da Zara Gvidu [Guido], komandantu Podsektora Vodice, da izvrši rekognosciranje garnizona Gaćezezi i Mala Čista i da ispita mogućnost za smeštaj ljudstva, kao i potrebne mere za odbranu.

Naređeno je da u ovom rekognosciranju učestvuju: načelnik štaba ove komande, major Salustri Ernesto, poručnik Dentile Đuzepe [Gentile Giuseppe], komandir 7. čete Dobrovoljačke milicije za borbu protiv komunista i inženjerski poručnik Kašteli Đulijano [Castelli Giuliano].

Naredio sam da u auto-koloni bude jedna radio-stanica, kao i da o pokretu budu obavešteni zainteresovani garnizoni, što je i urađeno.

2. — Ujutro 16. ovog meseca, oko 9.30 časova, načelnik štaba sa ostalim oficirima stigao je u Vodice pomorskim putem.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 298/384—390.

² Redakcija ne raspolaže tim telegramom.

Oko 10 časova iz Vodica je krenula auto-kolona u sledećem sastavu:

— 1 laki tenk, 2 kamiona, 1 oklopni automobil, 1 kamion sa životnim namirnicama za garnizone Gaćezezi i Mala Čista i 1 putnički automobil. U putničkom automobilu su se nalazili pukovnik, komandant konjičkog puka „Alessandria“, načelnik štaba divizije i poručnik, komandir 7. čete Dobrovoljačke milicije za borbu protiv komunista.

Inžinjerijski poručnik Kašteli se nalazio u oklopnom automobilu.

U obezbeđenju auto-kolone nalazili su se:

— jedan vod crnokošuljaša iz bataljona „Toskano“ [Toscano] pod komandom crnokošuljaškog kapetana Kantinija [Cantini] Armanda, ojačan jednim mitraljeskim odeljenjem istog bataljona sa dva teška mitraljeza; ukupno oko 60 ljudi.

Auto-kolona je nastupala sa motornim vozilima na međusobnom odstojanju od 50—60 m, a obezbeđivali su je laki tenk sa čela i oklopni automobil sa začelja.

Kolona je ceo put u odlasku prešla bez ometanja. Kod k. 53 (PN—CM) auto-kolona je morala da se zaustavi 10 minuta zbog popravke manjeg kvara na lakom tenku. Za vreme zastanka, na odstojanju od 300 do 400 m primećena su dva ustanika, koja su pobešla (10.35 časova).

Kolona je nastavila kretanje, stigla u Gaćezezi i zatim je, oko 11.30 časova, produžila za Malu Čistu.

Za vreme zastanka u Maloj Čisti, verovatno zbog primećenog sa k. 53, pukovnik Da Zara je, što se pokazalo kao veoma celishodno, uputio telegram sledeće sadržine:

„Komanda Podsektora Vodice. — Četvrti eskadron i mitraljeski vod na motornim vozilima, sa dva tenka duž puta Vodice—Mala Čista, odmah da se prebace južno od Okit (k. 53). Odmah posle iskrcavanja vojnika i vraćanja motornih vozila u Vodice, preduzeti pročešljanje duž puta radi obezbeđenja kolone. Naročito obratiti pažnju prema istoku. — Potpisan Da Zara“.

O upućivanju ovog telegrama pukovnik je upoznao crnokošuljaškog kapetana Kantinija, koji se nalazio u čelnom kamionu, preporučivši mu da skrene pažnju i obavesti crnokošuljaše kako ne bi greškom otvorili vatru na naše vojnike.

3. — Prilikom povratka, oko 13.15 časova, u visini k. 144 (PN—CO), oko 1000 m južno od raskrsnice puta Mala Čista—Zaton, crnokošuljaški kapetan na pomenutoj koti je primetio izvesno kretanje ljudstva, zaustavio kolonu i naredio zauzimanje položaja. Ljudstvo još nije počelo ni da silazi iz vozila kada

je sa kamenih ograda na udaljenju 30—40 m od puta na naša vozila otvorena jaka puščana i mitraljeska vatra.³

U međuvremenu su i oficiri izašli iz putničkog automobila i počeli da izdaju naređenja za dejstvo.

Pošto je odmah rasporedio automatska oruđa, crnokošuljaški kapetan se uputio prema kolima pukovnika radi prijema naređenja. Međutim, pre nego što je i stigao do kola pali se smrtno pogođeni pukovnik, major Salustri i poručnik komandir čete Dobrovoljačke milicije za borbu protiv komunista. Stoga je kapetan preuzeo komandu nad ljudstvom, nastavio borbu i naredio svojim vojnicima da, s obzirom na nedovoljnu količinu municije, otvaraju vatru samo na sigurne ciljeve i mirno sačekaju pojačanja.

Oko 13.45 časova, videći da se eskadron „Alesandrija“ još ne pojavljuje, crnokošuljaški kapetan je u Vodice uputio oklopni automobil u kome su se nalazili prvi teški ranjenici. U toku kretanja otvorena je na pomenuti automobil više puta vatra iz mitraljeza i bacane zapaljive bombe; utrošivši puščanu municiju, i sa mitraljezom u zastoju, kola su uspela da stignu u Vodice bez dve gume, ali uspešno izvršivši povereni zadatak.

Oko 15 časova crnokošuljaši su primetili dejstvo 4. eskadrona „Alesandrija“ u pravcu k. 144 pa je, zatim, crnokošuljaški kapetan uspostavio prvi dodir pomoću tenka iz sastava kolone. Međutim, borba je bez prekida nastavljena sve do 15.30 časova, kada su naše jedinice uspostavile materijalnu vezu i kada su ustanici, primetivši da će se naći u okruženju, napustili borbu otvarajući vatru sa okolnih visova pod zaštitom kamenih ograda i ispresecanog zemljišta.

4. — Četvrti eskadron „Alesandrija“, ojačan jednim vodom mitraljeza shodno naređenju primljenom od pukovnika, krenuo je iz Vodica oko 12.40 časova i na motornim vozilima stigao u visinu brda Okit (PN—CM). Iskrcavši se iz motornih vozila, eskadron je preduzeo nastupanje sa dva voda istočno od puta, jednim vodom zapadno od puta, dok su se komandni vod i mitraljeski vod kretali putem.

Odmah posle prelaska preko brda Okit, komandir eskadrona, potporučnik Fornarola, čuo je jaku mitraljesku i puščanu vatru sa pravca severa, tačnije — sa visova k. 144 i k. 163 (PL—CO). Smatrajući da je kolona napadnuta, ubrzao je kretanje i prebacio se sa komandnim vodom i mitraljeskim vodom prema k. 144. Pod zaštitom mitraljeske vatre počeo je da se

³ Napad na kolonu su izvršile Primorska i Prominsko-bukovička partizanska četa (tom V, knj. 12, dok. br. 157; Hronologija, str. 426 i dok. br. 40 ove knjige).

penje na pomenutu kotu, na koju je stigao pod dejstvom neprijateljske vatre. Sa vrha je jasno ugledao, na oko 300 m, zaustavljenu auto-kolonu koja se nalazila pod jakom i preciznom vatrom sa okolnih položaja.

Pojavom naših vojnika na koti, oko 60 partizana, podjeljenih na male grupice od 2—3 čoveka, počelo je da se povlači ostavivši na zemljištu oko 7 mrtvih.

Eskadron se spustio sa visa goneći begunce u pravcu k. 163, koju su zauzeli jedno naše mitraljesko i jedno streljačko odeljenje, dok se ostatak eskadrona uputio prema auto-koloni.

Stigavši u njenu blizinu, potporučnik Fornarola je zatekao crnokošuljaškog kapetana Kantinija kako se brani od sve jačeg neprijatelja. Pojavom eskadrona partizani su ublažili pritisak i, produživši paljbu, povlačili se prema k.169 (PN—CO).

Pošto su prikupljeni ranjeni i poginuli, auto-kolona je ponovo formirana i počela pokret prema Vodicama pod zaštitom eskadrona, na koji je sa okolnih visova otvarana slaba vatra. Jedinice su se vratile u Vodice oko 16.45 časova.

Četvrti eskadron je u akciji učestvovao sa 3 oficira, 60 vojnika sa 4 puškomitraljeza i 24 mitraljesca sa 3 mitraljeza.

5. — U međuvremenu je zamenik komandanta puka u Vodicama, oko 15.30 časova, s obzirom da nije primio nikakve druge vesti, prikupio sve raspoloživo ljudstvo garnizona (oko 40 ljudi) i krenuo u susret jedinicama.

6. — *Naši gubici*

Poginuli:

— pukovnik Gvido Da Zara, komandant puka „Alessandria“;

— major Ernesto Salustri, načelnik štaba 1. brze divizije;

— poručnik Đuzepe Dentile, komandir 7. čete Dobrovoljačke milicije za borbu protiv komunista;

— crnokošuljaški ml. vodnik Paolo Ričeputi [Riceputi], iz 68. bataljona „Toskano“;

— crnokošuljaški ml. vodnik Čezare Kristijani [Cezare Cristiani], iz 68. bataljona „Toskano“;

— crnokošuljaški desetar Ecio Kape [Ezio Cappè], iz 68. bataljona „Toskano“;

— crnokošuljaš Vasko [Vasco] Lani, iz 68. bataljona „Toskano“;

— vojnik Karlo Pizano [Carlo Pisano], iz puka „Alessandria“.

Svi su iz vatrenog oružja pogodeni u glavu osim majora Salustrija koji je pogoden u desnu polovinu grudnog koša. Svi su poginuli na bojištu osim majora Salustrija koji je umro u Vodicama.

Ranjeni:

- dva vodnika iz puka „Alesandrija“;
- jedan ml. vodnik iz puka „Alesandrija“;
- jedan desetar iz puka „Alesandrija“;
- jedan karabinijer iz ispostave u Vodicama;
- jedan crnokošuljaški ml. vodnik iz 68. bataljona crnih košulja „Toskano“;
- devet crnokošuljaša iz 68. bat. crnih košulja „Toskano“.

Nema nestalih. Nikakvo naoružanje ni oprema nisu izgubljeni. Oklopni automobil je pogođen na više mesta i izgorele su mu dve gume na točkovima. Uništene su dve gume za kamion.

Gubici ustanika. — Treba smatrati da su ustanici pretrpeli dosta teške gubitke u ljudstvu.⁴

Zaplenjeno: 2 puške, 6 ručnih bombi, nekoliko pušanih okvira i jedna tašna sa raznim dokumentima.

Podaci o ustanicima. — Jačina ustanika procenjena je na oko 300 ljudi naoružanih raznim automatskim oružjem.

Na osnovu zaplenjenih dokumenata smatra se da se u ovoj jedinici nalaze mnogi iz rejona Varivode (QO—CZ). U spisku su pronađena imena koja do sada nisu bila poznata.

Protiv oklopnog automobila — u blizini Sv. Ivana (PN—CO) — upotrebljene su boce sa zapaljivom tečnošću. Komandir 4. eskadrona je našao dve u nagaravljenim parčićima. Ovo je prvi put da partizani — na ovom području — upotrebljavaju ovo ofanzivno sredstvo.

7. — Preduzete mere i izdata naređenja bih su celishodni i u duhu postojećih pravila.

Garnizoni su bili unapred obavешteni; čak je jedna jedinica iz garnizona u Gačelezima sa jednim puškomitraljezom zaposela k. 124 u blizini raskrsnice za Zaton (PN—CO).

Verovatno je bilo celishodno da se za kraće vreme odloži pokret u cilju povratka iz Male Čiste kako bi se omogućilo 4. eskadronu da se više približi koloni, kao što je, verovatno, bilo celishodnije da su se oficiri, umesto da svi zauzmu mesto u putničkom automobilu, rasporedili u razna motorna vozila. Međutim, ovo već spada u slučajnosti rata.

Starešine i potčinjeni, svi su se veoma dobro držali; svi su veoma brzo pritekli na znak vatre.

Uprkos tuzi radi pretrpljenih teških gubitaka, moral jedinica je na dostojnoj visini.

Ne mogu nikog da posebno istaknem već da pohvalim držanje svih.

⁴ Na margini dokumenta dopisano olovkom: „Bar 4 ranjena... a bar 7 mrtvih utvrđeno“.

8. — U 16.15 časova, čim sam obavešten, krenuo sam u Vodice sa pukovnikom komandantom puka „Saluco" [Saluzzo] i 1. bataljonom (reducirane jačine) ovog puka.

Ujutro, 17. februara, ove jedinice, zajedno sa jedinicama iz garnizona Vodice, izvršiće napad na ovo područje i preduzeti mere odmazde.

KOMANDANT

Divizijski general

Č.⁵ Lomaljo (C. Lomaglio)

gen. Lomaljo

..,⁶

BR. 31

ODOBRENJE VIŠE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA „SLOVENIJA—DALMACIJA" OD 19. FEBRUARA 1943. KOMANDI 6. ARMIJSKOG KORPUSA ZA UPOTREBU ČETNIČKE VOJNE FORMACIJE U BORBAMA PROTIV JEDINICA NOV I POJ U DOLINI NERETVE¹

3 d/13

Pisani telegram

V.P. 10, 19. februar 1943.

Od Više k-de or. sn. „Slov.—Dalm." — operativno —

Komandi VI-og armijskog korpusa

Br. 2769 prot.

Na vaše traženje preko radio-veze stiglo noću na 19. Sve dok se situacija ponovo ne sredi², Crnogorci³ mogu biti upotrebljeni izbegavajući apsolutno štete stanovništvu i pljačke.

General Roboti

⁵ Čezare (Cesare)

⁶ Olovkom dopisana nečitka rečenica.

¹ Original (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 25/10, k. 98.

² Reč je o teškoj situaciji italijanskih snaga na prostoru Prozor — Ivan-sedlo—Drežnica, gde je Glavna operativna grupa NOVJ, od 15. do 20. februara, ovladala svim neprijateljskim uporištima, izišla na Neretvu i nanela velike gubitke divizije „Murde" (tom II, knj. 8, dok. br. 37, 44, 65 i 70; tom IV, knj. 10, dok. br. 91, 92, 99, 115, 229, 233 i 239).

⁹ Odnosi se na četničke jedinice iz Crne Gore koje su italijanske komande upotrebile u bici na Neretvi (tom IV, knj. 10, dok. br. 248, 258 i 297).

BR. 20

PROMEMORIJA OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA VIŠE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA „SLOVENIJA—DALMACIJA” OD 21. FEBRUARA 1943. O SITUACIJI U JULIJSKOJ KRAJINI¹

VISA K-DA ORUŽ. SN. „S1.—DALM.”
OPERATIVNO

Br. 3222
Stiglo 25. febr. 1943.

**VISA KOMANDA ORUŽ. SN. „SLOVENIJA—DALMACIJA”
(2. armija)
OB. ODELJENJE**

Br. Ob./5361/Pov.

V.P. 10, 24. febr. 1943 — XXI

Predmet: Dostava promemorije date na uvid ekselenciji

GOSPODINU KOMANDANTU ARTILJERIJE

SUPERSLODE — **Sedište**

KOMANDI KR. KARAB. SUPERSLODE — **Sedište**

OPERATIVNOM ODELJENJU SUPERSLODE — **Sedište**

Dostavlja se, na znanje, kopija promemorije koja se odnosi na situaciju u Julijskoj krajini, koju je ovo odeljenje dalo na uvid ekselenciji komandantu Superslode, a ovaj je stavio svoje primedbe koje se nalaze na kraju iste promemorije. —

NAČELNIK ODELJENJA

pukovnik

(V.² Karla) [V. Carlà]

V. Karla

¹ Prepis originala (pisan na mašini), dostavljen Operativnom odeljenju Više komande oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija”, u AVII, reg. br. 35/1, k. 364.

² Vinčenco (Vincenzo)

VISA KOMANDA ORUŽ. SN. „SLOVENIJA—DALMACIJA«
Obaveštajno odeljenje

21. februar 43/XXI

Promemorija o situaciji u Julijskoj krajini.

I dalje pristižu iz raznih izvora obaveštenja o partizanskoj delatnosti na teritoriji 23. arm. korpusa.³

Posebno se upozorava na sledeće činjenice:

- od Slovenije do Julijske krajine prostiru se „teritorijalni komiteti“, zaduženi za mobilizaciju svih slovenačkih snaga;
- postojanje službe bezbednosti „**Osvobodilne fronte**“⁴ — kao u anektiranoj Sloveniji — sa zadatkom da otkriva elemente koji nisu naklonjeni slovenačkom nacionalnom frontu;
- priličan značaj ženskih odbora, zaduženih za snabdevanje partizana odećom i za prikupljanje novčanih priloga;
- širenje komunističke propagande u čitavoj oblasti i na teritorijama anektiranim riječkoj oblasti, bilo putem letaka, bilo preko propagandnih čelija koje postoje u svim naseljima, sa ciljem da se pripremi teren za podizanje opštenarodnog ustanka (u Sušaku, imućniji ljudi, radnici i aktivni hrvatski oficiri, navodno, gaje komunističke ideje); (1)
- odvođenje većeg broja inorodnih stanovnika u zoni Ajdovščina — među kojima više vojnika na odsustvu — kako bi se sprečilo regrutovanje od strane naših vlasti, tako i da bi se popunili redovi partizanskih bandi;
- formiranje partizanskih slagališta municije u dolini Tapre⁵ (Podgrad RK—BI); (2)
- planovi za predstojeće diverzantske akcije većih razmera na žel. pruzi **St. Peter na Krasu**⁶ — **Rijeka** i protiv slagališta municije u **St. Vidu kod Vipave**⁷ (St. Peter QK—CL) i u **Dolga Poljana** [Campolongo] kod **Ajdovščine**; (3)

³ Sedište Komande 23. armijskog korpusa nalazilo se u Trstu. U njegovom sastavu bile su divizija „Novara“, sa sedištem komande u Trstu, i divizija „Veneto“, sa sedištem komande u Gorici (NAV-T-821, r. 2/367).

* U originalu: „Fronte liberatore“.

⁶ Tako u originalu: Verovatno: Tatre.

⁸ Sada: Pivka.

⁷ Sada: Podnanos.

SEGRETO

21 febbraio 43/XXI

PROLETTORIA sulla situazione della VENEZIA GIULIA.

Continuano a pervenire da varie fonti segnalazioni sull'attività partigiana nel territorio del XXIII° Corpo d'Armata.

Si richiama, in particolare, l'attenzione sui seguenti fatti:

- estensione dalla Slovenia alla Venezia Giulia di "Comitati Territoriali" incaricati della mobilitazione di tutte le forze slovene;
- esistenza di un servizio di P.S. del "Fronte Liberatore" - come nella Slovenia annessa - incaricato di individuare gli elementi non favorevoli al fronte nazionale sloveno;
- notevole importanza dei comitati femminili, incaricati di fornire indumenti ai partigiani e a provvedere alla raccolta di fondi;
- dilagare della propaganda comunista in tutta la regione e nei territori annessi al Fiumano, sia a mezzo volantini, sia a mezzo cellule propagandistiche istituite in tutti i centri abitati, tendente a preparare il terreno per la sollevazione generale della popolazione (a Sussa, l'elemento agiato, quello operaio e gli ufficiali croati che vi prestano servizio, nutrirebbero idee comuniste); (1)
- cattura di numerosi allogeni nella zona di Aidussina - fra cui parecchi militari in licenza - sia per impedire il reclutamento da parte delle nostre autorità, sia per ingrossare le file delle bande partigiane;
- costituzione di depositi partigiani di munizioni nella vallata di TARNI (Castelnuovo NK-BI) (2).
- progetti per prossime azioni di sabotaggio in grande stile contro la ferrovia S. PIETRO DEL CARSO - FIUME e contro depositi di munizioni di S.VITO DI VIPACCO (S.Pietro CK-CL) e di CAMPOBONCO DI AIDUSSINA; (3)

- formiranje „Soškog odreda“⁸ (o čemu je već javljeno);
- formiranje nove bande u zoni Ilirske Bistrice;
- pokušaj jedne jake partizanske bande da pređe granicu zapadno od Logateca da bi prodrla na teritoriju Italije;
- napadi na naše patrole;
- ugnjetavanje pripadnika fašističke partije;
- pominjanje ustaničke delatnosti u Julijskoj krajini u poslednjim partizanskim izveštajima, iz kojih proizlazi:
 - a) da se situacija na području 23. arm. korpusa stalno pogoršava;
 - b) da postoji prava saradnja između partizanskih snaga na teritorijama bivše Jugoslavije i ustaničkih bandi Julijske krajine, radi zajedničkog sprovođenja ustaničke aktivnosti;
 - c) aktivnost pomenutih bandi mogla bi da bude usmerena na stvaranje situacija koje bi olakšale ostvarenje planova saradnje između partizana i anglosaksonskih snaga, o čemu je bilo reči u prethodnoj promemoriji.

ZAKLJUČAK

U cilju potpunije kontrole i efikasnije borbe protiv partizanske delatnosti u Julijskoj krajini, koja je po ciljevima i sredstvima identična sa onom koja se vodi na teritoriji bivše Jugoslavije, a imajući u vidu okolnost da se ova delatnost odvija za leđima 2. armije, sve više se pokazuje potreba, kao što je već bilo planirano, da 23. arm. korpus pređe u nadležnost Superslode.

PRIMEDBE EKSELENCIJE KOMANDANTA:

- (1) „Pojačati naš nadzor, jer bi bilo smešno da prvi koji budu pogođeni budemo mi — komanda.“
- (2) „Pa neka ih traže ...“
- (3) „inspektoru Đaniju [Gianni]“

⁸ Dvadesetog oktobra 1942. god. Loški NOP odred (formiran krajem avgusta 1942.) krenuo je u Slovenačko primorje radi reorganizacije jedinica i od tada je delovao kao Soški NOP odred (Zbornik, tom VI, knj. 4, dok. br. 70). Opširnije o borbama Soškog NOP odreda u Slovenačkom primorju vidi tom VI, knj. 5. dok. br. 24 i 127.

BR. 20

NAREĐENJE VRHOVNE KOMANDE OD 23. FEBRUARA 1943. VIŠOJ KOMANDI ORUŽANIH SNAGA „SLOVENIJA—DALMACIJA" O NAČINU UPOTREBE JEDINICA 6. I 18. ARMIJSKOG KORPUSA I ČETNIČKIH FORMACIJA U DRUGOJ FAZI OPERACIJE „VAJS"

3d/14 (243) Pisani telegram

	odlaska 23.2.43/XXI	(13)
Datum i čas	21.15	
	dolaska 23.2.43/XXI	
	23.40	

Od Vrhovne komande

Superslodi 3115
Generalštabu KoV Stiglo 24. febr. 1943/XXI
Guverneratu Crne Gore
Br. 20790/operac.

U vezi vaših telegrama 2919 od 20. febr.², 2856 od 20. februara³, 2947 od 21. februara⁴.

U odnosu na ono što je rečeno u pogledu italijanskog sadejstva u „Vajs 2", nemačkog učešća u dolini Neretve, situacije u rudarskoj zoni i upotrebe dobrovoljačkih formacija, rešavam:

1.) Sadejstvo XVIII arm. korpusa u „Vajs 2" moraće da se izvede onako kako je ugovoreno u Beogradu;⁵

2.) Divizija „Sasari" može da bude zadržana dok ne bude razjašnjena situacija VI arm. korpusa;

3.) Naglašavam, što je već naređeno telegramom br. 20753 od 21. februara⁶ u pogledu nužnosti, da se izbegnu dodiri između nemačko-hrvatskih⁷ trupa i lokalnih dobrovoljaca ili

¹ Original (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 33/1—1, k. 99.

² Redakcija ne raspolaže tim telegramom.

³ Vidi tom V, knj. 12, dok. br. 174.

⁴ Tim telegramom je Vrhovna komanda izveštena da u rudarskoj zoni još uvek vrši glavnu zaštitu 6. armijski korpus i da će se divizija „Sasari" vratiti u Italiju po završetku operacije „Vajs", kako bi se omogućilo 18. armijskom korpusu da učestvuje u pomenutim operacijama i da bi na granicama svoje teritorije sprečio eventualno pogoršanje situacije (AVII, reg. br. 25/11, k. 98).

⁵ Vidi dok. br. 25 i 26 i tom V, knj. 12, dok. br. 174.

⁶ Tim telegramom je Vrhovna komanda zahtevala da se izdaju naređenja da četničke formacije ne budu upotrebljene na sektoru dejstva nemačkih i ustaško-domobranskih trupa (AVII, reg. br. 4/1, k. 99).

⁷ Odnosi se na ustaško-domobranske jedinice.

Crnogoraca,⁸ čije je privremeno korišćenje već odobreno od strane ove komande telegramom 20716 od 20. o.m.⁹

U tom cilju moraće dobrovoljci sami da operišu van nemačko-hrvatskog sektora dejstva;

4.) VI arm. korpus će morati da uloži sve napore kako bi, što je moguće pre i sa sopstvenim sredstvima, sredio situaciju u dolini Neretve i u rudarskoj zoni.

5.) Molim da javite generalu Litersu [Lüters]¹⁰ da ne, ponavljam ne, postoje raspoložive italijanske trupe za produženje okupacije Višegrada.

General Ambrozio

BR. 34

IZVEŠTAJ VIŠE KOMANDE ORIBANIH SNAGA „SLOVENIJA—DALMACIJA“ OD 24. FEBRUARA 1943. VRHOVNOJ KOMANDI O NEOPHODNOSTI HITNOG USAGLAŠAVANJA STAVOVA NEMACKTM KOMANDAMA U VEZI UPOTREBE ČETNIKA U OPERACIJAMA „VAJS“¹

Pisani telegram

OD SUPERSLODE — OP.

(244) (14)

VRHOVNOJ KOMANDI

V.P. 10, 24. februara 1943/XXI

Br. 3115 prot.

Veza telegram te Vrhovne komande br. 20790 od 23. februara.²

Što se tiče prve, četvrte i pete tačke, potvrđujem. U pogledu tačke druge, ponavljam, što sam već javio u drugoj tački mog telegrama 2947 od 21. februara³, to jest, korisnost da povratak divizije „Sasari“ u otadžbinu počne tek nakon završetka operacije „Vajs 2“. U pogledu tačke treće, istakao sam VI arm. korpusu potrebu da preduzme sve potrebne mere kako bi se

⁸ Vidi dok. br. 31, nap. 3.

⁹ Taj telegram je dostavljen Superslodi, Guverneratu Crne Gore i Italijanskoj vojnoj misiji u Zagrebu. Njime se, zbog teške situacije u dolini Neretve, odobrava upotreba četničkih formacija iz Crne Gore i nalaže da se o tome obavesti Glavni stožer oružanih snaga NDH (AVII, reg. br. 16/11, k. 98).

¹⁰ Rudolf

¹ Original (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 33/1—2, k. 99.

² Vidi dok. br. 33.

³ Vidi dok. br. 33, objašnjenje 4.

sprečili dodiri između nemačko-hrvatskih trupa i lokalnih dobrovoljačkih formacija i Crnogoraca,⁴ a takođe sam predstavio nemačkim komandama O.B.S.O.⁵ i Liters⁶ apsolutnu potrebu da nemačko-hrvatske⁷ borbene grupe ne prelaze ka jugu usek Prozor—dolina Rame—dolina Neretve—Konjic ili drugu liniju koju će tok operacija eventualno zahtevati da bude određena. Ovo pitanje treba hitno resiti s obzirom na nepopustljivost koju su pokazale nemačke komande u pogledu formacija MVAC koje su pod našom komandom, jer i u sadašnjoj situaciji i dalje hoće da ih smatraju neprijateljskim, dok je, međutim, njihova sadašnja upotreba, koja je u toku, apsolutno potrebna. Tražim da se ta Vrhovna komanda zauzme da nemačko-hrvatske trupe ne pređu gore označene linije, ili neka pristanu na poveravanje koordinacije akcije VI arm. korpusu.

General Roboti

BR. 35

IZVEŠTAJ VIŠE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA „SLOVENIJA—DALMACIJA” OD 24. FEBRUARA 1943. VRHOVNOJ KOMANDI O PREDUZETIM MERAMA DA SE NEMAČKIM JEDINICAMA ONEMOGUĆI ULAZAK U MOSTAR I O NEOPHODNOSTI DA SE U BORBAMA PROTIV JEDINICA NOVJ UPOTREBE ČETNIČKE FORMACIJE¹

Pisani telegram V.P. 10, 24. februar 1943/XXI (15)

Od Više k-de or. sn. „Slov—Dalmacija” — Operativno
VRHOVNOJ KOMANDI

Br. 3151 protok.

Veza telegram br. 3029 od 22. t.m.²

Prvo. Komanda VI arm. korpusa je javila da je hrvatski ministar Vrančić³ koji je doleteo sa nemačkom misijom u Mostar, održao govor preko radija, pozivajući stanovništvo da sa-

⁴ Odnosi se na četnike pod komandom Petra Bačovića i Baja Stanišića (vidi dok. br. 15 i 17).

⁵ O.B.S.O — Oberbefehlshaber Südost (Vrhovni komandant Ju-goistoka).

⁸ Rudolf Liters (Lüters), komandant nemačkih snaga u Hrvatskoj.

⁷ Odnosi se na ustaško-domobranske snage.

¹ Original (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 4/2, k. 99.

² i ⁴ Vidi AVII, reg. br. 16/1, k. 99.

⁹ Vjekoslav, ministar vanjskih poslova NDH.

čuva mir i puno poverenje, pošto će uskoro doći u Mostar nemački i hrvatski drugovi kako bi pomogli italijanske prijatelje.

Odmah sam ukazao nemačkoj komandi i hrvatskim vlastima nepotrebnost Vrančićevog govora, bilo s obzirom na neposredan odjek kod mesnog stanovništva koje je pokazalo živo negodovanje, bilo, pak, zbog ciljeva neprijateljske propagande, koja je sigurno uhvatila ovu neobjašnjivu i neopravdanu emisiju.

Drugo. Na moj telegram br. 3002 od 22. t.m. (dostavljen toj Vrhovnoj komandi telegramom 3029 istog dana)⁴, OBSO⁵ je u svome odgovoru:

A) — Istakao da je upotreba četnika u predelu Dinare⁶ za vreme „Vajs 2" bila samo silom tolerisana, jer se smatralo da će ovi biti upotrebljeni van granica i na granicama operacijske teritorija i naglasio da nemačke trupe koje operišu ka gornjoj Neretvi imaju još uvek naređenje da četnike [M.]V.A.C, smatraju kao neprijatelje.

B) — Javio da će naknadno izvestiti o odluci po našem predlogu da se upravljanje operacijama poveri komandi VI italijanskog korpusa.

Treće. Izveštavam da sam pre prijema ovog odgovora već bio javio nemačkoj komandi da je neophodno, u cilju izbegavanja dodira sa dobrovoljačkim formacijama, čiju upotrebu ne mogu da zapostavim s obzirom na situaciju, da nemačko-hrvatske trupe ne prelaze preko useka Prozor—dolina Rame—gornja Neretva—Konjic u pravcu juga.

Četvrto. Nemačka nepomirljivost u pogledu dobrovoljačkih formacija uprkos izuzetne situacije, i uprkos ranijih popustljivosti od strane samih Nemaca (u Hrvatskoj pod njihovom kontrolom i u operaciji „Vajs 2"); upornost u označavanju Mostara (mada se pobunjeničke formacije nalaze u zoni Rama—gornja Neretva) kao objekta nemačko-hrvatskih kolona, uprkos poznavanja situacije naših trupa koje nastupaju na sever; citirani Vrančićev govor; sve su to podaci koji otkrivaju maneyar, kako sam već rekao u mome telegramu 2856 od 20. t.m.⁷, čija je težnja da celu zonu Mostar dovede pod nemački uticaj. Prema tome, za svaki slučaj, naredio sam da se VI arm. korpus poštara da još bolje prikupi i upravlja četničkim formacijama pomoću naših oficira i naših operišućih odreda⁸.

General Roboti

⁵ Oberbefehlshaber Südost — nemački vrhovni komandant Jugoslavije.

* Vidi dok. br. 17.

⁷ Vidi tom V, knj. 12, dok br. 174.

⁸ Vidi tom IV, knj. 10, dok. br. 284.

ZABELEŠKA VRHOVNE KOMANDE O SASTANKU NEMAČKIH I ITALIJANSKIH PREDSTAVNIKA, ODRŽANOM 26. FEBRUARA 1943. U RIMU, POVODOM NASTAVLJANJA OPERACIJA „VAJS“¹

A[mbrozio]

SASTANAK U PALATI VENECIJA.

26. 2. 1943. godine

VP 21, 26. februar 1943 — XXI
u 17 časova

Sastanku kome predsedava Duče² prisustvuju:
— nemački ministar inostranih poslova fon Ribentrop;³
— general Varlimont [Warlimont], iz nemačke Vrhovne komande;
— ekscelencija Bastijanini [Bastianini]⁴, podsekretar u Ministarstvu inostranih poslova;
— ekscelencija Ambrozio [Ambrosio], načelnik Glavnog generalštaba, u pratnji generalštabnog potpukovnika Melana [Mellano] i kapetana Hausbranta [Hausbrandt].

Duče, otvarajući sastanak, osvrće se na jedan izveštaj koji mu je dostavio Firer⁵, a u kome mu on pominje dva pitanja, i to:

1) snabdevanje oružjem u borbi protiv partizana;
2) nema nikakve razlike, po njegovom mišljenju, između partizana i četnika, jer su i jedni i drugi jednaki u mržnji protiv Nemačke i Italije.

Sláže se, prvo, da svako dalje snabdevanje četnika oružjem treba da prestane i, drugo, da treba prići razoružavanju čet-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 125/531—533.

² Musolini je 8. februara 1943. preuzeo i resor Ministarstva inostranih poslova. Dotadanji ministar inostranih poslova Galeaco Cano (Galeazzo Ciano) smenjen je radi njegove opozicije Musoliniju u pogledu nastavljanja rata na strani Nemačke nakon katastrofalnog vojno-političkog položaja Italije u tom periodu (Dnevnik grofa Ciana, Zagreb, 1948, str. 381—391).

³ Joakim (Joachim von Ribbentrop)

⁴ Đuzepe (Giuseppe)

⁵ Verovatno je reč o pismu Hitlera koje je Ribentrop predao Musoliniju pre ovog sastanka (Hitler e Mussolini, Lettere e documenti, Milano—Roma, 1946, str. 137).

nika⁶ pošto ih se iskoristi u borbi za uništavanje partizana, jer je to za nas celishodnije.

Zatim, poziva ekselenciju Ambrozija da izloži situaciju.

Ekselencija Ambrozio: dok je komandovao Drugom armijom, nije imao potrebe da koristi nacionalističke formacije.⁷ Zatim je general Roata [Roatta] počeo da prihvaća ponude četnika za saradnju u borbi protiv partizana.⁸ Vrhovna komanda je dala direktive Višoj komandi oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija“ da se ne proširuje pokret četnika, čak da ga se svede na minimum. Treba priznati da su se četničke formacije dobro borile, da su pretrpele velike gubitke i da su partizanima zadale velike gubitke. Sada je celishodno da se bore za nas s obzirom da nemamo dovoljno jedinica i da neke čak moramo izvući.

Cilj koji je odredio Firer (uništiti ih) nije rešenje koje se može odmah sprovesti. Potrebni su dugoročni naponi, mnogo jedinica i područje držati pod čvrstom okupacijom. Imamo četničkih formacija duž železničke pruge Ogulin—Knin i druge u dolini Neretve (oko 8000 ljudi) angažovane u borbi protiv partizana koji su se, posle operacije Vajs-1, povukli prema dolini Neretve.⁹

Svi se slažemo da treba da dođe do razoružavanja, ali se to ne sme uraditi odjednom, jer ćemo komplikovati problem i ojačati partizanske redove.

Partizani imaju drugačiji cilj od četnika, jer ih podstrekavaju ruski emisari. Mi bismo mogli ugroziti ovaj rascep ako budemo hteli da ih odmah razoružamo.

Duče: namera hrvatske vlade da uništi srpsku manjinu bila je apsurdna, jer je reč o narodu koji vekovima živi u ovim granicama. To je bila ustaška politika.¹⁰ Da bi izbegli uništenje, sklonili su se u šume, a mnogi su ostali skriveni u selima.

Postavka generala Ambrozija je da bi bilo opasno boriti se jednovremeno protiv komunista i četnika. Bolje je jedne suprotstaviti drugima i, čim budu savladani partizani, razoružati četnike na lep ili ružan način.

⁶ Vidi dok. br. 24.

⁷ I general Ambrozio je koristio četnike u borbi protiv NOP-a. Vidi tom XIII, knj. 1, dok. br. 138 i 203, knj. 2, dok. br. 2 i 10.

⁸ Vidi tom XIII, knj. 2, dok. br. 25.

⁹ Vidi dok. br. 15 i 17.

¹⁰ Prema uputstvu Komande 2. armije od 14. avgusta 1941. potčinjenim komandama, ustaška politika progona i uništenja Srba „su... stvari koje nas se tiču samo posredno i stoga italijanske trupe treba da zadrže najstrožu neutralnost u delima, mislima i prosuđivanju“ (tom XIII, knj. 1, dok. br 117).

Što se tiče eventualnog iskrcavanja, problematično je da bi ono moglo uslediti na dalmatinskoj obali, uz prethodan prolaz kroz Otrantska vrata. Mogu da iskrcaju „komandose“, ali ne da ostvare pravu invaziju.

Ribentrop: da li je iskrcavanje moguće teško je ustanoviti, ali bi moglo uslediti u Grčkoj. U ovakvom slučaju treba imati jako zaleđe radi obezbeđenja komunikacija. Ako se ne stabilizuje mir na ovom području, moraće se voditi borba i u pozadini. Svi četnici su pod komandom Mihailovića. Ovo je borba na život ili smrt protiv Engleza i stoga moramo upotrebiti našu snagu svuda gde se neprijatelj pojavi. Ukoliko usledi iskrcavanje, četnici i komunisti će, nastupajući protiv sila Osovine u većini slediti zastavu kralja Petra. Da četnici imaju ovu nameru, dokazuju dokumenti koje je dostavio general Varlimont (dobijeni radio-presretanjem).¹¹ Mišljenja je da ih treba odmah napasti, u protivnom nećemo imati mira u ovoj zemlji.

Duče: rat na ovom području nije isto što i rat na zapadu. Ovo je gerila, u kojoj 8000 četnika iz Hercegovine pruža veću pomoć nego 2—3 divizije, upravo zbog toga što su se specijalizovali za takvu vrstu rata.

Varlimont: izlaže plan nemačke Vrhovne komande za nastavljanje operacija italijansko-nemačkih jedinica u Hrvatskoj i predaje ga Duču radi saglasnosti i odobrenja (vidi prilog).

Ekselencija Ambrozio: razoružavanje četnika predstavlja operaciju koja zahteva vremena. Ribentrop je rekao da je to hitno. Ne smatra da iskrcavanje u Grčkoj može uskoro uslediti sve dok se drži Tunis (a prema naređenju Dučea, držaćemo ga više nego je moguće, a takođe ćemo nastojati da se i proširimo). Stoga, nema potrebe da se žuri.

Ne deli mišljenje da se operacijama čišćenja može smiriti zemlja: posle 15 dana ponovo ćemo se zateći na polaznoj tački. Treba držati zemlju pomoću jakih ali ne statičkih garnizona. U vezi sa planom Varlimonta primećuje da se u dolini Neretve

¹¹ Reč je o četničkim depešama uhvaćenim prisluškivanjem radio-saobraćaja četničkih komandi (AVII — NAV-T-821, r. 31/370).

Prema zabelešci (nemačkog porekla) o razgovorima između ministra inostranih poslova Rajha i Dučea u Palati Venecija. 25. februara 1943, u prisustvu ambasadora fon Makenzena (Hans Georg von Machensen) i Alfijerija i državnog sekretara Bastijaninija, materijal o četnicima, koji su Nemci sakupili, predao je Duču ministar inostranih poslova Rajha. „Duče, preletevši nemački materijal, izjavio je da će narediti da se sve iznete činjenice u materijalu detaljno ispituju. General Roata je zastupao gledište da bi se četnici mogli upotrebiti protiv partizana, kako bi ove prvo uništili, a da bi posle toga njih trebalo razoružati i rasformirati. Uostalom i nemačke jedinice su se u boji koristile četnicima“ (AVII, NAV-N-T-120, r. 11/50076—139).

osećaju reperkusije operacije „Vajs 1". Da smo okružili i uništili partizane u ovoj fazi, ne bi se sada oni nalazili nasuprot nama.¹² Ako preduzmemo operaciju na Livno, nećemo tamo više nikoga zateći. Početna greška je učinjena što smo celu operaciju „Vajs" razradili u Beogradu.¹³ Stvarnost je danas drugačija; zbog toga se planovi prepravljaju. Zatim, ukratko rezimira sadašnju situaciju.

Duče: ovo su tehnički problemi koje će razmotriti vojna lica.

Ekselencija Ambrozio: što se tiče razoružavanja četnika, ne može da se angažuje. Preduzeli smo operaciju „Vajs-1", a sada se kolone za snabdevanje napadaju kao i ranije. Utopija je ako se smatra da su ove operacije okončane. Njegovo je mišljenje da se ne mora insistirati, ako se ne mogu okončati, jer imamo velikih potreba u Italiji. Ovo ne isključuje da se operacija preduzme, ali u granicama koje dozvoljavaju raspoložive snage.

Duče: potkrepljuje da prethodno treba smiriti zemlju pa onda pristupiti razoružavanju četnika.

Ribentrop: podseća da četnike možemo smatrati kao englesku avangardu i da je krajnji cilj da se savlada Mihailović.

Sastanak je zaključen dogovorom da će plan Varlimont detaljno razmotriti ekselencija Ambrozio i general Varlimont na sastanku koji će se sutra održati.¹⁴

¹² U skladu sa svojom strategijskom koncepcijom o prodoru ka jugoistoku, Vrhovni komandant NOV i POJ se između 27. i 29. januara odlučio za preduzimanje napadnih operacija u dolini Neretve i Rame. Izvršavajući direktive VŠ, jedinice Glavne operativne grupe ovladale su do 20. februara prostorom Prozor—Ivan-sedlo—Drežnica i izbile na Neretvu na frontu širine oko 80 km (tom II, knj. 8, dok. br. 23, 44, 59, 65, 70 i 87; Neretva—Sutjeska, str. 30—37).

¹⁹ Vidi dok. br. 25 i 26.

¹¹ Vidi dok. br. 39.

Prilog uz izveštaj sa sastanka
održanog u Palati Venecija
na dan 26. 2. 1943. godine

**PRIOLOG ZA NASTAVLJANJE OPERACIJA
ITALIJSKO-NEMACKIH JEDINICA U HRVATSKOJ**

1. — Namera: uništenje komunističkih snaga pre nego pre-
đu Neretvu u pravcu prema istoku.

Stoga, nemačke divizije nastupaju:

— jedna divizija od Bos. Petrovca preko Grahova na Livno;

— jedna divizija od Varcar-Vakufa¹⁵ prema Glamoču;

— jedna divizija od D. Vakufa prema Jablanici, radi poja-
čanja delova jedne druge divizije koja je već angažovana u bor-
bama na ovom području i koja zajedno sa jednom drugom bor-
benom grupom nastupa sa pravca Sarajevo prema Jablanici.

Radi saradnje sa italijanskim divizijama poželjno je:

— po svaku cenu držati Mostar i područje zapadno od Mo-
stara (područje boksita); brzo nastupanje divizije „Bergamo“
sa linije Sinj—Knin prema liniji Livno—Bos. Grahovo i obez-
beđenje ove linije.

Zatvoriti brešu između Mostara i Livna frontom prema se-
veroistoku i omogućiti pritanje drugih snaga na područje ju-
žno od te linije, kako bi se sprečili eventualni pokušaji razbija-
nja obruča prema jugu.

Povući četničke jedinice sa puta Konjic—Jablanica—Mostar
u rejon čije severozapadne i zapadne granice prolaze oko 5 km
jugoistočno i istočno od linije put Jablanica—Mostar, tako da
nastupanje 718. nemačke divizije može uslediti bez dodira sa
četnicima.

2. — Posle završetka operacija protiv komunista, odnosno
čim budu na raspolaganju potrebne snage, odmah treba zapo-
četi sa demobilizacijom četničkih jedinica koje se nalaze u zoni
operacija, uz obrazloženje da je cilj njihovog formiranja i nji-
hove upotrebe postignut uništenjem komunista. Odgovarajućim
naređenjima mora se obezbediti da se isključi formiranje novih
jedinica slične vrste.

Od jednakog je interesa da se prema inostranstvu potpuno
izoluje centar pokreta Mihailovića i da se odmah zatim snagama
savezničkih jedinica uništi ceo pokret Mihailovića.¹⁶

¹⁵ Sada: Mrkonjić-Grad.

¹⁶ Vidi dok. br. 24.

NAREĐENJE VISE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA „SLOVENIJA—DALMACIJA" OD 27. FEBRUARA 1943. KOMANDI 18. ARMIJSKOG KORPUSA ZA PREDUZIMANJE KOMBINOVANE REPRESIVNE AKCIJE U ZONI ŽIVOGOSCE — IGRANE — DRAŠNICE ZBOG PARTIZANSKIH NAPADA NA ITALIJANSKE PLOVNE OBJEKTE¹

RSA/

VISA KOMANDA ORUŽ. SNAGA

„SLOVENIJA—DALMACIJA"

(2. armija)

3. mart 43.

Operativno odeljenje V.P. 10, 27. febr. 1943 —

Prot. br. 3325 — Poverljivo XXI

Predmet: Ugušivanje partizanskog gusarstva:
kombinovana represivna dejstva.

Komandi 18. arm. korpusa V. Pošta 118

Komandi Ratne mornarice Dalmacije Split
i na znanje:

Komandi 6. arm. korpusa V. Pošta 39

Komandi Vazduhoplovstva V. Pošta 10
oruž. snaga „Slov. — Dalm."

— Taktičko vazduhoplovstvo.

K-DA 2. ARMIJE

Primljeno 3. marta 43.

Br. 3506

Pozivam se na telegram K-de Mornarice Dalmacije br. 4830 od 20. tek.²

— U vezi poslednjeg stava navedenog telegrama, ističem da akcija odmazde, u zoni Živogošće — Igrane — Drašnice, koju je

¹ Snimak prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 298/11—12.

² Tim telegramom je Viša komanda oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija" obavještena da represivna akcija u zoni Živogošća nije izvršena zbog nemogućnosti učešća jedinica sa kopna i da je obalski nadzor, koji spada u nadležnost mornarice, potpuno ostvaren, ali da to nije slučaj i na kopnu (AVII, reg. br. 17/2, k. 213).

odobrila ova komanda 3. januara, još do danas nije mogla biti izvršena, jer je izostalo predviđeno dejstvo jedinica KoV.³

Iako sam svestan ograničenja koja nameću višestruki zahtevi podređenih komandi združenih jedinica, napominjem da je apsolutno nedopustivo, naročito za naš prestiž, da se može ostaviti nekažnjen bilo kakav gusarski akt partizana.

Neophodno je, međutim, da svakoj partizanskoj gusarskoj aktivnosti *odmah* usledi naša *energična* odmazda, koju treba izvršiti pomoću svih kopnenih, pomorskih i vazdušnih sredstava koja su na dohvatu ruke ili se za kratko vreme mogu prikupiti.

Dodajem da ta kombinovana dejstva, pored neposrednog rezultata suzbijanja i odmazde, doprinose stvaranju boljih uslova opšte bezbednosti u zoni; stoga ih treba smatrati utoliko potrebnijim i korisnijim ukoliko je obalska okupacija ograničena, tako da se povremenim prisustvom sile postigne kontinuitet teritorijalne kontrole, koju nam ograničeno raspolaganje snagama onemogućava da vršimo.

— U posebnom slučaju na koji se odnosi gore navedeni telegram, s obzirom da je u istoj zoni u kratkom vremenskom odstojanju usledio incident koji je prouzrokovao smrt lučkog kapetana Gregoretija,⁴ smatram da ovu stvar ne treba pustiti da prođe. Stoga potvrđujem potrebu za brzim i energičnim našim dejstvom. —

Komandant
general Roboti

Za tačnost prepisa
Načelnik štaba (M.P.)
-Brigadni general
(Klemente Primieri)
Primieri

³ Akcija je naredena zbog zarobljavanja četiri motorna jedrenjaka od strane partizanskih motornih čamaca kod Igrana (tom VIII, knj. 1, dok. br. 3, 4 i 196).

⁴ Kapetan Bruno Gregoreti (Gregoretti) je ubijen prilikom napada posade partizanske pomorske postaje Igrane na italijanski brod „NAP-2“ 7. februara 1943, kod Drvenika (tom VIII, knj. 1, dok. br. 8 i 205).

BR. 20

ZABELEŽKA VRHOVNE KOMANDE OD 2. MARTA 1943.
O RAZGOVORIMA ITALIJANSKO-NEMAČKIH PREDSTAV-
NIKA VOĐENIM NA SASTANCIMA 26, 27. I 28. FEBRUARA
U RIMU POVODOM OPERACIJA „VAJS“¹

PREPIS

VRHOVNA KOMANDA
I ODELJENJE
OPERATIVNO ODELJENJE KOV

2. mart 1943 —XXI

IZVOD IZ ITALIJANSKO-NEMAČKIH RAZGOVORA VOĐENIH NA
SASTANCIMA 26, 27. I 28. FEBRUARA U RIMU
I ODGOVARAJUĆIH ODLUKA

1. — *Sastanak u palati „Venecija“ 26. februara 1943.*
(Prisutni: Duče, fon Ribentrop, general Varlimont, general Ambrozio i ekscelencija Bastijanini).²

Diskusija je otvorena sledećim gledištem Firera: ne sme se Četnicima davati oružje za borbu protiv partizana; i jedne i druge treba uništiti, jer su i jedni i drugi neprijatelji.

Duče zastupa gledište da je potrebno prethodno ostvariti pacifikaciju zemlje, pa onda razoružati četnike.

General Varlimont izlaže plan nemačke Vrhovne komande za pacifikaciju Balkana, i to: završiti operacije protiv komunista a zatim započeti demobilizaciju četnika; u bliskoj budućnosti uništiti takođe i pokret Mihailovića.

Zaključeno je da se sledećeg dana razmotri plan Varlimonta na sastanku kome će prisustvovati samo vojna lica.

2. — Razgovori između gen. Ambrozija i gen. Varlimonta 27. 2. u palati „Vidoni“.

Ekscelencija Ambrozio stavlja izvesne primedbe na nemački plan.

General Varlimont insistira da se Višoj komandi oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija“ odmah dostave uputstva za operaciju „Vajs-2“ i razoružavanje četnika.

Utvrđuje se način učešća italijanskih snaga u operacijama u dolini Neretve i „Vajs-2“¹. Sto se tiče četnika, odlučeno je da se razoružaju posle likvidacije partizana.

¹ Snimak prepisa dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 31/342—344.

² Vidi dok. br. 36.

3. — General Varlimont je dopisom Op. br. 20867 od 27. februara³ izvešten o sledecem:

— daje se saglasnost na plan nemačke Vrhovne komande da se četnici razoružaju posle likvidacije partizana;

— dve akcije protiv partizana, u dolini Neretve i na području Livna, ne mogu se preduzeti jednovremeno;

— bezbednost reiona Mostar i rudarskog područja i dalje garantuju italijanske jedinice;

— precizira se da će zatvaranje područja južno od linije Livno—Mostar biti ograničenije nego što je tražila nemačka Vrhovna komanda.

4. — Dopisom Br. 20868 od 27. februara¹ Višoj komandi oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija" dostavljaju se direktive u vezi sa iznetim.

5. — General Varlimont zahteva da se održi još jedan sastanak jer nije zadovoljan dopisom pomenutim u tač. 3.

Sastanak je održan 28. februara.

Na ovom sastanku general Varlimont ukazuje na neophodnost da se, uz učešće italijanskih jedinica, preduzmu operacije takođe i protiv Mihailovića. Ovo iz razloga što se Mihailovićev centar ne nalazi u Srbiji već u Crnoj Gori, tj. u italijanskoj interesnoj sferi. Priznaje da je reč o dugotrajnim operacijama, ali ih treba preduzeti kako bi se očistila pozadina.

Zatim je zaključeno da će četnici biti razoružani čim završe operacije protiv partizana.

Sa strane Nemaca pospešuje se učešće XVIII armijskog korpusa u operacijama „Vajs" Precizira se da je potrebno 8—10 dana da bi se raspolagalo glavnim snagama divizije „Bergamo". Međutim, neke njene jedinice će moći da započnu uvođna dejstva.

6. — Dopisom Br. 20877, a na osnovu naređenja pretpostavljenih, izvešten je general Varlimont o saglasnosti sa gledištem da i jedinice Mihailovića predstavljaju opasnost i da njih treba napasti i uništiti kada to bude moguće, a na osnovu operativnih planova i učešća snaga koje će sporazumno odrediti italijanska Vrhovna komanda i Vrhovna komanda nemačkih oružanih snaga.⁵

7. — General Varlimont izjavljuje u pismenoj formi da reči „kada to bude moguće", navedene u dopisu Vrhovne komande Br. 20877, treba shvatiti u smislu da će preliminarni razgovori u vezi sa operacijama protiv Mihailovića između Ko-

³ Redakcija ne raspolaže tim dopisom.

⁴ Vidi AVII, NAV-T-821, r. 31/326.

⁵ i ⁶ Redakcija ne raspolaže tim dopisom.

mande Jugoistoka i italijanske Vrhovne komande, odnosno njenog predstavnika, započeti što pre.

8. — Vrhovna komanda dopisom Br. 20883 potvrđuje izneseno u tač. 7 i zadržava pravo da naknadno odredi predstavnika za vođenje razgovora.⁶

9. — Dopisom Br. 20886 dostavljaju se Višoj komandi oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija" direktive za razoružavanje četnika.⁷

10. — U Rim su pozvani Roboti i Pircio [Pirzio] Birolu radi konkretizovanja italijanskog gledišta u vezi sa operacijama protiv Mihailovića.⁸

..
o

BR. 39

ZABELEŽKA VRHOVNE KOMANDE O RAZGOVORU NAČELNIKA GLAVNOG GENERALŠTABA SA GENERALIMA BIROLIJEM I ROBOTIJEM NA DAN 3. MARTA 1943. U RIMU¹

RAZGOVOR SA EKSELENCIJAMA PIRCIJEM BIROLIJEM
I ROBOTIJEM NA DAN 3. MARTA 1943 — XXI
U 10,40 C U PALATI „VIDONI"

Prisutni: pukovnik Montecemolo;
potpukovnik Melano [Mellano].

Ekselencija Ambrosio [Ambrosio] pozvao je ekselencije Pireija Birolija² [Pirzio Birolli] i Robotija [Robotti] s obzirom da je poslednjih dana sa Nemcima razmatrano pitanje Balkana. Ribentrop i general Varlimont [Warlimont] — načelnik Opera-

⁷ U dopisu se kaže da je italijanska Vrhovna komanda potvrdila nemačkoj Vrhovnoj komandi „da će problem razoružanja četničkih formacija pod našom komandom biti uzet u razmatranje i rešen onda kad partizanske formacije koje dejstvuju na hrvatskoj teritoriji budu uništene" (AVII, NAV-T-821, r. 31/326).

⁸ Vidi dok. br. 39.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 125/816—820.

² Birolu se tada nalazio na dužnosti guvernera Crne Gore (istovremeno i komandanta trupa Crne Gore).

ativnog odeljenja nemačke Vrhovne komande — došli su naročito zbog toga u Rim. Kada je maršal Kavalero [Cavallero] u decembru prošle godine posetio nemačku Vrhovnu komandu, Firer je predočio potrebu da se Balkan pacificira.³ Prihvaćeno je ovo stanovište bez predočavanja teškoća na koje bi ovaj plan naišao.

Proteklih dana došli su ovamo radi ostvarivanja onog što je prihvaćeno.⁴ Međutim, promenio se načelnik Glavnog generalštaba i jasno je rečeno da je pacifikacija Balkana bila utopija ako se dobro sagleda stvarnost situacije.

U svakom slučaju ovaj problem se odnosi na:

— ekseleciju Robotija za Hrvatsku i, verovatno, na ekseleciju Pircija Birolija za Crnu Goru.

General Roboti je u Beogradu razgovarao u vezi sa nastavljanjem operacija „Vajs“; predviđene ranije u tri faze, ove operacije su svedene na dve faze.⁵

U fazi „Vajs“ naše divizije su dobro dejstvovalе i umnogom olakšale operacije Nemaca. U pismu Firera, koje je Ribentrop predao Dućeu, rečeno je da divizije V armijskog korpusa nisu dejstvovalе dovoljnom brzinom.⁶ U vezi s ovim, stvari su postavljene na svoje mesto i precizirano je da ovo uopšte ne odgovara stvarnosti.

Nema nikakve sumnje da je glavnina ustanika uspela da umakne prema jugu, jer taj pravac nije bio zatvoren.

Jedan od suštinskih zahteva Ribentropa je da se mi moramo odreći saradnje sa četnicima. Maršal Kavalero je ovo prihvatio bez rezerve. Pred Dućeom i Ribentropom izjavljeno je

³ Reč je o sastanku od 18. do 20. decembra u šumi Gerlic (Gerlitz) kod Rastenburga, u istočnoj Pruskoj, koji je održao Hitler s ministrima inostranih poslova Nemačke i Italije i načelnicima vrhovnih komandi. Na sastanku je, pored ostalog, odlučeno da se preduzmu zimske operacije za uništenje NOV i POJ, i „odmah započeti borbu bez milosti, čak i najbrutalnijim sredstvima, protiv bandi koje zemlju [NDH] drže u stalnom previranju, čime se olakšava eventualno iskrcavanje neprijatelja“ (AVII, NAV-T-821, r. 21/953—961; Ugo Cavallero, n.d., str. 412—422; Dnevnik grofa Ciana, str. 376—377).

Radi priprema operacija, 3. januara 1943, u italijanskoj Vrhovnoj komandi u Rimu održan je sastanak između nemačkog komandanta Jugoistoka generala Lera i italijanskih vojnih predstavnika. Pored maršala Kavalera, načelnika Glavnog generalštaba, sa italijanske strane prisustvovali su još i general Ambrozio, tada načelnik Generalštaba KoV, Roata, k-dant 2. armije (Superslode), Pircio Birolio, general Renco Dalmaco (Renzo Dalmazzo), komandant oružanih snaga u Albaniji (Superalba) i general Karlo Đelozo (Carlo Geloso), komandant oružanih snaga u Grčkoj (AVII, reg. br. 1/1, k. 70; Ugo Cavallero, n.d., str. 430; Dnevnik grofa Ciana, str. 381—382).

⁴ i ⁶ Vidi dok. br. 36 i 38.

⁵ Vidi dok. br. 25.

da četnike treba smatrati našim neprijateljima, ali da ih mi koristimo za naše ciljeve i da im nije dato nikakvo obećanje. Naša koncepcija je da se unište partizani, pa da se onda razoružaju četnici.

General Varlimont je predočio jedan plan u vezi sa nastavljanjem operacija „Vajs“, razoružavanjem četnika i u dogledno vreme uništavanjem takođe i pokreta Mihailovića. Odgovorili smo da razoružavanje četnika treba da usledi posle uništavanja partizana. Za ekselenciju Robotija ostaje se pri tome da ovo ne treba shvatiti u apsolutnom smislu, ali tek posle okončanja operativnog ciklusa koji je sada u toku. Stoga je potrebno da ekselencija Roboti „izade u susret“, tj. da počne sa demobilizacijom i da o tome izveštava.

Ovo važi za četnike u Hrvatskoj.

Koje su nacionalističke formacije u Crnoj Gori?

Ekselencija Pircio Biroli: postoje tri „odreda“ pod komandom Đurišića⁷, Stanišića⁸ i Popovića⁹. Izjavili su da će nas slediti do smrti i da se nijedno političko pitanje neće pokrenuti pre svršetka rata.

Ekselencija Ambrozio: ako bi zahtevao da se razoružaju?

Ekselencija Pircio Biroli: nije moguće. Cela Crna Gora ponovo bi bila u plamenu.¹⁰ Oni gaje monarhističke osećaje i to ne kriju. Ne izvršavaju naređenja iz Londona. Crnogorci imaju poverenja u nas. Nemci stalno „uzimaju rog za sveću“ i prenebregavaju logiku.

Ekselencija Ambrozio: nije bilo reči o razoružavanju „odreda“, već jedino o četnicima u Hrvatskoj. Međutim, postoji pitanje Mihailovića, U odgovoru datom Nemcima u vezi sa planom „Varlimont“ nije pomenuto ovo pitanje. Međutim, sutradan je general Varlimont ponovo došao i tražio precizna objašnjenja, ali mu nisu data. Onda su kod Dučea intervenisale ekselencije Bastijanini i Alfijeri.¹¹ Preko telefona je odgovoreno da će se dostaviti još jedna izjava u smislu da se prihvata kako i formacije Mihailovića predstavljaju opasnost i da ih treba napasti i uništiti *kada to bude moguće*, i to na osnovu operativnih planova i učešća snaga koje treba utvrditi između Vrhovne komande i nemačke Vrhovne komande.

⁷ Pavle

⁸ Bajo

⁸ Krsta

¹⁰ Vidi dok. br. 42 i 52.

¹¹ Dino Alfieri, član Velikog fašističkog veća i italijanski ambasador u Berlinu.

Ekselencija Roboti: svaki četnik koga razoružamo znači gubitak dva čoveka: gubi se jedan saveznik i stvara se jedan neprijatelj.

Ekselencija Ambrozio: ipak je potrebno da se posle sadašnjih operacija započne sa razoružavanjem.

Nastavljajući, iznosi da su tada Nemci izvestili da se rečenica „kada to bude moguće” objašnjava u smislu da preliminarni pregovori između Komande Jugoistoka i italijanske komande određene za operacije protiv Mihailovića treba da započnu što pre.¹²

Odgovorili smo da se rečenica može i tako protumačiti (to znači da treba, na primer, videti da li ćemo raspolagati potrebnim snagama).

Rezime:

— razoružavanje četnika: samo onih u Hrvatskoj;

— prvo operacije koje su u toku a zatim postepeno razoružavanje (stoga treba pokazati dobru volju);

— za Crnu Goru nije bilo reči o četnicima, ali je iskrsao problem Mihailovića. Namerava da odredi ekselenciju Pircija Birolija za preliminarne pregovore sa generalom Lerom. Ovi pregovori mogli bi se svesti na sledeće: nema primedbe na koncepciju da se progoni i uništi pokret Mihailovića, ali je pre svega potrebno ustanoviti gde se on nalazi. Ako se nalazi u Srbiji, mi ne moramo učestvovati. Ako se nalazi u Crnoj Gori, moraće se nešto preduzeti. Mogla bi doći u obzir divizija „Taurinenze”, s tim da se barem delimično zameni u garnizonima (na primer, delovima divizije „Marke” [Marche]). Isključeno je da učestvuju „odredi”.

Čita jedan izveštaj „uhvaćen presretanjem”, koji general Jodl¹³ dostavlja generalu Varlimontu, a u kome se navodi da će Nemci sami preduzeti potrebno pomoću svojih jedinica (upućiće najbolju nemačku alpinsku diviziju) ukoliko izostane pomoć italijanskih jedinica. Firer se mnogo protivi. Ne smemo se kompromitovati zbog akcije protiv Mihailovića.

Ekselencija Pircio Birol: Mihailović se ne pokorava Londonu. Greška je ako se to misli.

Ekselencija Ambrozio: ipak, sporazum smo sklopili. Ekselencija Pircio Birol vodiče sa generalom Lerom preliminarne pregovore u kojima treba precizirati gde se nalazi Mihailović,

¹² i » Vidi dok. br. 62 i 73.

¹⁹ Gustav, načelnik Operativne uprave Vrhovne komande Vermahta (Chef Wehrmachtführungsamts OKW).

pa bi se u tom smislu utvrdio jedan operativni plan. Tada će se videti da li moramo i kakvu pomoć pružiti.¹⁴

Ekselencija Pircio Biroli: Mihailović raspolaže jednim lancem komandnih mesta, ali nema jedinica (osim u potencijalnom stanju).

Ekselencija Ambrozio: videće se šta se može dati kao pomoć. Međutim, treba imati u vidu da ekaselencija Roboti mora zauzeti reducirani Raspored „15. januar”.¹⁵ Stoga, najviše što se može dati to je nešto iz divizije „Marke”.

Ekselencija Pircio Biroli: ipak treba voditi računa, ako se preduzmu operacije protiv Mihailovića, da će se cela Crna Gora naći u plamenu.¹⁶

Ekselencija Ambrozio: večeras će ekaselencije Pircio Biroli i Roboti otići s njim kod Dučea i predočiti ovo pitanje.

Zatim, prelazi na razgovor o operacijama u Hrvatskoj („Vajs-2” i dolina Neretve). Iznosi plan „Varlimont”, i to ono što je prihvaćeno i ono što se nije moglo prihvatiti.

Nije udovoljio zahtevu da povuče četnike 5 km zapadno od puta Jablanica—Mostar. Precizirao je učešće divizije „Bergamo”: obezbediti desni bok nemačke SS-divizije koja od Petrovca nastupa prema Livnu, ah ne u smislu da se uvodnim dejstvima njoj otvori put, jer bi u tom slučaju najveći teret dejstava snosile naše jedinice.

Radi zatvaranja područja južno od linije Livno—Mostar rečeno je da će se, s obzirom na nedovoljne raspoložive snage, uraditi ono što bude moguće.

Razgovori su odloženi za 16,30 časova, jer je ekaselencija Ambrozio pozvat u palatu „Venecija”.

¹⁵ Vidi dok. br. 58.

¹⁶ Vidi dok. br. 42, 52 i 73.

BR. 20

IZVOD IZ IZVEŠTAJA VOJNOPOMORSKE KOMANDE DALMACIJE OD 10. MARTA 1943. VIŠOJ KOMANDI ORUŽANIH SNAGA „SLOVENIJA—DALMACIJA" O NAPADIMA PARTIZANSKIH JEDINICA NA ITALIJANSKE PLOVNE OBJEKTE I UREĐAJE U TOKU MESECA FEBRUARA¹

VISA KOM. OR. SN. „SLOV—BALM."
OPERATIVNO ODELJENJE

Br. 4286
Prispelo 15. marta 1943.

15. III. 1943.

**VOJNOPOMORSKA KOMANDA
DALMACIJE**

Split, 10. marta 1943. XXI.
Br. prot. 6700

Operativno odeljenje

Predmet: Pomorski nadzor u februaru XXI. —

POVERLJIVO

SUPERSLODI (2. ARMIJA)

V.P. 10

1. — Podaci koji se odnose na vazdušno-pomorski nadzor za mesec februar u vodama Vojnopomorske komande Dalmacije su sledeći:

Broj angažovanih jedinica	81
pređeno milja	40087
časova vožnje	6924
pregledano brodova na moru	1251
predato brodova	66
ispaljeno topovskih hitaca	367
ispaljeno mitraljeskih hitaca	2616

¹ Original (pisan na mašini) u AVII, reg. br; 19/2, k. 213.

LETAČKA DELATNOST 183. ESKADRILE R.M.L.*

Divulje	protivpodmorničkih pratnji	32	časova	57.40'
	protivpodmornički lov	21	„	64.00'
	Bacanje letaka i fotograf- sko snimanje u zonama koje su okupirah ustanici	5	„	5.50'
	Ukupno	58	časova	127.30'
Kumbor	protivpodmornička pratnja	9	časova	30.50'
	protivpodmornički lov	6	„	10.35'
	protivpodmornički nadzor	1	„	2.30'
	Ukupno	16	časova	43.55'

Ukupno 74 zadatka za svega 171.25 časova letenja.

2. — Broj brodova koncentrisanih u posednutim mestima iznosi:

Otok Hvar	457
Omiš	87
Ploče	219
Korčula	948
Šibenik	1612
Gruž	71
Trogir	343
Vis	605
Obrovac	193
Brač	331
Makarska	22

4888

Ukupno koncentrisanih brodova	4888.
„ pregledanih „	1251

Ukupno 6139

3. — U toku meseca februara, neprijateljska delatnost na moru u hrvatskim vodama može se okarakterisati kao normalna. Pripreme za naoružanje brodova sposobnih za gerilu osujećene su akcijom bombardovanja luke Podgora, koje je izvršila Vazduhoplovna grupacija XVIII. armijskog korpusa 24. ov.m.³

* Nepoznata skraćenica. Vidi dok. br. 7, nap. 2 i 6.

³ Vidi tom VIII, knj. 1, dok. br. 204.

4. — Po prvi put ispoljila su se gerilska dejstva u vodama anektirane Dalmacije (Brbinj, Settebocche⁴) gde još nisu bile proširene mere koje su usvojene i već su dale dobre rezultate u hrvatskim vodama, tj. zabrana pristajanja u lukama koje nemaju posade i koncentrisanje plovnih objekata samo u mestima sa posadom. Za prvu meru ova komanda je neposredno izdala naređenja. Za drugu meru treba se sporazumeti sa Guverneratom Dalmacije, uz pomoć XVIII. armijskog korpusa, pod čijom je nadležnošću obala anektirane Dalmacije.
5. — Odluke koje je Kr. mornarica primenila za nadzor na moru pokazale su se efikasnim. Sto se tiče nadzora s mora, on će biti mnogo efikasniji kad se bude moglo delovati uporedo sa istim takvim nadzorom koji će se vršiti sa kopna a koji toliko tražimo.⁵
6. — U toku ovog meseca desili su se sledeći važniji događaji:
- 3. februar** — Linijski parobrod „ULBO“, za vreme pristajanja u Brbinju (Dugi otok), gde nema posade Kr. vojske, napala je formacija ustanika. Uspeva da se izvuče veštom intervencijom jednog mornara iz posade topa.⁶ Poginula su dva putnika, od kojih jedan vojnik, a ranjena su dva vojnika iz pratnje.
- 5. februar** — Italijanski lučki ured Sućuraj na Hvaru vrši operaciju čišćenja plovnih objekata duž obale otoka, u toku koje je u Sućuraj dovedeno 10 plovnih objekata a isto toliko u luku Jelsa.
- 6. februar** — Naoružana motorna barka N.D. 185 u službi nadzora u prolazu Settebocche⁷ napala dve grupe ustaničkih čamaca koji su nestali koristeći mrak.
- 7. februar** — Iz samostana Zaostrog ispaljeni su hici iz automatskog oružja na N.A.P. 2 koji vrši službu nadzora. Smrtno je pogođen lučki kapetan Bruno Gregoretti⁸ iz Italijanskog lučkog ureda Metković.
- 11. februar** — U toku noći, jedna barka sa osam ustanika pristaje kod svetionika na otoku Murvica (Trogir)

⁴ i ¹ Settebocche nije pronađen na karti 1:100.000. Prema dnevnom izveštaju Vojnopomorske komande Dalmacije od 13. februara 1943, prolaz Sette Bocche se nalazi u rejonu između Dugog otoka, o. Zverinac, o. Molat, o. Tun Mali i Tun Veli (AVII, reg. br. 39/1—1, K. 365 a). Verovatno je reč o promenjenom nazivu za Prolaz Velo Zapio ili Prolaz Malo Zapio koji se nalaze u pomenutom rejonu.

⁵ Na margini dokumenta dopisano olovkom: „Mornarička mistika“.

⁶ Na margini dokumenta dopisano olovkom: „Da li je bio nagrađen?“

⁸ O ubistvu kapetana Gregoretija vidi dok. br. 37 i tom VIII, knj. 1, dok. br. 8 i 205.

5. - Le disposizioni adottate dalla T.I. per la vigilanza in mare si sono dimostrate efficaci. Per quanto riguarda la vigilanza della costa dal mare essa lo sarà molto di più quando potrà agire in concomitanza con l'uguale invocata vigilanza esercitata da terra. -

6. I fatti degni di nota del mese sono:

*2. Stato per
marche 9*

3 FEBBRAIO - Il Piroscalo di linea "ULBO" durante lo scalo di Berbignò (Isola Grossa) non presidiato dal R.E. viene assalito da formazioni ribelli. riesce a disimpegnarsi per l'abile intervento di un marinaio dell'armamento del cannone. Morti 2 passeggeri di cui 1 militare e feriti 2 militari della scorta. -

5 FEBBRAIO - Operazione rastrellamento natanti dell'U.I.P. San Giorgio Lesina lungo la costa dell'isola durante la quale vengono portate a S. Giorgio n.10 imbarcazioni ed altrettante nel porto di Calsa. -

6 FEBBRAIO - La motobarca armata N.D.185 in servizio di vigilanza presso il passo Settebocche attacca due gruppi imbarcazioni ribelli che si dileguano approfittando dell'oscurità.

7 FEBBRAIO - Dal convento di Zaostrog vengono sparati colpi di arma automatica contro il N.A.P.2 in servizio di vigilanza. Viene colpito a morte il Capitano di Porto Bruno GREGORETTI dell'U.I.P. di Letcovich. -

11 FEBBRAIO - Nella notte una barca con 8 ribelli sbarca al faro dell'isola Murvizza (Traù) vigilato da due Tanalisti ex Jugoslavi. Si allontanano dopo avere chieste informazioni di carattere militare asportando la corrispondenza di ufficio e materiali di consumo. -

koga čuvaju dva bivša jugoslovenska svetioničara. Udaljili su se nakon što su tražili obavještenje vojnog karaktera, odnevši službeniku korespondenciju i potrošni materijal.

14. februar — U Makarskoj se ponovo uspostavlja Italijanski lučki ured.

17. februar — U 13 časova na motorni brod „M.21" Stаницe finansijske straže Split, na kome je oficir iz Pomorskog okruga Trogir, otvorena je paljba sa kopna, dok je kontrolisao brodove između Seget i Marina.

19. februar — Naoružani remorker „LILIBEO" blizu Franičevića (Igrane) uništio je topom tri broda sakrivena na kopnu.

20. februar — Hidroavion Cant Z 501/183/4 nakon službe praćenja petrolejskog broda pogođen je, bez posledica, iz neprijateljskog oružja postavljenog u Podgori, kuda je otišao radi fotografskog snimanja.

22. februar — U toku noći, minopolagač „Uljano" [UGLIANO] u službi nadzora između Povije i Pučišća (Brač) potopio je motorni jedrenjak „Feliče Padre" [FELICE PADRE] koji su ustanici zaplenili u luci Povije, gde je vršio službu za račun Kr. vojske. Motorni jedrenjak je u trenutku potapanja pokušavao da se prebaci na kopno. Kad je bio pogođen iz topa, najpre se upalio a zatim eksplodirao.⁹

25. februar — U 10.45 časova, pored Igrana jedan top postavljen 200 metara severno od seoskog zvonika pucao je na parobrod „SIPAN" i na pet remorkera koji su se u tom trenutku nalazili u tim vodama.

28. februar — Iz Igrana su ispaljena četiri hica iz topa na Kr. remorker „Poderozo" [PODEROSO], bez ikakvog rezultata. „PODEROZO" je reagovao ispalivši na seoske kuće osam topovskih hitaca.

7. — Navodi se sve veća delatnost sadejstva sa Kop. vojskom:

13. februar — Minopolagač „ULJANO" prati i štiti s mora iskrcavanje jedinica Kop. vojske u Makarskoj.

16. februar — N.A.P.5, naoružani remorker „R.13", M.P.R. „Sauro" i Dizel „N.D.183" iz Mornaričke komande Šibenik sadejstvuju u operaciji Kop. vojske prilikom sukoba s partizanima do kog je istog dana došlo na cesti Vodice—Mala Cista.¹⁰

⁹ O potapanju tog broda vidi tom VIII, knj. 1, dok. br. 204.

¹⁰ Reč je o napadu Primorske i Prominsko-bukovičke partizanske čete na auto-kolonu italijanske vojske. Opširnije o tome vidi dok. br. 30 i tom V, knj. 12, dok. br. 157.

18. februar — Minopolagač „ULJANO“ na kome su ukrcani minobacači Kop. vojske, vrši akciju bombardovanja mesta i luke Podgora.

23. februar — Minopolagač „ULJANO“ sa svojim topovima i minobacačima Kopnene vojske otvara vatru na hridine severoistočno od Makarske, protiv grupe ustanika koja je odmah iščezla.

17. III M.R.¹¹

POMORSKI SAOBRAĆAJ

Opšti zbir brodova	2029	tona	636675
„ motornih jedrenjaka	3656	„	125886
Ukupno tona			762561

2. — Gubici su bili:

Parobrod „Margottini“, usled neprijateljskog torpedovanja 10. II. 854 tone

Parobrod „TOTONNO“, od mine sa naše prepreke 15. 2. 664 tone

Ukupni gubici 1518 tona

3. — Napadi koje su neprijateljske podmornice izvršile na saobraćaj u toku meseca i u vodama pod našom nadležnošću sledeći su:

10. februar: Rt Planka — dva torpeda na parobrod „TOTONNO“ koji je pratila torpiljarka „Đovanini“ [GIOVANNINO. Rezultat negativan.

Rt Mendars — četiri torpeda na parobrod „MARGOTTINI“ — jedan torpedo je pogodio nakon čega se parobrod nasukao u Radanoče (Ulcinj). Parobrod treba smatrati izgubljenim. Nije bilo žrtava.

12. februar: *Rt Planka* — šest torpeda na parobrode „DIANA“, „ENEO“, „SPALATO“ i na parobrod „GERDA TOFT“, koje je pratila torpiljarka T.5. Rezultat je bio negativan.

4. — S obzirom da su više puta bile zapažene podmornice, obustavljanje saobraćaja, kako obalskog tako i prekomorskog, bilo je često. On je, međutim, održavan u strogo neophodnim granicama.

ⁿ, ¹¹ i ²⁰ Paraf generala Robotija.

Usled predostrožnosti obustavljena je putnička linija Zadar — Ankona parobrodom „STAMIRA“.

Parobrod „SKARPANTO“ naoružan je topom.

PODMORNICE

Otkrivanje podmornica u Jadranu dostiglo je u mesecu februaru broj kakvog do sada nije bilo. Vidi se iz priložene karte.¹²

Delatnost podmornica u vodama Vojnopomorske komande Dalmacije bila je sledeća:

- 094510 Rt Planka — neuspeli napad na parobrod „TONNO“
- 141510 *Rt Menders* — napad na parobrod „MARGOTTINI“, koji je veoma teško oštećen.
- 093512 *Rt Planka* — neuspeo napad na parobrod „DIANA“, „ENEO“, „SPALATO“, i na nemački parobrod „GERDA TOFT“.
- 091513 *Prolaz Settebocche* — Napad topom sa izranjavanjem na M. P. R. „Mafalda“ F. 112 iz 30. fletile za čišćenje mina iz Zadra, koji je vršio čišćenje mina i službu nadzora. Motorni ribarski brod je potopljen — tri mrtva.
- 164515 *Otok Ilovik* — jednu milju jugoistočno.
- 075021 *Otok Mljet* — 4 milje, 235 stepeni od rta Banastra.
- 104524 *Šćedro* — 2 milje severoistočno od školja Bacili.
- 105524 *Otok Mljet* — 3 milje zapadno od rta Banastra.
- 190025 *Šćedro* — blizu školja Bacili.
- 100027 i 170027 I „^{f D}Planka —

Kako se vidi, 10. i 24. o.m. u ovim vodama bile su istovremeno dve podmornice.

Iz gornjeg pregleda vidi se takođe da, iako lov nije bio krunisan uspehom, kretanja podmornica bila su podvrgnuta budnoj pažnji i usled toga njihov uticaj na saobraćaj može se smatrati minimalnim.¹³

Vidi AVII, reg. br. 19/2—11, k. 213.

Na margini dokumenta dopisano olovkom: „Dobro“.

5. — Ali, nije poznato kakva je bila delatnost između podmornica i obale. Komanda XVIII. armijskog korpusa javila je za njihovo prisustvo blizu zapadne obale Dugog otoka. Značajno je prisustvo podmornice blizu Šćedra.
6. — Ova komanda smatra da će delatnost između podmornica i kopna biti znatno suzbijena i smanjena kad, pored sredstava i postojećih službi Kr. mornarice stupe na snagu naređenja koja se odnose na nadzor obale od strane Kop. vojske, kao što je to predviđeno okružnicom 23300 SUPERSLODE od 3. decembra¹⁴, i kad bude efikasnije organizovana služba radio-veze osmatranja od strane obalskih baterija i stanica za osmatranje obale Kop. vojske.

SEMAFORSKA MREŽA

1. — U toku meseca bilo je ukupno osmatranja sa:
kr. brodova	416
parobroda	2601
remorkera	425
motornih jedrenjaka	3338
motornih ribar. brod.	773
plovećih dokova	1
aviona	810
	8364
2. — Zapaženo je osam pojavljivanja neprijateljskih podmornica.
3. — 24. o.m., ustanici su na Dugom otoku zarobili narednika—signalistu Kaković Gverina [CACOVICH Guerrino] i tobdžiju O. MIMO Ermido, sa semafora osmatračnice na brdu Groppa¹⁵, koji su se vraćali iz Salija kuda su išli da nabave namirnice.

Komandant Vojnopomorskih snaga
Dalmacije
KONTRAADMIRAL,
(Antonio BOBIEZE)
A. Bobieze

¹⁴ Vidi AVII, reg. br. 1/2, k. 211.

¹⁵ Reč je o brdu Grpašćak, k. 166. Vidi tom VIII, knj. 1, dok. br. 204.

^{1a} — Pogledati da li se može doznati njihova sudbina, a ako su ih ubili, pomoći njihovim porodicama.

17. III.
M. R.¹⁷

VISA KOMANDA ORUŽANIH SNAGA
„SLOVENIJA—DALMACIJA”
— 2. armija —
OPERATIVNO ODELJENJE

¹⁸Interesantno.

— Zapaziti:

— efikasnost mera prihvaćenih za ugušivanje gerile na moru i celishodnost da se pomenute mere prošire na vode anektirane Dalmacije (biće dobro urgirati kod XVIII-og i Guvernatorka Dalmacije);

— „Preklinjanje” Vojnopomorske komande Dalmacije da se prihvate najavljene mere za obalsku zaštitu u nadležnosti Kop. vojske (pisati Vojnopomorskoj komandi Dalmacije da to i nama predstavlja sličan i velik interes i da očevidno zakašnjenje u ostvarenju zavisi od viših razloga ili neophodnog prioriteta, koje očevidno ne može da proceni onaj ko posmatra ili vidi jedan poseban ili ograničen sektor);

— Efikasnost akcije neprijateljskih podmornica minimalna u strogo pomorskom pogledu (zahvaljujući merama Vojnopomorske komande Dalmacije, stvarno je potopljen samo jedan parobrod i ne znači ništa ako je plovidba zastajala!) ali je treba smatrati uspešnom u pogledu veza sa obalom;

— Celishodno je usavršavanje radio-veza za osmatranje od strane obalskih baterija i stanica za obalsko osmatranje (pisati armijskim korpusima).

16. III. potpuk..

— U radu. (Pogledati moje pribeleške.)

17. III.
M.R.²⁰

si

¹⁶ Sledeći tekst dopisao je olovkom general Roboti.

¹⁸ Sledeći tekst dopisan je olovkom, na posebnom listu papira. is 12i Nečitak paraš.

BR. 58

ZABELEŽKA O RAZGOVORU NAČELNIKA VRHOVNE KOMANDE SA KOMANDANTOM TRUPA U GRČKOJ OD 14. MARTA 1943. POVODOM SITUACIJE NA BALKANU I POTREBE DA SE FORMIRA JEDINSTVENA OPERATIVNA KOMANDA ZA ALBANIJU, CRNU GORU I GRČKU¹

RAZGOVOR SA EKSELENCIJOM ĐELOZOM

14. 3. 1943.

VP, 14. mart 1943 — XXI u 17 časova

Ekselencija Ambrozio [Ambrosio] : šta bi bilo ako bi Nemci uzeli Tesaliju koja predstavlja desni oslonac odbrane Soluna?

Ekselencija Đelozo [Geleso] : nemaju dovoljno snaga za to.

Ekselencija Ambrozio: pored snaga koje stižu na Peloponez, postoje nemačke jedinice koje su sada upotrebijene u Hrvatskoj. Zatim postoje druge dve divizije čiji se dolazak predviđa.

Ekselencija Đelozo: najbolje rešenje je da Crna Gora i Albanija budu pod njegovom nadležnošću. Tada će naći načina da ih drži ekonomisanjem snagama. Međutim, postavljanje Parijana² [Parijani] za guvernera predstavlja smetnju.

Ekselencija Ambrozio: Parijani je kao i Pircio Biroli [Pircio Birolli].

Ekselencija Đelozo: ubeđen je da se u Albaniji može održati sa tri divizije i dva konjička puka. Tražio je samo južna jonska ostrva. Dali su mu i Krf, ali za njega neće moći da u datom momentu raspolaže eventualnim ojačanjima.

Ekselencija Ambrozio: šta je dislocirano na Krfu?

Ekselencija Đelozo: jedan pešadijski puk sa raznim jedinicama. Bile bi potrebne jedna divizija na Krfu i jedna u Kefaloniji, da bi se obezbedilo njihovo držanje.

Pitanje snaga u Grčkoj je odavna izneo. Postoji krajnja raštrkanost snaga na Balkanu.

Ekselencija Ambrozio: to mu je poznato i nastoji da ispravi. Ako bi organizacija komandovanja ostala kakva je sada, mogao bi ustupiti jednu diviziju. Drugo rešenje je da ekselencija Đelozo preuzme odgovornost za sva tri sektora: Albaniju, Crnu Goru i Grčku. Ovo bi dozvolilo da se izbegne podela Grčke i bolju upotrebu snaga.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 125/834—37.

² Alberto

Ekselencija Đelozo: šta da uradimo sa snagama u Albaniji i Crnoj Gori ako, jednog dana, bude izvršena invazija na Grčku? Više ne bi bilo vremena za njihovu upotrebu.

Ekselencija Ambrozio: opasnost koja pretili Sardiniji je teška. Uputio je diviziju „Bari“ (nalazi se u toku prebacivanja).

Ekselencija Đelozo: smatra da bi se mogla rasteretiti cela ova okupacija Hrvatske itd.

Ekselencija Ambrozio: uvek je smatrao još od 1941. godine, da bi se trebalo povući na Dinaru.³ Političke prilike su ga sprečile.

Ekselencija Đelozo: Nemačka drži četiri divizije gde mi imamo trideset. Mogli bi grupisati jake snage na planinama Albanije i Grčke, tako da se efikasno suprotstavimo svakom pokušaju invazije.

Ekselencija Ambrozio: iznosi, koliko je moguće, da se iz Hrvatske izvuče snaga na osnovu plana Roate. U toku ostvarivanja je Raspored „15. januar“. Ukazuje na karakteristike ovog rasporeda (tri poznata bloka — grupacije) snaga i šta se dobija.⁴

Moglo bi se takođe napustiti područje Mostara koje je od isključivog interesa za Nemce i držati obalsko područje. Ovim rešenjem bi se moglo još nešto izvući.

Ekselencija Đelozo: jutros je u Generalštabu razgovarao o posebnim pitanjima (pokretnim teritorijalnim bataljonima, transportu itd.).

Međutim, bitno je da bi se raspolagalo barem još jednom divizijom u Tesahji, jer je „Pinerolo“ premorena i više nije dovoljna.

Ekselencija Ambrozio: znači, rešenje Tesalije Nemcima ne ide dobro. Nemci nemaju dovoljno snaga i dve nove divizije treba odatle da stignu. Prema tome, još se nalazimo na rešenju od sinoć koje je već nagovešteno Dučeu.

Ekselencija Đelozo bi mogao da preuzme operativnu komandu i nad Albanijom i Crnom Gorom. Preuzimanjem odgovornosti, odlučivao bi o potrebnim snagama u tri sektora.

Međutim, imamo dva guvernera. Mogle bi nastati reperkusije u smislu da oni ne bi više smeli izdavati naređenja generalima Dalmacu [Dalmazzo] i Mentastiju⁵ [Mentasti], jer bi se oni nalazili pod komandom Đelozu.

Ekselencija Đelozo: trebalo bi ukinuti dva guvernera. On je u Grčkoj mogao da održi relativan mir, jer je komandovao bez ometanja.

³ Vidi tom XIII, knj. 1, dok. br. 203.

* Vidi dok. br. 58.

⁵ Luidi (Luigi), komandant 14. armijskog korpusa.

Ekselencija Ambrozio: to nije moguće. Trebalo bi zadržati njihovu delatnost na političkom polju. Bio bi zadovoljan ovim rešenjem.

Ekselencija Delozo: međutim, moglo bi se preduzeti pokret divizije prema Tesaliji. Zatim bi se ispitala mogućnost da mu se ustupi potpuna komandna dužnost ili, barem, jedna druga divizija.

Ekselencija Ambrozio: ako bi se kasnije moglo sagledati moguće rešenje, ostaje samo pitanje izdavanja naređenja. Međutim, to ne može biti brzo rešenje, tim pre što u Albaniji predstoji smena. Sada čak iskrsava jedna druga komplikacija. Dalmaco je primio albanske poglavice koje su tražile smenjivanje, pa je izvestio Ministarstvo inostranih poslova da ekselencija Parijani nije poželjan jer je bio u Albaniji za vreme kralja Zogua. Albansku komisiju trebalo bi da primi Duče koji je, međutim, odložio smenjivanje.

Ekselencija Delozo: čisto rešenje je najbolje.

Ekselencija Ambrozio: trebalo bi nastojati da se još reduci- ra Raspored „15 januar“ u Hrvatskoj okupiranjem manjeg broja tačaka na obalskom području, čime bi se oslobodilo još četiri divizije.

Bilo bi bolje da su još u početku formirane okupacione ar- mije samo u raznim područjima i ništa drugo.

Ekselencija Delozo: mnogo problema je trebalo rešavati posle rata.

Ekselencija Ambrozio: rešenje je da se sada povuče jedna divizija iz Crne Gore. Da bi zaključio, potrebno je da sa ekse- lencijom Delozom razgovara kod Dučea. Sutra će otići kod Du- čea.

Ekselencija Delozo: za tri divizije u rezervi već je jasno rekao Dučeu novembra prošle godine.

Ekselencija Ambrozio: problem će se rešiti sutra: za jednu diviziju odmah. Druge dve divizije za sada nema, ali bi se mogle izvući iz rešenja o jedinstvenoj operativnoj komandi u Al- baniji, Crnoj Gori i Grčkoj.⁶

U Crnoj Gori situacija je dobra, ali je komplikuje pitanje Mihailovića.

Zatim postoje razmirice između muslimana i pravoslavaca. Ostaje utvrđen sastanak kod Dučea za sutra u podne.

⁹ Ta komanda je, pod nazivom Komanda Grupe armija „Istok“ (Com. Gruppo armate Est), obrazovana u toku meseca juna. Za komandanta je postavljen general Ecio Rozi (Ezio Rosi), dotadanji načelnik Generalštaba KoV. Sedište komande nalazilo se u Tirani — Al- banija (AVII, NAV-T-821, r. 2/465).

ZABELEŠKA VRHOVNE KOMANDE OD 17. MARTA 1943. O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U CRNOJ GORI¹

A®

VESTI IZ CRNE GORE

17. mart 1943 — XXI

Ovih dana odstranjena su iz političkog života tri eksponenta zelenaša, a opomenuto je i nekoliko bjelaša, koji su više od ostalih podsticali razdor između dve stranke,³ ovaj razdor je doveo do opasne tačke trvenja, a povod je bio pojedinačno ispoljavanje samovolje prilikom upućivanja kontingenta crnogorskih oružanih snaga u Bosnu.

Zelenaši bi želeli da se u Bosnu pošalju samo četničke formacije, kako bi se u Crnoj Gori smanjila njihova snaga, nametljivost i uticaj; međutim, bjelaši i četnici želeli bi da u Bosnu povuku i zelenaše, jer baš tu borba protiv komunista za njih poprima značaj zalogo za vaskrsavanje velike Srbije, ili velike Jugoslavije. Za ovaj poslednji ideal, kao što je poznato, zelenaši ne nameravaju da se zalažu.

U svakom slučaju, odliv značajnog kontingenta četničkih oružanih snaga, od kojih se jedan deo već prebacio u Bosnu preko zona koje nisu posednute našim trupama, još dok je postojala zabrana hrvatske vlade da se oni prime, sada oživljava u zemlji interesovanje za borbu protiv komunista.⁵

Iako je ta borba dala očigledne rezultate u Crnoj Gori, potrebno je da se nastavi nesmanjenom žestinom, jer se komunistički virus ubacuje među taj svet putem nezamislivih i tajnih organizacionih formi, što pokazuju i neki dokumenti nađeni kod komunista koji su poginuli u borbi, a pomoću kojih se nadamo da ćemo uskoro moći da pohvatamo pripadnike nekih ćelija.

Kao što je poznato, nemačke vojne vlasti, u zonama pod njihovom upravom, odavno su pristupile, ne bez teškoća, razoružanju četničkih snaga, koje smatraju neregularnim i neprijateljskim.⁶

Međutim, u Crnoj Gori već skoro godinu dana četničke snage tesno saraduju sa našim okupacionim trupama u borbi pro-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 248/31—32. Zabeleška je pisana kao informacija generalu Ambroziju i drugim visokim vojnim rukovodiocima.

² Paraf generala Ambrozija, načelnika Glavnog generalštaba Vrhovne komande.

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 65.

⁴ i ⁵ Vidi dok. br. 15.

⁶ Vidi dok. br. 24, nap. 14.

tiv komunista, pa su dale, i dalje daju siguran i efikasan doprinos, koji je pomogao da se povrati bezbednost i da Crna Gora postane relativno miran sektor, dok se na ostalim delovima Balkana širi ustanak sa komunističkom podlogom.

Izgleda čak da ne treba pridavati suviše značaja činjenici da su četnici naklonjeni Englezima i da teže uspostavljanju jugoslovenske države, samim tim što se oni odlučno bore protiv komunizma, zanemarujući opomene koje dobijaju iz Londona.

Politika koju je do sada vodio Guvernatorat, mada zasnovana na kriterijumima ravnoteže između suprotnih stranaka i veroispovesti, nikada nije mogla a da se ne oslanja više na prosrpsku masu, koja predstavlja najaktivniju i najmoćniju većinu crnogorskog naroda. A to će biti još stvarnije posle nedavnih događaja u Sandžaku⁷ i preduzetih mera protiv nekih zelenaških eksponenata⁸, zbog kojih smo, silom prilika, izgubili mnogo simpatija kako među muslimanima, tako i među zelenašima.

Eventualni pokušaj razoružanja četnika odmah bi doveo i do radikalne promene pravca koji smo do sad sledili, pa bi svakako došlo do poremećaja situacije, što bi partizani iskoristili. U stvari, pošto ne bi mogli da računamo na saradnju muslimana i zelenaša, došli bismo u situaciju da se sami borimo protiv ustaničkih formacija i protiv ne baš malog broja muslimana i zelenaša, koje bi partizani svakako uspeli da pridobiju za svoju stvar.

Na kraju, naći ćemo se u istim kritičnim prilikama kao prvih meseci 1942.

Da bi mogli da razrešimo takvu situaciju, trebalo bi prethodno osetno ojačati postojeće trupe, jer, kada bude isključena svaka dalja mogućnost održavanja politike ravnoteže, preostalo bi samo da se nametnemo silom.

⁷ Reč je o paljenju muslimanskih sela i ubijanju muslimanskog življa u srezu bjelopoljskom (početkom januara 1943.) i na području između Bukovice, Boljanića i Čajniča, zapadno od Pljevalja (početkom februara 1943) od strane četnika Pavia Đurišića (AVII, NAV-N-T-821, r. 248/33—38).

⁸ Reč je o merama „da se iz političkog života Crne Gore udalje neke istaknute ličnosti, za koje je poznato da su najvatreniji i najuporniji u podsticanju razdora između dve stranke" — zelenaša i bjelaša (AVII, NAV-T-821, r. 238/33—36).

ZABELEŠKA VIŠE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA „SLOVENIJA—DALMACIJA" OD 17. MARTA 1943. O PITANJIMA RAZMATRANIM PRILIKOM RAZGOVORA IZMEĐU GENERALA ROBOTIJA I GUVERNERA DALMACIJE U ZADRU 15. MARTA 1943. GODINE¹

VIŠA KOMANDA ORUŽANIH SNAGA „SLOVENIJA—DALMACIJA"
(2. armija)

— ODELJENJE CIVILNIH POSLOVA —

VP 10, 17. mart 1943 — XXI

PITANJA RAZMATRANA PRILIKOM RAZGOVORA IZMEĐU
EKSELENCIJE ĐUNTE I EKSELENCIJE ROBOTIJA
U ZADRU 15. MARTA 1943 — XXI

1) Jačina jedinica dislociranih u Zadru.

Ekselencija Đunta² [Giunta] izjavljuje da podržava predloge koje je u vezi sa ovim podneo ekselencija Spigo³.

2) Plan „15. januar".

3) Premeštanje Komande XVIII armijskog korpusa.

Ekselencija Dunta izražava želju da se zbog raznih razloga pomenuta komanda ne premesti u Zadar.

General Primijeri [Primieri] iznosi razna zapažanja u vezi sa celishodnošću ovog premeštanja.

Ekselencija Roboti [Robotti] odlučuje da ekselencija Spigo ponovo razmotri pitanje u vezi sa materijalnom sistematizacijom ne samo komande već i sveg osoblja koje njoj pripada.⁴

4) Viša komanda oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija" traži proširenje ovlašćenja u vezi sa upotrebom policijskih snaga takođe i na teritoriju Dalmacije (naredba Dučea od 19. januara 1942. godine)⁵.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 405/1310—13.

² Frančesko (Francesco); zamenio Bastijaninija na položaju guvernera Dalmacije.

³ Umberto, komandant 18. armijskog korpusa.

⁴ Dopisano na margini: „U vezi sa ovim dostavljen dopis XVIII AK".

⁵ Tom naredbom preneo je Musolini nadzor nad „javnim redom" u Sloveniji (Ljubljanskoj pokrajini) sa civilnih na vojne vlasti (tom VI, knj. 2, dok. br. 134).

5) Viša komanda oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija“ traži *praktičnu* primenu naredbe guvernera od 7. juna 1942 — XX u vezi sa merama koje treba primeniti u odnosu na pomagače diverzanata⁶ (interesuje Komandu XVIII armijskog korpusa i Vojnopomorsku komandu Dalmacije).

6) Iznose se kriterijumi Više komande oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija“ u vezi sa interniranjima, proterivanjima i upotrebom radne snage.

7) Viša komanda oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija“ traži da se ukine Specijalni sud za Dalmaciju, formiran naredbom Dučea od 24. oktobra 1941 — XIX⁷. Predata je promemorija u kojoj su izložena razmatranja pravnog karaktera i celishodnosti.

8) Evakuacija civilnog stanovništva sa malih poluostrva Srma i Zabraće: već je u toku.

9) Viša komanda oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija“ potvrđuje potrebu da se saobraćaj plovnih sredstava i ribarenje, zbog jedinstvenosti kriterijuma za celu istočnu obalu Jadrana, usaglase sa principima koje je odredila Viša komanda oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija“ za delove hrvatske obale.

Viša komanda oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija“ zahvaljuje za načelan pristanak Guvernerata i saglasna je sa predlozima Guvernerata da se sastane posebna komisija.

Viša komanda oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija“ određuje imena oficira koji će učestvovati, kao i približan datum održavanja sastanka.

10) Viša komanda oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija“ potvrđuje celishodnost da se ustupanje soli hrvatskim građanima potčini specijalnim garantijama.

O ovom pitanju pobrinuće se komisija pomenuta u tač. 9).

11) Viša komanda oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija“ predlaže, mada se neće posebno uplitati, da se o koncentrisanju i snabdevanju Jevreja na ostrvu Korčula brinu civilne vlasti Guvernerata.

⁶ Tom naredbom predviđa se da će lica koja su se pridružila pobunjenicima, čim budu uhvaćena, biti streljana, njihova imovina konfiskovana, a njihove porodice smatrane taocima. Takođe, naredbom se preti streljanjem i onima koji podupiru akciju pobunjenika, a svim stanovnicima predela gde se dogode „kriminalna dela“ obustavljanjem davanja životnih namirnica (tom V, knj. 5, dok. br. 141).

⁷ Vidi tom XIII, knj. 1, dok. br. 160 i 167.

12) Na zahtev Riječkog udruženja za plovidbu, Viša komanda oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija“ traži da se parobrod „Vioti“ [Viotti], koji Guvernerat Dalmacije ne koristi stalno, stavi na raspolaganje potčinjenoj komandi pozadine pod uslovom da će Riječko udruženje za plovidbu udovoljavati potrebama Guvernerata drugim plovnim sredstvima uvek kada se to bude tražilo.

13) Vojni kabinet Guvernerata.

Ekselencija Đunta je mišljenja da vojni kabinet nema nikakvog razloga da nastavi svoju delatnost i zato Višoj komandi oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija“ stavlja na raspolaganje pukovnika Moru [Morra]⁸.

14) Viša komanda oružanih snaga Slovenija—Dalmacija traži saglasnost Guvernerata da na anektiranu teritoriju Dalmacije mogu ulaziti i zadržavati se hrvatski vojnici koji treba da provedu odsustvo kod svoje rodbine.

Ove vojnike će italijanska Misija u Zagrebu snabdeti posebnim propusnicama, i ona bi za svaki pojedini slučaj morala da o tome telegrafski izvesti Guvernerat.

15) Viša komanda oruž. snaga „Slovenija—Dalmacija“ traži da se porodicama pripadnika Dobrovoljačke milicije za borbu protiv komunista koji se bore u Dalmaciji omogući da žive koncentrisane na nekom ostrvu zadarskog područja.

Ujutro, 16. marta, ekselencija Dompijeri, načelnik Kabineta Guvernerata, izvestio je da guverner, mada u načelu prihvata podnesene predloge (tač. 4, 5, 6, 7, 11, 12, 14 i 15), ipak zadržava pravo da razmotri pitanja i da će izvestiti o svojim odlukama.

18. III R[oboti]

Prepis dostavljen Odeljenju za vezu sa inostranstvom
*Prepis dostavljen Obaveštajnom i Operativnom odeljenju
Više k-de oruž. snaga „Slovenija—Dalmacija“*

VP 10, 19. mart 1943 — XXI

⁸ Eudenio (Eugenio). Prema poimeničnom spisku oficira na službi u Komandi 2. armije na dan 1. marta 1943, Mora se nalazio na dužnosti u Odeljenju za vezu sa Guverneratom Dalmacije (AVII, NAV-T-821, r. 395/449).

**IZVEŠTAJ VISE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA ALBANIJE
OD 17. MARTA 1943. VRHOVNOJ KOMANDI O NAPADU
NA AUTO-KOLONU NA PUTU SKADAR — PRIZREN KOD
S. SEN MRIJE¹**

Vrhovna komanda
Telegrafsko odeljenje
Otvoreni telegram — Prijemni

Čas i datum prijema: 03,30 17/111
Putem teleprinter
Pošiljalac: Superalba
(C. Principe)

Datum: 17. mart 1943/XXI
Čas i datum predaje: 04,15
17/111

Upućeno:

VRHOVNOJ KOMANDI

•
•
o

Br. 23807op.

Izveštaj za 16. mart

- 1) — Juče je grupa ustanika u blizini Sen Mrija (Puka VQ—DN) napala auto-kolonu koja se sastojala od poštanskog furgona i pratećeg kamiona. Prilikom čišćenja, koje je odmah izvršeno, ubijeno je 8, a uhvaćena su 3 bandita.-' Dejstvo se nastavlja³. Naši gubici: 13 mrtvih, 7 ranjenih.

General Dalmaco — 19301603

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-822, r. 133/975—6.

² Napad je izvršio NOP odred „Emin Duraku“. Prema beleškama komandanta odreda, partizani nisu imali gubitaka. Kao odmazdu zbog pretrpljenih gubitaka, italijanski vojnici su zapalili s. Sen Mrije i streljali uhvaćene seljake, koji nisu imali nikakvog udela u pripremi i izvođenju te akcije. Vidi: Fadilj Hodža, Kad proleće kasni (iz partizanske beležnice), Priština, 1966, str. 14—21.

³ Prema dnevnom izveštaju Više komande oružanih snaga Albanije od 18. marta 1943, „identifikovan je i ubijen jedan od napadača... na auto-kolonu u zoni Sen Mrije" (AVII, NAV-T-921, r. 133/972).

⁴ Izostavljeni deo teksta odnosi se na akcije partizana u južnoj Albaniji (u zoni Valone) i na operacije čišćenja koje su italijanske jedinice započele u južnom delu Albanije i severnom delu Grčke.

IZVOD IZ IZVEŠTAJA VISE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA
ALBANIJE OD 20. MARTA 1943. VRHOVNOJ KOMANDI O
ČIŠĆENJU ZONE GORJANE—GOSTIVAR—KIČEVO¹

Vrhovna komanda
Odeljenje teleprinterera

nešifrovana *Primljena poruka*

Šifra O.

Datum i čas prijema 02302003

putem teleprinterera

Pošiljalac

SUPERALBA

(Centar Prinčipe)

2Q mart 1943 — XXI

Datum i čas predaje 03002003

Upućeno

VRHOVNOJ KOMANDI

Br. 2488/op.

Izveštaj za 19. mart

1) — Dve čete 127. peš. puka, ojačane karabinijerima, za vreme operacije čišćenja u zoni Gorjane—Gostivar—Kičevo—Zics²(?) napale su juče 18-og i raspršile bandu ustanika, koji su ostavili na terenu mrtve³. Naši gubici: poginuo 1 karabinijer, ranjen 1 oficir i dva vojnika.

2) — Završene su represalije zbog napada na Sen Mrije (Puka VQ—DN) o čemu je bilo reči u I delu mog telegrama 2380⁴. Spaljena su dva zaseoka sela Mgulla⁵(?) (Puka VD—DN), a snažne eksplozije pokazale su postojanje skrivene municije.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 133/970—971.

² Zi es je kodirana oznaka zone Gorjane na karti Gostivar—Kičevo.

³ Na tom području dejstvovao je tada Mavrovsko-gostivarski NOP odred, formiran 14. marta 1943. kod s. Nikiforova (gostivarskog). Istovremeno pokušao je Mesni komitet KP Makedonije — Tetovo da formira partizanski odred na Sar-planini. Po planu MK, odred je trebalo da se snabde oružjem u Mavrovu, u kom cilju je u dva maha upućivana u tom pravcu po jedna grupa od desetak boraca. Prva grupa je otkrivena i napadnuta od kvislinških balističkih bandi u rejonu r. Mazdrača i prinuđena da se vrati u Tetovo. Druga grupa je takođe otkrivena i zarobljena od italijanskih karabinijera u rejonu s. Sipkovice.

Redakcija nije mogla da utvrdi da li je 18. marta napadnut Mavrovsko-gostivarski NOP odred ili jedna od dve grupe boraca koje je MK Tetovo uputio prema Mavrovu (Uporedi: dr Velimir Brezovski, Oslobođitelna vojna vo Makedonija vo 1943. na teritorijata na SR Makedonija, Skopje, 1971; dr Vlado A. Ivanovski, Oslobođitelna vojna vq Zapadna Makedonija 1941—1944, Skopje, 1973. i Istoriski arhiv KPJ, tom VII, Beograd, 1951).

⁴ Vidi dok. br. 44.

⁵ Tako je u originalu.

Ubijen je još jedan ustanik, o čemu je reč u II delu mog telegrama 2458⁶. Neprijatelj je ostavio na terenu još 5 mrtvih. Na našoj strani nijedan gubitak, (nastavalja se)

7

— General Dalmaco 184519.

BR. 46

DEPESA VISE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA ALBANIJE OD 27. MARTA 1943. VRHOVNOJ KOMANDI O ATENTATU NA FASISTICKOG FEDERALNOG INSPEKTORA U PEĆI¹

Vrhovna komanda
Odeljenje teleprinterera
San.

nešifrovana *Primljena poruka*

27. mart 1943 — XXI

Šifra O.

Datum i čas predaje 03102703

Datum i čas prijema 03002703
putem teleprinterera

Pošiljalac
SUPERABLA
(C. Prinčipe)

Upućeno
VRHOVNOJ KOMANDI

Br. 2754/op.

Izveštaj za 26. mart

Nema ništa značajno da se javi na polju operacija. U Peći (Peć TI—FR) posle ubistva inženjera Terce, koje se desilo 21-og, juče je ubijen federalni inspektor Severino Rikotini [Riccotini]². Na lice mesta stigao je zamenik predsednika Ministarskog saveta, pa su sprovedene policijske mere, dok ova komanda budno prati novonastalu situaciju na Kosovu.

General Dalmaco 185026

⁶ U drugom delu tog telegrama od 18. marta 1943. piše: „Povodom ustaničkog napada 15. o. m. na auto-kolonu u zoni Sen Mrije klenfikovan je i ubijen jedan od napadača" (AVII, NAV-T-821, r. 133/972).

⁷ Izostavljeni tekst odnosi se na Grčku.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 133/963.

² Inženjera Tercu ubili su, po nalogu MK KPJ za Peć, članovi mesne organizacije SKOJ-a. Kao odmazdu zbog ovog ubistva popalile su italijanske vojne vlasti izvestan broj kuća i dućana u gradu, nakon čega je MK odlučio da se izvrši atentat i na Rikotinija, inicijatora paljevine i masovnog terora nad pripadnicima NOP-a (AVII, reg. br. 2/1, k. 1988).

IZVOD IZ IZVEŠTAJA VRHOVNE KOMANDE ZA MESEC MART 1943. O POLITIČKOJ SITUACIJI NA KOSOVU¹

C/7

Izveštaj o Albaniji² za mesec mart 1943/XXI

Javna bezbednost

U Đakovici situacija je dosta neizvesna zato što se u mestu nalazi I lovački puk⁴, sastavljen uglavnom od ljudstva regrutovanog iz okruga južne Albanije, a na koje se ne može mnogo računati. Poznato je da je više njih rešilo da pređe u bandu Ram Muje⁵ i da je samo blagovremenom intervencijom komandanta korpusa bilo moguće smanjiti broj dezertera.

Javno mnjenje

Javnost je i dalje deprimirana i pored toga operacija na ruskom frontu koji je oživeo nade u preokret opšte vojne situacije.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 248/79—82. Izveštaj je pisan kao informacija Musoliniju i drugim visokim vojnim rukovodiocima.

² Kraljevskim ukazom i ukazom kraljevskog namesnika u Albaniji br. 264 od 12. avgusta 1941. godine, deo Kosova koji se, na osnovu sporazuma između nemačke i italijanske vlade, nalazio pod okupacijom italijanskih jedinica, anektiran je Albaniji. Istim ukazom anektirana je Albaniji i zapadna Makedonija (Fletorija Zyrtare, br. 129, od 29. avgusta 1941. godine, Oslobođilački rat naroda Jugoslavije 1941, knj. 1, Beograd, 1963, str. 33—36). Na osnovu ovakvog razgraničenja, prema kojem su Kosovo i zapadna Makedonija pripadali italijanskoj „Velikoj Albaniji“, i italijanske vojne komande u svojim izveštajima o Albaniji obuhvataju i situaciju i događaje na anektiranim područjima.

³ i ⁶ Izostavljeni deo teksta odnosi se na Albaniju.

⁴ Reč je o puku albanske kvislinške vojske. U toku sledeća dva meseca, u Prištini je formiran i 4. lovački puk, koji se kao i Prvi nalazio u sastavu 1. lovačke brigade (AVII, NAV-T-821, r. 143/132). Opširnije o držanju vojnika 1. lovačkog puka vidi: Fadilj Hodža, n.d., str. 37—38.

⁵ Ram Muja se tada nalazio na dužnosti zamenika komandanta NOP odreda „Emin Duraku“. On je na rečima prihvatao liniju NOB-a, ali je svojim samovoljnim postupcima i delovanjem zastupao nacionalističke pozicije. Pošto su propali svi pokušaji Glavnog štaba NOV i PO Kosmeta da se on sa svojom malobrojnom grupom Malesora disciplinuje i prekine sa svojom dvostrukom igrom, januara 1944. godine došlo je do raskida i obračuna s njim (tom I, knj. 19, dok. br. 34, 47, 52 i 92).

Na takvo raspoloženje utiče unutrašnja politička situacija, rđavi uslovi javne bezbednosti, a naročito ekonomska situacija.

Na području Kosova zavladao je među albanskim stanovništvom izvestan osećaj zbuđenosti, usled neprestanih incidenata koji se dešavaju, naročito u poslednje vreme, između Italijana i Albanaca; ti incidenti zbudili su Kosovare i stvorila se krajnje nepovoljna atmosfera za međusobne odnose.

6

BR. 48

PROMEMORIJA VRHOVNE KOMANDE OD 4. APRILA 1943. ZA NAČELNIKA GLAVNOG GENERALŠTABA O PITANJIMA KOJA ĆE SE RAZMATRATI NA SASTANKU SA PREDSTAVNICIMA NEMAČKE VRHOVNE KOMANDE U SALCBURGU¹

VRHOVNA KOMANDA

109

Z

4. april 1943.

ITALIJANSKO-NEMAČKI SASTANAK²

PROMEMORIJA U VEZI SA RAZNIM PITANJIMA ZA NAČELNIKA GLAVNOG GENERALŠTABA

Pitanja koja će se razmatrati na poznatom sastanku³

1) — Opšte vođenje rata

Jedinstven pogled na vođenje rata, čije glavne smernice treba da budu utvrđene u sporazumu sa saveznikom. —

Očekujemo di- Potreba da se i italijansko poluostrvo i Balkan-
rektive sko poluostrvo smatraju podjednako izloženim.

Obrana naše zemlje značajna je i za Nemačku. —

Potreba da se spreči plovdba neprijatelja kroz sicilijanski kanal, kako radi odbrane Italije tako i radi odbrane Balkana. —

¹ Snimak kopije originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 21/1013—1018.

² i ⁹ Odnosi se na sastanak u Salzburgu, održan od 7. do 10. aprila 1943. Vidi dok. br. 51.

⁴ Tekst na margini dokumenta dopisan je olovkom.

2) — *Kopnena vojska*

I — *Obrana Italije*

- Zapad
- a) — Procena mogućih namera neprijatelja. -
Situacija naših divizija i obalske odbrane: potrebno je oružje, artiljerija, tenkovi, koje smo tražili i koji su apsolutno neophodni za odbranu naših obala. —
- Istok
- b) — Potreba (za nas) za povlačenje trupa: iz Hrvatske (s tim da se okupacija anektiranih teritorija svede na kontrolu pruge za prevoz nafte i na okupaciju hercegovačkog primorja) i iz Grčke (smanjenjem sektora pod našom okupacijom). —

II — *Afrika*

- a) — Analiza situacije u Tunisu; nesrazmernost snaga u odnosu na protivnika i teškoća snabdevanja. —⁵
- b) — Određivanje položaja maršala Romela. —⁶
- c) — Nemačke jedinice koje se nalaze u Tunisu i one koje tek treba tamo uputiti. —
- d) — Zahtev protivtenkovskih oruđa srednjeg kalibra od 88 mm i 75 mm za Tunis. —
- e) — Centralizacija svih raspoloživih transportnih sredstava, vazdušnih i pomorskih, za jedinstvenu upotrebu. —

III — *Hrvatska*

- Istok
- a) — Nemačka vojna politika u Hrvatskoj (rasparčavanje hrvatskih snaga; potreba da se italijansko-nemačka vojna politika u Hrvatskoj vrši uz punu saradnju i putem prethodnih sporazuma). —

⁵ Vidi dok. br. 50, nap. 2.

⁶ Ervin (Erwin), do 10. marta 1943, kada je napustio Afriku, komandant Grupe divizija „Afrika“.

- Podsetiti da se osnovni italijansko-hrvatski ugovori od 18. maja 1941 — član 3 ugovora, član 1 vojnog ugovora⁷ — i dalje smatraju kao osnovni elementi za vojnu politiku u Hrvatskoj, iako nas je postojeća vojna situacija primorala da evakuišemo i povučemo snage. —
- b) • — *Nedavne operacije „Vajs“.* —
 - Ovo je period u kome je predviđeno da Nemci napuste zonu rudnika; —
 - eventualne operacije južno od demarkacione linije odvijaće se u zoni pod italijanskim vojnim uticajem, pa prema tome treba mi da ih koordiniramo; —
 - italijansko učešće u operaciji „Vajs“ bilo je u najmanju ruku isto, ako ne i veće od nemačkog. —
- IV — *Crna Gora* (Planirane su operacije protiv Mihailovića)⁸
 - Istok — Nisu preporučljive operacije velikih razmera, niti prelaz na politiku sile. —
- V — *Jedinstvena komanda na Balkanu.*⁹
 - Istok — Pitanje komande u Grčkoj i Jegeju.
- VI — *Snabdevanje Grčke i Jegeja.* —
 - Istok
- VII — *Ruski front — 8. armija*
 - Istok
 - a) — Razvoj donske bitke (ispraviti tendenciju Nemaca da se opšte povlačenje pripíše odstupanju saveznika) —
 - b) — *Povlačenje II i XXXV arm. korpusa*
 - c) — *Povlačenje Alpinskog arm. korpusa.*
 - d) — *Pokret 8. armije prema zoni reorganizovanja*
- IX — *Preformiranje II arm. korpusa u Rusiji.* —
 - Istok
- X — *Sadejstvo nemačkih jedinica i materijala* —
 - Zapad
 - a) — Nemački organi u Italiji i njihova tendencija da prošire sopstvene zadatke. —

⁷ Vidi tom XIII, knj. 1, dok. br. 19 i 20.

⁸ Vidi dok. br. 24.

⁹ Vidi dok. br. 50, nap. 4.

- Zapad* b) — Upućivanje u Nemačku 150.000 italijanskih vojnika radi obuke za P.A. odbranu i ustupanje odnosnog materijala. —
- Zapad* c) — Materijal koji je Nemačka dodelila za pojačanje Italije, Grčke i Dodekaneza. —
- Zapad* d) — Nemačka jurišna brigada određena za Sardiniju. —
- Istok* e) — Nemačka jurišna brigada određena za Jegej. —

BR. 49

ZABELESKA VRHOVNE KOMANDE OD 10. APRILA 1943. O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U CRNOJ GORI¹

C/6
A² Op.

VESTI IZ CRNE GORE

10. april 1943 — XXI

Bezbednost i javni poredak

Relativno normalni na centralnom sektoru; unekoliko poremećeni i pogoršani u ostalim zonama.

Iz Sandžaka još uvek stižu povremeno vesti o zloupotrebama, nasilju i pokoljima koje četnici vrše nad muslimanima,³ koji pružaju vrlo slab otpor.

Severna granica ozbiljno je ugrožena usled pritiska komunističkih bandi koje su izbegle manevru okruženja, koji je u zapadnoj Bosni preduzela nemačka komanda.⁴

U centralnoj oblasti stalno treba kočiti četničku nadmoćnost.

Prema obali, nepomirljivo neslaganje između zelenaša i bjelaša stvara okupacionim snagama teškoće,⁵ koje postaju još

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 248/23—26.

² Paraf generala Ambrozija.

» i ⁵ Vidi dok. br. 42.

⁴ Vidi dok. br. 14, nap. 4.

teže usled progona koje Albanci vrše u odnosu na Crnogorce u anektiranim zonama, kao na primer Ulcinj.⁶

Međutim, situacija je postala još osetljivija zbog partizanskih snaga, koje se sada nalaze na domaku zemlje.

Na granici, u pozadini našeg rasporeda, uvukli su se agitatori i oružane grupe s ciljem da reorganizuju rastureno ljudstvo koje je dosad izmaklo hvatanju, ili se vešto skrivalo među stanovništvom.

Karabinijeri, u tesnoj saradnji sa posadnim jedinicama, preduzeli su potrebne mere s ciljem da se spreče i uguše eventualni neredi.

Vojno-politička situacija

Krajem februara, posle pada Drežnice, da bi se zaustavilo nastupanje partizana prema Mostaru, između ostalih antikomunističkih formacija, u Hercegovinu su došle i crnogorske.⁷ Ali ustaničke snage su zagospodarile teritorijom koja se prostire između gornjeg i srednjeg toka Neretve, kao i onom koja se nalazi između Stolac—Bileća i zapadne granice Crne Gore.

Duž granice, od Ustiprače do Bileće, vrše pritisak četiri partizanske brigade, grupisane u dve divizije, sa ukupnom snagom od deset hiljada ljudi, dobro naoružanih, sa dobrim komandnim kadrom i velikom borbenošću.⁸

Izgleda da njihov štab namerava da jednim delom prodre u centralni deo Crne Gore, a drugim u Sandžak, da bi dostigli severnu Albaniju.

Pred ovakvom situacijom, pristavši na zahteve Komande trupa Crne Gore, nacionalističke organizacije — bjelaši i zele-naši — koncentrisale su u Hercegovini veliki deo svojih formacija, uspevši došad da osujete ponovljene pokušaje partizana da forsiraju Drinu.⁹

Međutim, nema sumnje da će se ovi pokušaji ponoviti, s obzirom da partizani gaje duboku mržnju protiv nas, tako da mnoge od naših zarobljenika streljaju.¹⁰

⁶ Odnosi se na progone crnogorskog življa od strane albanskih nacionalističkih elemenata, pristalica „Velike Albanije“.

⁷ Vidi dok. br. 15.

⁸ i ⁹ Vidi dok. br. 90.

¹⁰ Netačno. Postupak štabova, rukovodstava i boraca NOV i POJ prema ratnim zarobljenicima određen je sledećim naredjenjem Vrhovnog štaba NOP odreda Jugoslavije od 8. novembra 1941. godine:

„1) Pod pretnjom kazne smrti, zabranjuje se odgovarati na te zločine sličnim protumerama koje nisu dozvoljene u partizanskim redovima;

a) maltretiranje, prebijanje ili bilo kakvo ispoljavanje lične mržnje prema zarobljenicima koji padaju u naše ruke;

Sa sadašnjim stanjem stvari predočena je potreba da se odgodi udaljavanje jedne od prisutnih divizija, koje je Vrhovna komanda već bila predvidela, da ne bi naše snage bile oslabljene.

Na komunističku opasnost crnogorski nacionalistički komandanti odlučno reaguju, ali njihov stav nema odgovarajući odziv kod oružanih masa, čija vojna delatnost, sa izuzetkom nekih Durišićevih jedinica, pokazuje znake nespремnosti i slabe povezanosti i odiše rivalstvom starešina. Bilo je i slučajeva dezerterstva, kao i pojedinačnog i kolektivnog defetizma, tako da se već kod prvog napada nemali broj vratio u partizanske redove. Sve ovo su četničke starešine nastojale da sakriju od naroda, koji im baš nije sasvim sklon, iznoseći gromoglasne vesti o poredama.

Činjenica je da je i četnicima i komunistima, iako razdvojenim iz ideoloških razloga, zajednička nepomirljiva mržnja protiv okupacionih snaga, tako da, ukoliko bi se ratni događaji odvijali nepovoljno po Osovinu, četnici ne bi oklevali da se suprotstave nama.

Na osetljivom području Sandžaka osnovali su četnici jednu rudimentarnu i sektašku vojno-političku organizaciju, koja je svojim sledbenicima razdelila zemlju muslimana koji su prilikom nedavnih pokolja poginuli ili pobešli, i vrši otvorenu propagandu, kojom se protivnici pozivaju da promene pravac, koji će, razume se, biti usmeren protiv Italijana.

Ova propaganda je zaista već dala prve plodove, jer, dok su neki muslimani dopustili da ih privuče komunistička orbita, drugi su izgleda spremni da sarađuju sa četnicima, da bi spasli život i imovinu.

Na rasnu mržnju se ne može računati, jer je musliman uvek spreman da promeni zastavu, samo da bude uz najjačeg.

Ako bi se u Sandžaku ova pojava proširila, situacija bi se naglo okrenula potpuno na našu štetu.

b) apsolutno je nedozvoljeno maltretiranje ili zlostavljanje stanovništva na onim područjima gde se vode borbe, iako ono nije naklonjeno nama.

2) Zarobljeni neprijateljski oficiri i vojnici imaju se stražarno sprovesti najbližim našim partizanskim komandama, koje će onda same preduzeti istragu protiv pojedinaca iz redova zarobljenika za koje se nepobitno dokaže da su vršili bilo kakva zverstva ili nasilja.

3) Naši štabovi i vojne partizanske jedinice na terenu moraju na licu mesta ispitati svaki konkretni slučaj zlostavljanja naših ljudi ili seljaka sa strane četnika, sve to zapisnički utvrditi i po svedocima potpisati i onda dostaviti to Glavnom ili Vrhovnom štabu.

Naše vojne partizanske jedinice dužne su više od svih strogo da poštuju ratnička pravila i visoko držati neokaljanu zastavu naših herojskih partizanskih odreda Jugoslavije" (tom I, knj. 2, dok. br. 64).

Tog naredenja držale su se sve jedinice NOV i POJ u toku čitavog perioda NOR-a.

U pogodnom trenutku, možda bi baš sa tog područja počela neprijateljstva, jer su se evidentni znaci neprijateljstva protiv Nemaca već pojavili preko demarkacione linije.

I pored toga što nas četničke starešine uveravaju u svoju lojalnost, može se konstatovati da vrše pripreme, koje, ako nisu usmerene na pripremu nekog izdajničkog napada, svakako imaju kao minimalni program stvaranje takvog stanja koje bi u slučaju teških neprilika ili moralo da se podnosi ili da se izvrši pokušaj suprotstavljanja s malo izgleda na uspeh.

Drukčiji je, međutim, stav zelenaške manjine, koja u svom fanatičnom programu da zaštiti do kraja Crnu Goru od srpstva, pokazuje sigurnu i simpatičnu privrženost našim trupama, kojima namerava da se pridruži sa formacijama, koje smo mi naružali, a koje uzimaju aktivno učešće u borbi protiv ustanika, čuvajući ljubomorno autonomiju, koju odlučno brane od pokušaja apsorbovanja, koje svim sredstvima vrše nacionalističke starešine bjelaša.

Raspoloženje stanovništva

Nepovoljan tok rata učvrstio je kod velikog dela crnogorskog stanovništva uverenje da Osovina neće pobediti, a istovremeno oživljava neprijateljstvo prema okupatoru. Većina ovog stanovništva je mirna i ukazuje poštovanje italijanskim vlastima. Za sada ne izgleda da ima želju da se upušta u avanture; ali u srcu mnogih postoji živa nada u skorašnji kraj rata sa pobedom Anglo-Amerikanaca.

Učešće sposobnih ljudi u borbi protiv komunista stvorilo je u porodicama stanje neugodnosti i zabrinutosti, koje je pogoršano teškoćama svakodnevnog života, koje nisu ni malo brojne, ni lake, iako guverner čini sve da ih ublaži.

Ekonomska situacija

Usled opustošenja zemlje, Sandžak ove godine neće moći da da veliku količinu poljoprivrednih proizvoda crnogorskom stanovništvu.

Na tom području, nasuprot radinosti muslimana usledila je nesposobnost pravoslavaca, koji imaju više sklonosti za vojku nego za rad.

Na ostalom delu teritorije, ekonomska situacija, u celini, nije tako teška.

Međutim, nedostaje veliki broj neophodnih artikala, kao obuća, odeća, rublje, predmeti za domaćinstvo, itd.

I pored preventivnih i represivnih mera i dalje cveta „crna berza" i trampa.

U najboljoj situaciji nalaze se seljaci koji raspolažu prehrambenim artiklima, pa tako mogu da prebrode period do prikupljanja žetve.

Međutim, kategorije sa utvrđenim prihodima, a naročito više hiljada izbeglica, većinom muslimana, žive oskudno, od pomoći, koliko mogućnosti dozvoljavaju, naših vlasti i svojih istovernika.

BR. 50

IZVOD IZ PROMEMORIJE VRHOVNE KOMANDE OD 12. APRILA 1943. O PITANJIMA RAZMATRANIM NA SASTANKU SA PREDSTAVNICIMA NEMAČKE VRHOVNE KOMANDE OD 7. DO 10. APRILA 1943. U SALCBURGU¹

V.P. 21, 12. april 1943 — XXI

VRHOVNA KOMANDA

Promemorija o razgovorima u Kleshajmu (Salcburg)

1) — *Opšte vođenje rata. (Utisci iz pojedinih diskusija: 7—10. aprila 1943 — XXI)*

Sa nemačke strane insistira se na potrebi likvidiranja ruskog problema i postoji nada da se u tome uspe — s obzirom na stanje iscrpljenosti u kome se nalaze Rusi posle učinjenih napora — ukoliko se usvoji kriterijum prema kome će se težiti više uništenju neprijateljskih snaga nego teritorijalnoj okupaciji.

Povodom italijanskog predloga, nagoveštena je namera da se preuzme inicijativa u Španiji u vezi sa Gibraltarom. Da bi se to učinilo, predviđeno je da se izvrši pritisak na Franka kako bi se postiglo, ako ne vojno sadejstvo Španije, bar ovlašćenje za prelaz preko Španije. Ovo je trebalo da se ostvari na predstojećem sastanku, koji je prvobitno predviđen da se održi utroje: Firer—Duče—Franko, a u drugoj fazi je odlučeno da se sastanu samo dvojica: Duče i Franko.

¹ Snimak kopije originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 21/1002—1012. Po jedan primerak promemorije dostavila je Vrhovna komanda, 14. aprila 1943, načelniku Generalštaba KoV — generalu Roziju, načelniku Generalštaba Mornarice — admiralu Arturu Rikardiju (Arturo Riccardi) i načelniku Generalštaba Vazduhoplovstva — generalu Rinu Korsu Fužijeu (Rino Corso Fougier). Vidi AVII, NAV-T-821, r. 21/1001.

U takvoj eventualnoj operaciji Italija bi učestvovala sa kopnenim snagama (bar 1 divizija), pomorskim i vazдушnim.

Međutim, ako bi se Franko suprotstavio, ne bi bilo ni svrsishodno niti moguće raspolagati potrebnim snagama da se Spanija prisili da ustupi volji Osovine i da se blagovremeno parira eventualnim protivmerama protivnika (iskrcavanja u Spaniji ili Portugaliji, ili u obadve države).

Ali karta na koju igra Nemačka sa velikom nadom i poverenjem, i koja bi mogla da bude odlučujuća, jeste podmornički rat. Firer je izjavio da će se istrajanjem u njemu neprijatelj sigurno dovesti u stanje da popusti.

Za probleme Sredozemlja Nemci se brinu onoliko koliko zahteva jedno bojište sporednog značaja. Uviđa se potreba da se Tunis održi po svaku cenu², kako bi snage neprijatelja bile što duže vezane; plaše se iskrcavanja na Sardiniju i Siciliju³, pa su spremni da pruže svaku moguću pomoć, ali s tendencijom da ne odvajaju raspoloživa sredstva za bojišta koja sada nisu aktuelna, a za koja se samo predviđa da će biti napadnuta. Pretpostavlja se da nije moguće iskrcavanje na južnim obalama Francuske; takođe se smatra da ni u Grčkoj ne predstoji iskrcavanje i da je ono u zavisnosti od stava Turske. Smatra se da će ova dugo čekati pre no što se pokrene, zato što bi Bugarska — prema izjavi kralia Borisa — stupila u rat protiv nje. Sem toga, Turska je takođe oruđe u rukama Engleza za manevrisanje protiv eventualnih preteranih i opasnih ruskih zahteva.

2) — *Pitanja koja se odnose na Kopnenu vojsku*

a) — *Tenkovi*

Nemačkoj strani su zatraženi tenkovi za Italiju. Nemačka strana je odgovorila da ne raspolaže tenkovima koje bi pristala da pošalje na sektore na kojima ne moraju odmah da budu upotrebijeni. Međutim, Firer je obećao da će — u slučaju potrebe — na Siciliju uputiti posadu za nemačke tenkove raznih tipova koji se tamo nalaze, kao i za italijanske posade.

² Dvadesetog aprila 1943. otpočele su savezničke završne operacije u Tunisu (operacija „Vulcan“). Sedmog maja zauzeli su saveznici Tunis i Bizertu i time razdvojili osovinske snage, a 11. i 12. maja, kod rta Bona u Tunisu, kapituliralo je oko 225.000 pripadnika italijanske i nemačke vojske, čime su završene borbe u severnoj Africi (Drugi svetski rat, knj. 3, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1964, str. 182—196; Hronologija, str. 467).

³ Desetog jula 1943. iskrcali su se prvi ešloni savezničkih snaga na ostrvo Siciliju a 17. avgusta sa ostrva su se povukle preostale nemačko-italijanske snage, čime su borbe za Siciliju bile završene. Slabe nemačke snage nisu mogle braniti Sardiniju, pa su je napustile 20. septembra (Drugi svetski rat, str. 471—498).

b) — *Il armijski korpus*

Nemačka strana je izjavila da ne može da odredi u Rusiji neku zonu koja bi bila bolja za reorganizaciju armijskog korpusa od ove sadašnje; ponudila je da stavi na raspolaganje transportna sredstva potrebna za transport 2. arm. korpusa u Nemačku ili Italiju, ukoliko italijanska strana smatra da će se na taj način brže izvršiti reorganizacija armijskog korpusa. Italijanska Vrhovna komanda se ogradila od odgovora, a sada saopštava iz Rima odluku da će se 2. armijski korpus reorganizovati u Italiji.

c) — *Jedinstvena komanda na Balkanu*⁴

Sa nemačkom stranom je dogovoreno — s tim da se ne menja ništa što je za sada predviđeno za pripremnu fazu — da se pitanje jedinstvene komande, radi suprotstavljanja eventualnom dejstvu neprijatelja, razmatra tek onda kada se za to ukaže potreba, jer nije moguće predvideti na kom sektoru i kako će se ispoljiti napad.

Prema tome, lokalne rezerve ostaju u potčinjenosti Vrhovne komande, odnosno OKW-a; u momentu upotrebe biće date komandantu napadnutog sektora.

d) — *Hrvatska*

Spomenuti su italijansko-hrvatski vojni ugovori,⁵ a od OKW je zatraženo da prethodno izvesti italijansku stranu o eventualnim sporazumima koje namerava da sklopi sa Hrvatima u pogledu organizovanja njihovih oružanih snaga. Nemačka strana je potvrdila da nema nikakav poli-

⁴ Pitanje stvaranja zajedničke komande na Balkanu bilo je predmet nemačko-italijanskih razgovora još u toku meseca januara. S tim u vezi maršal Kavalero piše u svom dnevniku 24. januara: „Zatim sam pokazao Keserlingu [Albert Kesserling] Valdenburgov [Waldenburg, nemački vojni izaslanik u Rimu] akt i izjavio da ne shvatim kako Ler može da komanduje svim italijanskim snagama na Balkanu. Komandant treba da je oprezan, a on to nije. Dodao sam da ne vidim razloga za reč 'naredenje'. Ne mogu primati naredenja od Firera niti mogu da kažem Dučeu da je Firer izdao naredenie Vrhovnoj komandi. Niti mogu da kažem: ustupamo komandu nad četiri armije (u Grčkoj, Crnoj Gori, Dalmaciji i Hrvatskoj)... Keserling smatra da nemačka Vrhovna komanda hoće da drži u svojim rukama ceo Balkan, jer on predstavlja desno krilo ruskog fronta. Pored toga su tu Rumuni i Bugari. Odgovorio sam da je potrebno sa italijanskim narodom pridržavati se forme. I, na stranu sve, delozo se ne može potčiniti Leru... S pravom bi me optužili da nisam čuvao prestiž naših komandanata" (Ugò Cavallero, n.d., str. 441—442).

⁵ Reč 'je o tzv. Rimskim ugovorima, potpisanim u Rimu 18. maja 1941. godine (tom V, knj. 1, dok. br. 244, tom XIII, knj. 1, dok. br. 20).

tički interes u Hrvatskoj, a da je svojevremeno uzela inicijativu u organizovanju hrvatskih divizija s namerom da ih upotrebi u Rusiji.

e) — *Italijanski raspored u Hrvatskoj*

Nemačka strana je tražila da Supersloda povuče posade iz 2. zone, ali samo postepeno, tako da iste posade mogu da budu zamenjene nemačkim i hrvatskim posadama, i to pod nadzorom nemačke Komande Jugoistoka. Italijanska strana je prihvatila taj zahtev i u vezi sa njim izdala direktive Generalštabu KoV i Superslodi.⁶

f) — *Razoružanje četnika i dejstva protiv Mihailovića*

Ponovo su potvrđeni sporazumi koji su bili sklopljeni u Rimu u pogledu postepenog razoružanja četnika, čim to bude moguće, i u pogledu zajedničkih dejstava protiv Draže Mihailovića⁷, na osnovu sporazuma koje će sklopiti generali Pircio Biroli i Ler.⁸

g) — *Grčka*

Nemačka strana je zahtevala da se generalu Đelozo [Gelos] izdaju uputstva za obezbeđenje zaštite važnijih rudnika i da energično interveniše protiv ustanika kako bi se njihovo organizovanje prekinulo još u početku. Italijanska strana tražila je da se poveća broj vozova kojima ćemo raspolagati za snabdevanje Grčke. Feldmaršal Kajtel⁹ je obećao da će izdati direktive generalu Leru da zajedno sa generalom Đelozom razmotri pitanje raspodele vozova radi boljeg usaglašavanja sa našim potrebama.

h) — *Hemijski rat*

i) — *Obuka 150.000 ljudi u gađanju iz p.a. oruđa*

3) — *Pitanja koja se odnose na mornaricu*

4) — *Pitanja koja se odnose na vazduhoplovstvo*

⁹ Vidi dok. br. 51.

⁷ Vidi dok. br. 38 i 39.

⁸ Vidi dok. br. 73.

⁹ Vilhelm (Wilhelm Keitel), načelnik Vrhovne komande Vermahta.

BR. 58

DOPIS VRHOVNE KOMANDE OD 12. APRILA 1943. GENERALŠTABU KoV POVODOM RASPOREDA „15- JANUAR" I SPORAZUMA NEMAČKO-ITALIJANSKIH PREDSTAVNIKA OD 18. APRILA O MEĐUSOBNOJ SARADNJI NA BALKANU¹

VISA K-DA OR. SN. „SLOV. DALM."
OPERATIVNO ODELJENJE

Br. 5920
Stiglo 13. apr. 1943/XXI

Kopija

VRHOVNA KOMANDA
Operativno odeljenje vojske

* *Istočno bojište*

V.P. 21, 12. aprila 1943/XXI

Br. 21774 prot.

*Predmet: Raspored „15 januar"
(veza akt 21765 od 11 t.m.)²*

GENERALŠTABU KRALJEVSKE KOPNENE VOJSKE

Vojna pošta 9

OKW [nemačka Vrhovna komanda] je skrenula pažnju ovoj vrhovnoj komandi na potrebu da se onemogući partizanskim bandama, rasturenim u operaciji „Vajs"³, ponovno prikupljanje u „Drugoj zoni",⁴ koju treba da napuste trupe Više k-de oruž. sn. „Slov.—Dalm." kako je predviđeno radi zauzimanja Rasporeda „15 januar."⁵ U tom cilju OKW je ponudila da sa nemačkim ili hrvatskim trupama⁶ posedne zonu koju napuste italijanske trupe, i tražila je da se O.B.S.O. [nemačka k-da Jugostoka] i Viša k-da oruž. sn. „Slov.—Dalmac." detaljno sporazumeju po ovome pitanju.

¹ Kopija originala (pisanog na mašini) u AVII, reg. br. 45/2, k. 100.

² Redakcija ne raspolaže tim aktom.

³ Vidi dok. br. 14.

⁴ Vidi dok. br. 53.

⁵ Vidi dok. br. 55 i 58.

⁶ Odnosi se na ustaško-domobranske jedinice.

Ova vrhovna komanda se slaže sa potrebom da bar zagarantuje sigurnost „Druge zone“. S druge strane, pak, kao što je poznato, prilikom planiranja Rasporeda „15 januar“, Viša k-da „Slov.—Dalmac.“ se nadala da će ograničiti zone koje posedaju naše snage kako bi time postigla jedan usredsređeniji i jači raspored i pored oduzimanja snaga 2. armiji, i kako bi sačuvala kontrolu najvećeg dela „Druge zone“ pomoću hrvatskih posada i posada M.V.A.C., pod našom komandom. Prilikom razgovora sa Nemcima naknadno primljene obaveze u pogledu četnika⁷ ograničavaju učešće M.V.A.C., na koje se još može računati, i nameću potrebu da se planirani Raspored „15 januar“ ponovo revidira.

Ova revizija se mora izvršiti sa težnjom da se postigne sledeće:

— da obalske garnizone „Druge zone“ posednu *italijanske trupe*;

— da unutrašnje garnizone „Druge zone“ posednu *italijanske, hrvatske ili nemačke trupe, pod našom komandom.*

Stoga, prilikom pregovora koje bude morao general Roboti da vodi sa generalom Lerom,⁸ a poznavajući važnost ovih dveju zona za Nemce, treba imati u vidu korist od toga da se zone Drniš i Mostar ne prepuste Nemcima u cilju eventualnog posedanja sve dok se ne dobije pristanak da će eventualni nemački garnizon (koji bi sigurno bio znatne jačine) biti potčinjen našim velikim jedinicama.

Međutim, potrebno je da naše trupe posednu napred pomenute zone i to: odmah zonu Drniš, a zonu Mostar čim bude ponovo uspostavljena normalna situacija u Hercegovini.

Ako O.B.S.O. bude zahtevala od Superslode dalje držanje određenih garnizona, zasnivajući to traženje na činjenici da ih ne može zameniti svojim trupama, ostaje da Supersloda prosudi o mogućnosti ili nemogućnosti posedanja ovih garnizona italijanskim trupama.

U vezi tih zadataka, snage kojima će raspolagati Supersloda biće u krajnjoj liniji one kojima i sada raspolaze (bez divizije „Sasari“), imajući u vidu:

— da će biti korisno da 1. brza divizija ostane na raspolaganju Superslode bar dok joj ne budu stavljeni na raspolaganje hrvatski odredi, koji treba da se obrazuju u Italiji;

— da će se divizija „Murđe“ morati što pre dopuniti do punog sastava, uzimajući, ako je potrebno, odgovarajuće jedinice iz otadžbine.

Načelnik Glavnog generalštaba
potpisan Ambrozio

⁷ Vidi dok. br. 38, 39 i 50.

⁸ i ¹⁰ Vidi dok. br. 55, nap. 8.

Za vreme današnjeg sastanka⁹ postignuti su za blisku budućnost sledeći sporazumi u pogledu italijansko-nemačke saradnje na Balkanu i u Grčkoj:

1.) — O(KW načelno ne stavlja nikakvu primedbu protiv namere Vrhovne komande da italijanske trupe napuste još neke zone u Hrvatskoj. S druge strane, ovo napuštanje ne sme da omogući Titovim bandama, koje su razbijene zajedničkim naporima u operaciji „Vajs“, da se ponovo prikupe u napuštenim zonama. Dalje je utvrđeno da će se komandant italijanske 2. armije i O.B.S.O. imati još da dogovore o vremenu napuštanja zona.¹⁰ Dakle, postavljen je princip da napuštanje zone od strane XVIII i VI arm. korp. bude jednovremeno sa posedanjem nemačkih i hrvatskih trupa. O.B.S.O. će morati voditi računa o tome da će se jedan deo italijanskih trupa morati da prebaci što pre u Italiju, radi pojačanja odbrane otadžbine. U napuštenim zonama neće biti upotrebljeni četnički odredi niti pod našom niti, pak, pod hrvatskom komandom.

2.) — Nema izmene u pogledu budućih operacija u Hrvatskoj i Crnoj Gori, to jest u pogledu operacija razoružanja četničkih odreda u Hrvatskoj i zajedničkih operacija protiv Mihailovića, koje su predviđene sporazumima u Rimu na dan 20. februara 1943. g. između Vrhovne komande i OKW, koju je predstavljao divizijski general Varlimont.¹¹

Blagovremeno će se morati postići sporazum između zainteresovanih italijanskih komandi i O.B.S.O. kao što je već dogovoreno.¹²

3.) — OKW će O.B.S.O.-i dati uputstva, kako bi 11. italijanskoj armiji u Grčkoj naznačila *najvažnija* postrojenja za ratnu proizvodnju, koja rade za zajedničku ratnu privredu i koja zahtevaju lokalnu vojničku zaštitu.

Vrhovna komanda će izdati uputstva 11. italijanskoj armiji da se poštara za ovu zaštitu.

U prilogu se dostavlja jedan spisak i jedna karta svih postrojenja u Grčkoj važnih za ratnu privredu.¹³

2 priloga
OKW

Vrhovna komanda

⁹ Vidi dok. br. 50.

¹¹ Vidi dok. br. 36.

¹² Vidi dok. br. 38.

¹³ Redakcija ne raspolaže tim priložima.

BR. 58

**PROMEMORIJA VRHOVNE KOMANDE OD 12. APRILA
1943. O POGORŠANOJ VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U
CRNOJ GORI¹**

A² C/6
Op.

PROMEMORIJA ZA DUCEA

12 april 1943 — XXI

Iz Crne Gore je javljeno da se tamo situacija pogoršala, jer su ogromne mase partizana prodrle u dolinu Drine.³

Predviđa se evakuacija Sandžaka i nemogućnost deblokiranja naših velikih vojnih garnizona, ukoliko italijanske i savezničke snage i dalje budu neaktivne u pograničnim zonama,⁴ s obzirom da glavnina partizanskih snaga nadire ka Crnoj Gori.

Or...⁵

BR. 53

**ZABELEŠKA VRHOVNE KOMANDE OD 12. APRILA 1943.
O USMENIM DIREKTIVAMA IZDATIM NAČELNIKU
GENERALŠTABA KoV I VIŠOJ KOMANDI ORUŽANIH
SNAGA „SLOVENIJA—DALMACIJA" U VEZI S POVLACENJEM
POSADA IZ DRUGE ZONE¹**

Afmbrozio]

**RAZGOVOR SA EKSELENCIJOM ROZIJE I EKSELENCIJOM
ROBOTIJEM**

12. 4. 1943 — XXI u 10,30 časova

Ekselecija načelnik (Glavnog generalštaba): čita izveštaj u vezi sa sporazumom koji je 8. aprila postigao sa maršalom Kajtelom [Keitel] i direktive koje je, u vezi sa ovim sporazumom, Vrhovna komanda dostavila Generalštabu KoV.²

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 248/30.

² Paraf generala Ambrozija.

³ i ⁴ Vidi dok. br. 90.

⁵ Nečitka reč, dopisana olovkom.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 125/720—21.

² Vidi dok. br. 50 i 51.

U cilju objašnjenja, dodaje sledeće:

— u prvoj verziji teksta sporazuma, nemačka Vrhovna komanda tvrdila je da povlačenje garnizona od strane VI i XVIII armijskog korpusa treba potčiniti mogućnostima da ove garnizone zamene nemačke jedinice. Ova koncepcija nije obuhvaćena konačnim tekstom usled protivljenja načelnika Glavnog generalštaba.

U direktivama datim ekselenciji Roziju ukazano je na ovo i precizirano da se, ukoliko se od strane Nemaca postave slični zahtevi, ekselenciji Robotiju ostavlja pravo odlučivanja da li treba ili ne treba povući garnizone, bez obzira da li će njih zameniti nemačke jedinice;

— utvrđeno je da će obalske garnizone u 2. zoni držati italijanske jedinice, a one u unutrašnjosti — italijanske, odnosno nemačke ili hrvatske jedinice pod našom komandom.

Raspored „15. januar" treba revidirati.³

Reč je o tome da se organizuje jedna veoma čvrsta linija; obala se mora držati pomoću garnizona koji apsolutno ne smeju biti „preplavljeni"; ako nije moguće Hrvate sprečiti da se pojave na obali, ovo mora apsolutno biti zabranjeno Nemcima.

Sto se tiče garnizona u unutrašnjosti, htelo se potvrditi princip da se 2. zona nalazi u našoj nadležnosti; međutim, da bi se poštedele naše jedinice koje su premorene, treba nastojati da se tamo ne upućuju naše jedinice, mada se pomenuto područje nalazi pod komandom ekselencije Robotija;

— što se tiče područja Mostara, potvrđuje se da prisustvo Nemaca treba smatrati privremenim i da će ovo područje, čim bude moguće, ponovo zauzeti naše jedinice;

— 1. brza divizija ostaće još u Hrvatskoj. Diviziji „Murđe" [Murge] treba ponovo obezbediti borbenu gotovost.⁴

Ekselencija Rozi: izveštava da će se u sastav divizije „Murđe" uputiti 311. pešadijski puk.

S obzirom na nedostatak u ljudstvu, nailazi se na velike teškoće prilikom udovoljavanja zahteva 2. armije u vezi sa popunom.

Ekselencija načelnik: najavljuje da je na sastanku u Salzburgu odlučeno da se u domovinu vrati II armijski korpus.

³ Vidi dok. br. 58.

⁴ Ta divizija bila je razbijena dejstvima Glavne operativne grupe u dolinama reka Neretve i Rame, u periodu od 15. do 22. februara, izgubivši oko 2.300 ljudi, 2000 pušaka, 170 komada automatskog oružja, 14 topova, 11 tenkova, 45 kamiona i drugu ratnu opremu (tom IV. knj. 10, dok. br. 91, 92, 99, 115 i 130; knj. 11, dok. br. 188; knj. 12, dok. br. 227 i knj. 13, dok. br. 256).

Stoga neće morati da se uputi 5.000 ljudi koji su bili određeni za njegovu popunu.

Na zahtev ekselencije Robotija, izveštava da će sedište komande XVIII armijskog korpusa i dalje ostati u Splitu.

Ekselencija Rozi: izveštava da je prilikom svog nedavnog puta u Hrvatsku konstatovao da je divizija „Re” prilično iscrpna i da je treba prikupiti i reorganizovati. Osim toga, izjavljuje da general Glorija⁵, komandant V armijskog korpusa, nije na njega ostavio dobar utisak i da namerava da ga zameni sa generalom Ronkaljom [Roncaglia]⁶.

Ekselencija načelnik: rezimirajući, daje sledeće direktive generalu Robotiju:

— posle sastanka u Zagrebu⁷, pokreti koji su u toku, mogu se nastaviti uz odobrenje Generalštaba KoV;

— general Ler [Lohr] nema pravo da naređuje da se ne povlače garnizoni za koje mi smatramo celishodnim da se povuku;

— ako se pokrene pitanje razoružavanja četnika, izjaviti da je problem u toku rešavanja;

— ako se bude govorilo o Mihailoviću, izjaviti da se ovo pitanje odnosi na generala Pireija Birolija [Pirzio Birolli];⁸

— ukoliko se ukaže prilika, podsetiti Nemce da je njihovo prisustvo u Mostaru privremeno;

— dobro voditi računa da Nemci ne smeju stupiti na obalu.

⁵ Alesandro (Alessandro Gloria)

• Erkole (Ercole); do tada na raspolaganju Ministarstvu rata; 10. maja 1943. preuzeo je dužnost komandanta 14. armijskog korpusa.

⁷ Vidi dok. br. 57, nap. 4.

⁸ Vidi dok. br. 73.

BR. 58

IZVOD IZ IZVEŠTAJA VOJNOPOMORSKE KOMANDE DALMACIJE OD 12. APRILA 1943. VIŠOJ KOMANDI ORUŽANIH SNAGA „SLOVENIJA—DALMACIJA" O AKCIJAMA PARTIZANSKIH JEDINICA NA ITALIJANSKE PLOVNE OBJEKTE I UREĐAJE U TOKU MESECA MARTA¹

16-IV-1943.

VISA KOMANDA ORUŽANIH SNAGA
„SLOVENIJA—DALMACIJA"
OPERATIVNO ODELJENJE

Br. 6112
Stiglo 16. aprila 1943 — XXI

**VOJNOPOMORSKA KOMANDA
DALMACIJE**

Operativno odeljenje Split, 12. aprila 1943 — XXI
Telegrafska adresa: Maridalmazia Split
Br. Prot. 9832

Predmet: Pomorski nadzor u martu 1943 — XXI —

— **Poverljivo** —

SUPERSLODI (2-a armija)

— *V.P. 10* —

1) — Podaci koji se odnose na vazdušno-pomorski nadzor za mesec mart u vodama Vojnopomorske komande Dalmacije jesu:

Broj upotrebljenih jedinica	95
pređene milje	46944
časovi pokreta	7947,50
na moru pregledano brodova	856
predato brodova	123
potopljeno brodova	2
ispaljeno topovskih zrna	119
ispaljeno mitraljeskih zrna	759

¹ Original (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 24/2, k. 213.

LETAČKA AKTIVNOST 183-e ESKADRILE R.M.L.²

<i>Divulje</i>	protivpodmorničkih			
	pratnji	— 43	časova	90.30
	protivpodmornički lov	— 8	„	17.15
	razno	— 20	„	20.05
<i>Kumbor</i>	protivpodmorničkih			
	pratnji	— 8	časova	25.05
	protivpodmornički lov	— 4	„	8.10
	razno	— 3	„	3.35
Ukupno letova:		63	časova	141.00

Broj brodova centralizovanih u posednutim mestima:

— Omiš	107
— Ploče	34
— Korčula	959
— Šibenik	1876
— Gruž	53
— Trogir	381
— Vis	605
— Obrovac	193
— Brač	337
— Makarska	31
— Hvar	312
— Trpanj	325
— Metković	23

5236

Ukupno brodova centralizovano	5236
„ „ pregledano	856

Ukupno 6092

Nikakvih posebnih razmatranja da se doda onima koja su već izneta prethodnih meseci u pogledu pomorskog nadzora mornaričkih jedinica.³ — S obzirom da se pomenuti nadzor vrši pred potpuno neprijateljskim obalama ili na obalama koje nisu potpuno posednute kr. vojskom, nezavisno od pojedinačnih slučajeva gusarstva koji se dešavaju, sa isključive tačke gledišta Mornarice, rezultati se mogu smatrati dobrim. —

To je potvrđeno i kratkim statističkim podacima o partizanskim akcijama protiv pomorskog saobraćaja od

Nepoznata skraćenica. Vidi dok. br. 7, nap. 2 i 6.

Vidi dok. br. 7, 27 i 40.

avgusta meseca prošle godine. Na moru su izvršili ukupno 9 akcija, dok su sa kopna do danas izvršili ukupno 27 akcija, kao što se vidi iz sledećeg prikaza:

	<i>Akcije protiv sa- obraćaja izvršene od strane parti- zana na moru —</i>	<i>Akcije protiv sa- obraćaja izvršene od strane parti- zana sa obale —</i>
Avgust	1	2
Septembar		1
Oktobar	1	3
Novembar	1	4
Decembar	1	4
Januar	2	3
Februar	2	7
Mart	1	3

S druge strane treba imati u vidu da je sadašnji nadzor dosada vršen bez ikakvog povećanja sredstava od Ministarstva mornarice u odnosu na ona koja su već postojala u mesecu avgustu prošle godine, osim što je dato ovlašćenje da se najme u službu kr. mornarice svi lokalni brodovi koji se mogu smatrati pogodnim za službu nadzora, naoružavši ih uz pomoć jedinica kr. vojske.

18-IV
M.R.⁴

Sledeći grafikoni ilustruju povećanje službe nadzora s mora od dana kad je započela sa funkcijom protiv partizana:

JEDINICE UPOTREBLJENE U NADZORU PROTIV PARTIZANA:

PREĐENE MILJE U SLUŽBI
POMORSKOG NADZORA:

PREĐENO ČASOVA NA MORU
U IZVIĐANJU:

- 5) — Događaji dostojni da se pomenu jesu:
2. mart — Privremeno ukidanje U.I.P.⁸ Gradac. —
5. mart — U 11 časova, motorni jedrenjak „Antonio C” sa pratnjom od 11 vojnika kr. vojske napadnut je sa položaja na kopnu duž obale uvale Stupin (Rogoznica). — Na napad je odmah odgovoreno. — Nema žrtava. —

⁴ Paraf generala Robotija.

^{5, 6 i 7} Podaci dati u grafikonima su istovetni sa podacima iz ovog izveštaja i izveštaja navedenih pod objašnjenjem br. 3.

⁸ U.I.P. — L'ufficio italiano di Porto (italijanska lučka kapetanija).

10. mart, — Noću se našem obaveštajcu, koji se nalazio u čamcu u uvali Bok (Sćedro), približio jedan gumeni čamac sa oficijom i jednim mornarom, koji su tražili obaveštenja vojne prirode o ostrvima. Pojednost o gumenom čamcu i oficiru sumnjiva je.

11. mart — Naše jedinice zaplenile na reci Krka 7 čamaca. —

12. mart — U luci Postire (Brač), naše jedinice uništile 4 čamca.

13. mart — Naše jedinice zaplenile jedrilicu u uvali Luka (Brač) i još 16 čamaca na ostrvu Ciovo. —

15. mart — Partizani na položajima u uvali Babina (Korčula) pucali sa kopna na brod „Kurcola“ u službi nadzora, ranivši jednog mornara. —

16. mart — N.A.P.6 i motorni čamac M.B. 23 sa minobacačima kr. vojske izvršili akciju odmazde na selo Babina.

19. mart — N.D. 185 u službi nadzora u kanalu Pašman zaplenio čamac u kome se nalazilo 10 ljudi, koji su iskočili na obalu ostrvca Sisanj, čim se ovaj pojavio. —

21. mart — Prilikom čišćenja severne obale Hvara N.A.P. 19 zaplenio brodski materijal i dva čamca u uvali Bristova. —

21. mart — Naoružani remorker R. 13 šibenske mornarice zaplenio duž obala ostrva Krbela, Rakita⁹ i Rotondo¹⁰ 5 čamaca sa 34 osobe bez propusnica. —

22. mart — U visini Zaostroga ustanici su zaplenili motorne jedrenjake „Marija Lujza“ [Maria Luisa] i „Renato“. —¹¹

24. mart — Na poziv ljudi postavljenih kod rta Kabal (Starigrad na Hvaru), motorni jedrenjak „San Nikolo“ [San Nicolo] se približio kopnu, gde mu je otet deo tovara.

6) — O učešću u operacijama kr. vojske javlja se:

1. mart — Desantna četa mornarice Šibenik, sa remorkerom R.10, N.A.P.5 i motornim ribarskim brodom „Sauro“, učestvovala je sa jedinicama puka lake konjice „Saluco“ [Saluzzo] u operacijama čišćenja Zablaca (Šibenik). —

2. mart — U.I.P. Trpanj učestvovao sa svojim sredstvima u operacijama čišćenja garnizona Janjina u zoni uvale Luka (Pelješac). —

⁹ Pogrešno. Treba: Rakitnjak.

¹⁰ Verovatno je reč o otoku Oblik.

¹¹; ¹² Opširnije o zapleni tih brodova vidi tom Vili, knj. 1, dok. br. 207.

5. mart — Desantna četa mornarice Šibenik, sa remorkerom R. 10, motornim ribarskim brodom „Sauro“, N.A.P. 5 i motornim čamcem 183, učestvovala u noćnoj operaciji čišćenja Zablāće. —

7. mart — Motorni brod „Moshiena“, na traženje vojnog komandanta za Hvar, izvršio vatrenu akciju protiv grupa u blizini Hvara. —

7—15. mart — Sledeće jedinice mornarice Šibenik učestvovala su u operacijama divizije „Zara“ duž Krke, zaplenivši 9 čamaca: motorne ribarske brodove „Sauro“ i „Nazareno“ [Nazzareno], N.A.P. 5, motorni čamac 2, **R.10, R.13.** —

22. mart — N.A.P. 5, motorni čamac 22 i motorni ribarski brod „Nazareno“ učestvovali u operacijama čišćenja Komande sektora Vodice u zoni Rasline. —

24. mart — Minopolagač „Uljano“ sa minobacačima kr. vojske izvršio akciju represalija protiv grupa na položajima u Puhariću, koje su otvorile vatru na Makarsku.

POMORSKI SAOBRAĆAJ

1) — Pomorski saobraćaj u vodama pod komandom Mornarice Dalmacije u toku meseca marta vidi se iz sledeće tabele.

SEDIŠTE	BRODOVI				MOTORNI JEDRENJACI			
	STIGLI		POŠLI		STIGLI		POŠLI	
	Br.	tona	Br.	tona	Br.	tona	Br.	tona
Starigrad (Hvar)	23	2653	23	2653	13	183	13	183
Supetar (Brač)	24	2520	24	2520	7	73	7	73
Sumartin (Brač)	25	2661	25	2661	69	2415	69	2415
Split	247	72626	239	74706	469	15678	478	15744
Kotor	44	31912	45	35888	111	3788	124	4414
Trpanj	31	4544	31	4544	37	264	41	400
Dračē	—	—	—	—	58	359	58	354
Stagno	—	—	—	—	9	53	9	53
Zadar	240	85657	239	85535	506	19863	495	19689
Hvar	16	1840	16	1840	45	589	43	560
Šibenik	176	60088	179	65186	137	4742	128	4827
Korčula	99	36957	98	36896	121	5336	105	4664
Vela Luka	15	1725	15	1725	64	647	51	535
Gruž	108	55703	104	48213	201	6537	199	6326
Vis	24	2760	24	2760	44	466	41	435
Ploče	26	2641	27	2656	3	121	3	121
Omiš	22	2675	22	2675	151	2394	154	2379
Lastovo	1	85	1	85	17	307	14	279
Obrovac	6	594	6	594	15	112	15	112
UKUPNO	1127	376639	1118	371137	2077	63923	2048	63563

Gubici su bili sledeći:

Motorni jedrenjak „Renato”	tona	23
„Marija Lujza”	„	47
Ukupni gubici	„	70

Zaplenjeni od strane ustanika u visini Igrana. —¹²

Ukupan broj brodova	2.245	tona	747.776
„ „ mot. jedrenjaka	4.125	„	127.486
Ukupno tona			875.262

PODMORNIČKA AKTIVNOST

SIGNALNA MREŽA

Osmatranja u toku meseca bila su sledeća:

Kr. brodova	627
Parobroda	3185
Remorkera	130
Mot. jedrenjaka	3427
Mot. ribarskih čamaca	921
Aviona	772

27. prošlog meseca nepoznati su ubili između Preko i Sv. Mihovil (Ugljan) pomoćnika osmatračke stanice RAVOTTO Agostina i crnu košulju DONATIJA iz iste stanice, koji su se vraćali u sedište posle izvršenih nabavki u Zadru. Oko 17 časova istog dana sa severozapada su nepoznati ispalili na istu stanicu više pušćanih hitaca. =

Kontraadmiral
Komandant Mornarice Dalmacije
(Antonio BOBIEZE)
A. Bobieze

**DOPIŠ GENERALŠTABA KoV OD 13. APRILA 1943. VIŠOJ
KOMANDI ORUŽANIH SNAGA „SLOVENIJA—DALMACIJA”
O RASPOREDU „15. JANUAR”, ZADACIMA 2. ARMIJE
I SNAGAMA SA KOJIMA MOŽE RASPOLAGATI¹**

Prepis

VISA KOMANDA ORUŽANIH SNAGA
„SLOVENIJA—DALMACIJA”

(2. armija)

Operativno odeljenje

Raspored armije: zadaci i sredstva
— Promemorija —

— Prilog C —

GENERALŠTAB KOPNE NE VOJSKE

— I operativno odeljenje — 3. odsek —

Br. 6788

VP 9, 13. april 1943—XXI

Predmet: Zadaci i snage 2. armije.²

VISOJ KOMANDI ORUŽANIH SNAGA
„SLOVENIJA—DALMACIJA”
(2. ARMIJA)

Vojna pošta 10

Veza: dopis Vrhovne komande Br. 21774 od 12. 4 (prepis predat generalu Robotiju, zajedno sa zapisnikom sa sastanka između Vrhovne komande i nemačke Vrhovne komande 8. 4. 1943.).³

..
o

Potvrđujući zaključke sa sastanka od 12. 4. 1943—XX,⁴ izdajem sledeća dopunska uputstva u vezi sa direktivama koje je, prema pomenutom dopisu, izdala Vrhovna komanda.

¹ Snimak prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 139/414—416.

² i ⁵ Vidi dok. br. 58.

» Vidi dok. br. 51.

⁴ Vidi dok. br. 53.

1. — RASPORED „15. JANUAR“⁵

a) *Severna grupa*

Viša komanda oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija“ razmotriće celishodnost ponovne okupacije Otočca i, eventualno, drugih mesta u 2. zoni uspostavljanjem mešovitih italijansko-hrvatskih garnizona.

b) *Centralna grupa*

U *Kninu* i *Drnišu* moraju postojati garnizoni. Dalekovod *Zadvarje—Split* mora se obezbediti.

c) *Južna grupa*

5 obzirom na poseban značaj koji se pridaje *bazenu Neretve*, utvrđeno je da se sadašnji garnizoni moraju zadržati.

Odobravam — već izvršenu — evakuaciju *Gacka*.

Ostavljam toj višoj komandi pravo da odluči da li je, s obzirom na situaciju, celishodno da se zadrži garnizon *Bileća* i da li je, s obzirom na pojačanu okupaciju *Ploča*, potrebno da se podovno uspostavi garnizon *Gradac*.

2. — RASPOLOŽIVE SNAGE

Ostajući pri naređenju da se divizija „*Sasari*“, bez ikakvog zakašnjenja, mora vratiti u domovinu⁶ (telegram ovog generalštaba br. 6/15112 od 12. 4.),⁷ za sada se neće oduzimati druge snage.

Prva brza divizija ostaje na raspolaganju te više komande, kojoj se daje pravo da je može prebaciti na neki drugi sektor ako to bude smatrala potrebnim.

Divizija „Murde“ će se reorganizovati shodno naređenju ovog generalštaba od danas, koristeći 311. pešad. puk.

Divizija „Zara“ će kroz kratko vreme biti popunjena od strane ovog generalštaba.

Potrebno je, međutim, vodeći računa o opštoj situaciji, da se ta viša komanda orijentiše, shodno usmenim direktivama, tj. da:

— oslobodi od zadataka borbe protiv ustanika jednu diviziju iz *Severne grupe*, koju će za sada odrediti u armijsku re-

⁶ Vidi dok. br. 1.

⁷ Redakcija ne raspolaže tim telegramom.

zervu i dislocirati u blizinu železničkih stanica kako bi se, ako potrebe budu zahtevale, mogle odmah prebaciti na drugo ratište;

— stavi na raspolaganje ovom generalštabu *jednu diviziju iz Južne grupe* čim se normalizuje situacija na tom području.

3. — ORIJENTACIJE ZA PREDSTOJEĆE RAZGOVORE GENERALA ROBOTIJA SA GENERALOM LEROM⁸ I ZA DOGOVOR SA HRVATSKIM GENERALŠTABOM

Mora se postići:

— sa *Nemcima*: pomoć u posedanju nekoliko garnizona u dolini gornjeg toka Neretve i, eventualno, u nekim drugim mestima u 2. zoni, s tim da se ove jedinice stave pod potpunu i neposrednu nadležnost naših komandi divizija;

— sa *Hrvatima*: da pod našu komandu stave nekoliko brdskih brigada radi formiranja mešovitih garnizona na području Like.

4. — ZATVARANJE GRANICA SLOVENIJE I RIJEČKOG PODRUČJA PREMA HRVATSKOJ

Bez odlaganja pokrenuti rad na organizaciji linije Jastrebarsko—Vrbovsko—Delnice—morska obala, koju na severozapadu celishodno povezati sa granicom (dopis Vrhovne komande Br. 21640 od 5. 4)⁹ i izvršiti ispravku, koju je već proučila ta viša komanda, između Vrbovskog i Delnica prema Ravnoj Gori.

Cilj ove organizacije: ostvariti efikasnu zaštitu železničke pruge i razdvojiti partizanske snage koje dejstvuju u Sloveniji i na teritoriji anektiranoj riječkom području od snaga koje dejstvuju u Hrvatskoj.

Organizacija linije koju treba odmah ostvariti mora da se izvrši u duhu dopisa te više komande Br. 3210 od 25. februara 1943. godine,¹⁰ tj.: raščišćavanje zemljišta, pojas bodljikave žice, položaji izgrađeni od betona, minska polja u osetljivim rejonima.

Ovaj generalštab će odmah izvestiti komandu šumske milicije u vezi sa pitanjem raščišćavanja zemljišta.

Ta viša komanda će izvestiti o potrebnim količinama cementa i bodljikave žice, nastojeći da se, kao što je usmeno rečeno, od Nemaca dobije obećanih 1500 t bodljikave žice.

⁸ Taj sastanak je održan 5. maja 1943. Opširnije o njemu vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 160 i 172.

⁹ i ¹⁰ Redakcija ne raspolaže tim dopisom.

Organizacija linije Gorjanci—Vrbovsko duž granice odlaže se za kasnije; u međuvremenu proučiti definitivnu trasu.

5. — ODBRANA OBALE

Kao što proističe iz naređenja Vrhovne komande, odbrana obale mora biti poverena isključivo italijanskim garnizonima.

Okupacija obale može se ograničiti na nekoliko mesta od posebnog značaja. Međutim, garnizoni moraju biti tako jaki da se njihovo prisustvo oseti u međuprostorima, kako bi se sprečio pristup ustanika obali i omogućilo uništavanje plovnih sredstava koja bi im eventualno mogla doći do ruku.

Ovaj generalštab će bez odlaganja ispitati mogućnost da se udovolji predlogu u vezi sa dodeljivanjem jedne komande brigade i jedne komande obalskog puka (dopis Br. 03294 od 7 .4.)."

Nasuprot tome, ne postoji mogućnost da se udovolji zahtevima u vezi sa pridavanjem novih jedinica i novih borbenih sredstava. Stoga će ta viša komanda morati da računa na jedinice i borbena sredstva kojima sada raspolaže.¹²

Molim da se što pre izvesti o novoj organizaciji.

6. — EVENTUALNI REDUCIRANI RASPOREDI

Ove direktive ne isključuju celishodnost da ta viša komanda produži sa proučavanjima koja je naredila Vrhovna komanda (dopis Br. 21212 od 17. 3. 1943.) u cilju ostvarivanja reduciranih rasporeda u slučaju daljeg oduzimanja snaga i nepovoljnog razvijanja događaja na Balkanu.¹³

O rezultatima ovih proučavanja izvestiti me što pre.

NAČELNIK GENERALŠTABA
potpisan Rozi [Rosi]

¹¹ Vidi AVII, reg. br. 21/8d, k. 370.

¹² i ¹³ Vidi dok. br. 58.

BR. 58

IZVOD IZ IZVEŠTAJA VIŠE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA ALBANIJE ZA PERIOD OD 1. DO 15. APRILA 1943. KOMANDI GRUPE ARMIIJA „ISTOK“ O SITUACIJI U ZAPADNOJ MAKEDONIJI I NA KOSOVU¹

Poverljivo _____ 2

Komanda Grupe armija „Istok“
Štab

4. jun 1943
Prot. br. 119/op.

Nač. odeljenja
Kopija br. 42

VISA KOMANDA ORUZ. SNAGA ALBANIJE

Petnaestodnevni izveštaj
(od 1. do 15. aprila 1943—XXI)

Deo I

*Albanija*³

Poglavlje I

Opšta situacija

⁴

Posebna situacija

Poglavlje II

a) *Severna Albanija*⁵

Na području Skadra nije bilo konkretnih slučajeva na osnovu kojih bi se moglo potvrditi da bande ponovo preduzimaju delatnost. U porastu je propaganda protiv Italije, koju vrše studenti i intelektualci, a koji su u Skadru skoro isključivo iz katoličkih krugova.

Na području Debra aktivno rade predstavnici raznih struja, u nastojanju da zauzmu najpovoljniju poziciju u novoj situaciji

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 25/248—251.

² Pečat primaoca.

³ i ⁵ Vidi nap. br. 2 uz dok. br. 47.

⁴ Izostavljeni deo teksta odnosi se na Albaniju.

koja sazreva u Albaniji, tako da u pogodnom trenutku mogu da istaknu potrebne titule, da ne bi bili isključeni iz političkog kruga koji bude izašao kao pobednik.

Na Kosovu se zaoštrilo stanje previranja kao posledica događaja u Peći i Bakovici," koje, međutim, organi javnog reda razrešavaju energičnom akcijom čišćenja i političkom odmazdom, što kod uglednih ličnosti i opštinskih rukovodilaca, uporedo sa vidnim zamorom, izaziva postepeno odluku da se pridruže akciji vlasti.

Podsticanju gore pomenutog stanja previranja doprinose:

— poznati pokret partizanskih snaga, koje iz Hrvatske odlaze na jug;⁷

— napuštanje Nove Varoši od strane italijanskih trupa;

— delovanje emisara balkanske Kominterne,⁸ koji su navodno u tom cilju održali posebni sastanak u okolini Novog Pazara, da bi pridobili stanovništvo Sandžaka za partizanski pokret;

— manevar Moskve u vezi lažne vesti o smenjivanju Mihailovića sa dužnosti ministra rata i komandanta četnika.⁹

⁶ Osamnaestog februara 1943, u Đakovici su, zbog hapšenja Članova NO odbora i drugih građana Albanaca, organizovane demonstracije. Italijanske vlasti su na demonstrante nasrnule oružjem, ubile četrnaestogodišnjeg dečaka Sani Nušija i radnika Zaj Hamalijä i pohapsile oko dve stotine ljudi. Krajem marta, NOP odred „Emin Duraku" napao je u Đakovici terorističku grupu „Karta bjanka" kojom je rukovodio Ali Bokši. Nakon tog neuspelog napada, teror u gradu je pojačan: zapaljeno je više kuća i samo za jednu noć bilo je ubijeno 13 pripadnika i simpatizera NOP-a. U Peći je krajem marta, posle atentata na inženjera Tercu i fašističkog federalnog inspektora Rikotinija, takođe došlo do pogroma građana. Nekoliko ljudi je ubijeno, a zapaljeno oko stotina radnji i dućana. U uverenju da su atentat izvršili Albanci, italijanski organi su prvenstveno popalili njihove kuće i dućane. Vidi dok. br. 46 ove knjige; Fadilj Hodža, n.d., str. 37—38; Pavle Jovičević, NOO-i na Kosovu i Metohiji i odjeci II zasedanja AVNOJ-a, VIG, br. 6/1963, str. 100—102 i Hronologija, str. 449.

⁷ Reč je o tzv. četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi. Vidi dok. br. 14 ove knjige.

⁸ Netačno. Balkanska kominternu nikad nije postojala.

⁹ Na predlog izbegličke vlade Kraljevine Jugoslavije, kralj Petar II Karadorđević svojim ukazom oduzeo je komandu Draži Mihailoviću i priznao maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita za jedinog „vođu jugoslovenskih snaga otpora" tek 29. avgusta 1944. godine (Hronologija, str. 842).

ZABELEŠKA VRHOVNE KOMANDE OD 18. APRILA 1943.
O RAZGOVORU NAČELNIKA GLAVNOG GENERALŠTABA
SA NAČELNIKOM GENERALŠTABA KoV POVODOM PRI-
PREMA AKCIJE ZA DEBLOKIRANJE OPSEDNUTOG GAR-
NIZONA FOČA¹

A²

RAZGOVOR SA EKSELENCIJOM ROZIJEJEM

18. april 1943—XXI 10,00 č

Eks. Rozi: u vezi sa akcijom koju jedinice VI armijskog korpusa treba da preduzmu od Nevesinja prema Foči³ pojavile su se izvesne teškoće. U prvo vreme je ekscelencija Roboti uslovio ovu akciju raspolaganjem legijom crnih košulja divizije „Sasari”. Legija je dodeljena. Sada se ukazuje na neophodnost učešća tri nemačka bataljona, pa su, u vezi s ovim, u toku razgovori sa Komandom Jugoistoka.

Viša komanda oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija” potvrdila je učešće vazduhoplovstva, ali ekscelencija Pircio [Pirzio] pospešuje akciju jedinica radi rasterećivanja divizije „Taurinense”.

Uputio sam telegram eks. Robotiju [Robotti] ukazujući mu da je, zbog prestiža, neophodno pokrenuti akciju.

Eks. načelnik: akcija od Nevesinja prema Foči nameće terenske teškoće zbog snega. S druge strane, ako su i postojale teškoće logističke prirode, do sada su se već morale ispoljiti.

Smatram da je snaga partizana u rejonu Foča već oslabila i, zaista, oni nisu bili u mogućnosti da sprovedu ni jednu akciju do kraja.

Sada mi moramo da dejstvujemo odlučno, pa je potrebno da komandant armije krene što bliže mestu događaja kako bi mogao dati podstreka.

Eks. Rozi: garnizon Stolac je napušten. Međutim, naredio sam da se zadrži garnizon Bileća, značajan komunikacioni čvor.

Sastanak u Zagrebu je odložio general Ler [Lohr] i smatram da se neće održati pre 25—27. aprila.⁴

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 125/725—26.

² Paraf Ambrozija.

³ Mesec dana opkoljeni italijansko-četnički garnizon u Foči deblokirala je nemačka Borbena grupa „Rogatica” (tom IV, knj. 12, dok. br. 33, 36 i 197 i knj. 13, dok. br. 33 i 162).

⁴ Sastanak je održan 5. maja. Opširnije o rezultatima tog sastanka vidi tom IV, knj. 13, dok. br. 160 i 172: izveštaje generala Robotija od 5. i 9. maja Generalštabu KoV.

Zatim, ekselencija Rozi ukazuje na izveštaj Mese [Messe]⁵, objavljen nedavno u štampi, čije su reperkusije već poznate ekselenciji načelniku.

Što se tiče reorganizacije divizija koje su se iz Rusije vratile u domovinu, potvrđuje namere već izložene u prethodnim razgovorima.

General Đanuci [Gianuzzi], koji sada komanduje četničkim jedinicama VI armijskog korpusa,⁸ izrazio je želju da bude smenjen, a to bi Generalštab prihvatio.

U ovom slučaju mogao bi ponovno zauzeti raniji položaj, tj. položaj pomoćnika komandanta divizije „Sasari“.

Za komandovanje četničkim jedinicama odredio bi generala Katrijana [Chatrian],⁷ ili generala Maljana [Magliano],⁸ odnosno pukovnika Farinu [Farina],

Što se tiče generala Maljana, ekselencija Naši [Nasci]⁹ ga ne smatra pogodnim za komandanta jedne alpinske divizije, već bi mu se za taj položaj više dopadao general Fasi [Fassi]¹⁰ ili gen. Testi.

Eks. načelnik: inspektor ne mora da se smenjuje u Ministarstvu i stoga postavljanje generala Maljana može se izvršiti nezavisno od saglasnosti inspektora alpskih jedinica.

Eks. Rozi: general Zangjeri [Zanghieri]¹¹ izrazio je želju da ponovo primi dužnost u jednoj operativnoj jedinici.

Eks. načelnik: u vezi s ovim tražio sam od generala Gariboldija [Gariboldi]¹² da me izvesti o razlozima zbog kojih nije smatrao celishodnim da ga ostavi u komandi II armijskog korpusa.

Eks. Rozi: general Skala [Scala]¹³ dobio je zadatak da organizuje jedan ciklus konferencija u vezi sa dejstvima italijanskih jedinica u Rusiji. Smatram celishodnijim da je taj zadatak poveren generalima koji su se borili u Rusiji.

Eks. načelnik: slažem se, ali su potrebni prikladni predavači.

⁵ Redakcija ne raspolaže tim izveštajem.

⁶ « Vidi dok. br. 15.

⁷ Luidi (Luigi), komandanat 51. pešadijske brigade dislocirane na Kritu (Grčka).

⁸ Emilio; na raspolaganju Ministarstvu rata.

⁹ Gabrijele, komandant Alpskog armijskog korpusa, koji se u toku aprila vraćao iz Rusije radi popune i reorganizacije.

¹⁰ Karlo (Carlo); na raspolaganju Vrhovnoj komandi. U toku maja preuzeo dužnost komandanta alpinske divizije „Kunenze“ (Cunense).

¹¹ Đovani (Giovani); do 15. marta 1943. komandant 2. armijskog korpusa.

¹² Italo, komandant 8. armije.

¹³ Edoardo

BR. 58

PROMEMORIJA NAČELNIKA ŠTABA VIŠE KOMANDE
ORUŽANIH SNAGA „SLOVENIJA—DALMACIJA" OD 26.
APRILA 1943. O RASPOREDU, ZADACIMA I MOGUĆNO-
STIMA JEDINICA 2. ARMIIJE¹

VISA KOMANDA ORUŽANIH SNAGA
„SLOVENIJA—DALMACIJA"

Načelnik štaba

PROMEMORIJA

VP 10, 26. april 1943—XXI

Predmet: Raspored armije — zadaci i sredstva.

1. — Trebalo je da armija u januaru zauzme raspored, koji je upravo zbog toga i nazvan Raspored „15. januar", i to:

— *Severni blok:* V i XI armijski korpus (Slovenija—anektirane teritorije riječkog područja — Karlovac — područje Gorskog kotara — Kapela);

— *Centralni blok:* XVIII armijski korpus — uglavnom anektirana teritorija Dalmacije sa Kninom i Drnišem;

— *Južni blok:* VI armijski korpus — gornji tok Neretve — mostarski rudarski bazen — Hercegovina i područje Kotora.

2. — Ovaj raspored je, bar u glavnim crtama, ostvaren tek polovinom aprila, i to samo za Severni i Centralni blok, dok za Južni blok još nije ostvaren.

Razlozi za ovo zakašnjenje su sledeći:

— operacije „Vajs 1 i 2", koje su, zajedno sa Nemcima, preduzete u februaru i martu;²

— događaji u dolini gornjeg toka Neretve u martu i aprilu, kao i događaji koji su na području Foča—Crna Gora još u toku.³

3. — Ideja za Raspored „15. januar" potekla je iz promemorije generala Roate, koja je, pod br. 22430 od 12. novembra 1942. godine, dostavljena Vrhovnoj komandi, a koja se za svaki slučaj prilaže u prepisu sa odgovarajuća tri priloga i dve dodatne napomene (Prilog A).

Ova studija, sastavljena u ono vreme zbog oduzimanja snaga iz armije u vezi sa ratnim događajima u francuskoj Se-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 139/392—401.

² Vidi dok. br. 14.

³ Vidi dok. br. 90.

vernoj Africi (odlazak divizije „Granatieri“, divizije „Sasari“ i četiri bataljona crnih košulja „M“), kao i zbog procene da će opšta situacija nametnuti oduzimanje i drugih snaga, uzimala je u obzir razne, sve suženije rasporede, oslonjene na obalu, s tim da se obezbedi i efikasna odbrana obala ostrvskog lanca.

4. — Raspored „15. januar“ — vidi Prilog I uz promemorigiju Br. 22430 i dopunsku šemu u Prilogu B — zasnivao se na pretpostavci da će, posle divizije „Granatieri“, biti oduzeta još samo jedna divizija, kao što se sada to i dogodilo odlaskom divizije „Sasari“.

Ali je raspored uzimao takođe u obzir i:

— potpunu borbenu gotovost armije, koju je trebalo popuniti nedostajućim ljudstvom u svim rodovima, jedinicama, specijalnostima i službama;

— četničke jedinice u punoj borbenoj gotovosti i, u svakom slučaju, pouzdane;

— doprinos hrvatskih jedinica,⁴ mada se na njih nije 100% računalo.

Sada, međutim, četničke formacije su se delimično rasturile, zahvaljujući takođe i činjenici što nemačka politika, koja zahteva njihovo razoružavanje, nameće velike teškoće u pogledu njihovog održavanja u borbenoj gotovosti.⁵ Pored toga, one se nalaze pod uticajem delatnosti Draže Mihailovića, na koga jugoslovenska vlada u Londonu i engleska vlada vrše pritisak kako bi ga odlučno orijentisale protiv Osovine. Zbog takvog pritiska, nije isključeno da se u dogledno vreme svi četnici okrenu protiv nas. Draža Mihailović, kao što je poznato, smatra Italijane kao najbolju pomoć koju je dosad imao i kao budući izvor za dobijanje oružja.

I hrvatske jedinice popuštaju više nego što se predviđalo i rasturaju se; ne ulivaju nikakvo poverenje, mada je za vreme operacija „Vajs“ zapaženo da su, dobro obučene i opremljene jedinice, rukovođene nemačkim oficirima, dejstvovala veoma ozbiljno.

5. — Naše jedinice, bar dobar deo naših divizija, koje se u Hrvatskoj nalaze skoro dve godine, već pomalo uzdrmane zbog neredovnog odobravanja odsustva, donekle razočarane što se njihov mukotrni i danonoćni rad ne ceni u domovini onako kako bi one želele, a zapažajući, s druge strane, da se jedinice, čije snage zbog gubitaka i bolesti stalno opadaju, ne popunjavaju, one su u operacijama „Vajs“ u odnosu na svoju borbenu sposobnost pretrpele još jedan moralni i fizički udarac.

⁴ i ²³ Odnosi se na ustaško-domobranske snage.

⁵ Vidi dok. br. 24.

Postoje neke divizije („Sasari", koja se vraća u domovinu, „Re" i „Murđe") kojima je neophodan jedan period konsolidovanja i odmora. Ipak, zauzimanjem Rasporeda „15. januar" želelo se takođe da se, većim grupisahjem snaga, na kraju zime stvori mogućnost za reorganizaciju i odmor jedinica. Međutim, ovo se nije ostvarilo, već se dogodilo sasvim suprotno.

6. — I ne samo to. Mada nije moguće da se dodeli sve potrebno ljudstvo za popunjavanje jedinica (armiji se neće dodeliti potrebno ljudstvo za popunu artiljerije i jedinica granične straže; skoro sigurno neće biti popunjeni teritorijalni bataljoni ni bataljoni mobilnih jedinica; popuna divizije „Murđe" zbog gubitaka pretrpljenih u operacijama u dolini gornjeg toka Neretve⁶ nije izvršena ljudstvom iz domovine već delovima kojima je raspolagala Viša komanda oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija"), i dalje se nastavlja oduzimanje snaga i borbenih sredstva.

Dopisom Generalštaba KoV Br. 6788 od 13. o.m.⁷ (Prilog C uz dopis Vrhovne komande Br. 21774 od 12. o.m.)⁸ dostavljeno je naređenje za izvršenje rasporeda armije, koji se donekle zasniva na postavkama Rasporeda „15. januar", i daju se uveravanja da se iz armije za sada neće oduzimati druge snage. Međutim, posle samo nekoliko dana usledilo je naređenje da se uputi jedan granični bataljon „M", šest bataljona skvadrasta i po jedno oruđe iz svake baterije divizijske artiljerije — ukupno 78 oruđa (Dopis Generalštaba KoV Org. br. 0066970/4 od 16. aprila, koji se — u Prilogu D — prilaže u prepisu⁹ uz naš telegram Br. 03736 od 21. o.m., kojim se dostavljaju protivpredlozi,¹⁰ zajedno sa dopisom ove komande Op. br. 6505 od 22. o.m. dostavljenim Generalštabu KoV u vezi sa njegovim dopisom Br. 6728" — Prilog E).

7. — Operacije „Vajs" su, prema nemačkoj zamisli, imale za cilj da se uguši ustanak od Korduna do Hercegovine. Međutim, predviđanja se nisu ostvarila; i ne samo to, već se aktivnost partizana u Lici, posle napuštanja naših garnizona koje smo ovde držali, a zbog nesposobnosti hrvatskih snaga da ih

⁶ Vidi dok. br. 90.

⁷ Vidi dok. br. 55.

⁸ i ²⁶ Vidi dok. br. 51.

⁹ i ²⁸ Redakcija ga, zbog ograničenosti prostora, ne objavljuje. Njime se naređuje da se navedena artiljerijska oruđa, zajedno sa posadama, stokom i odgovarajućim materijalom, upute u Italiju radi formiranja novih artiljerijskih jedinica (AVII, NAV-T-821, r. 139/417—21).

¹⁰ Tim telegramom se moli da Generalštab izmeni svoje naređenje br. 0066970/4 pošto bi tražena redukcija artiljerijskih oruđa uticala na smanjenje efikasnosti jedinica (AVII, NAV-T-821, r. 139/422).

¹¹ Verovatno omaška. Treba da stoji 6788 (vidi prilog E).

zadrže, obnovila velikim intenzitetom. Otočac je već u rukama partizana, a Gospić je odskora odsečen.

U Hercegovinu je nagnula glavina partizanskih jedinica potisnutih sa severa (kao što je komanda armije to i predvidela, i upravo je u vezi s ovim predviđanjem bilo i predloženo izvršenje akcije od Prozora i Sinja prema Livnu i Tomislavgradu¹² pomoću četničko-crnogorskih snaga, koja iz političkih razloga nije preduzeta) i prouzrokovala pad garnizona u gornjem toku Neretve, vršeći i sada pritisak na Crnu Goru i Sandžak. Na taj način iz Like se nazire ozbiljna opasnost: ili za Karlovac ili za obalsko područje. Situacija u Hercegovini ne pruža nade u skoro poboljšanje. Pored toga, partizanske formacije su ponovo ojačale u pogledu naoružanja (upotreba minobacača 81 mm, artiljerije i tenkova), sposobnosti komandovanja i zbog postignutih izvesnih uspeha (vidi takođe i operacije u Crnoj Gori).¹³

U zaključku, Raspored „15. januar,, (Prilog 1 uz promemoriju Br. 22430 i dopunska šema u Prilogu B) se zasnivao na:

— raspoloživim snagama od sedam divizija i četiri divizije tipa 41, kao i jedne brze divizije, ukupno na dvanaest kompletnih i borbeno potpuno sposobnih divizija, tako da je sa ostalim jedinicama armijskih korpusa, graničnom stražom, teritorijalnim i posadnim snagama, karabinijerima itd., jačina armije, uključivši i službe, iznosila 225.000 ljudi i 810 topova, nasuprot sadašnjoj jačini koja iznosi 210.000 ljudi i 700 topova;

— situaciji kod četnika i njihovoj pomoći koja se sasvim razlikovala od sadašnje;

— efikasnoj pomoći Hrvata;

— mirnoj situaciji u Hercegovini.

(Trebalo istaći da su u promemoriji Br. 22430 i u dopunskim napomenama — Prilog A — ove osnovne pretpostavke uvek stavljane u prvi plan, kao i da je, istine radi, uvek ukazivano na even+ualne reperkusije u vezi sa držanjem Hrvata¹⁴ i četničkih formacija).

9. — Organizacija odbrane obala, mada se ima u vidu da se na kontinentalnoj obali ona ograničava na držanje velikih centara, a na ostrvskom lancu samo na izviđanje i osmatranje, apsolutno je neprikladna.

Jačina obalskih garnizona nije takva da se mogu tući međuprostori i njima dominirati. Izviđačka mreža na ostrvskom lancu je veoma slaba, da se ne bi reklo: skoro šlepa. Odbrambeni pojasevi organizovani pomoću malih torpeda, zbog nedostatka artiljerije i reflektorskih stanica, ne mogu se efikasno

¹² Sada: Duvno.

¹³ Vidi dok. br. 90.

¹⁴ i ²² Odnosi se na vojne i civilne organe ustaške NDH.

osmatrati i obezbediti, tim više što će se morati oduzeti još neki delovi artiljerije. Takođe i za odbranu obale treba dodeliti druge snage ako se želi da se ista pojača.

10. — U ovakvoj situaciji, *sasvim izmenjenoj na našu štetu*, Raspored „15. januar“ *ne može se zadržati u predviđenim granicama*. Jer, ponavljam, pored pogoršanja opšte i lokalne situacije, manjeg doprinosa Hrvata i četnika, i pored opasnosti koju četničke jedinice mogu sada da predstavljaju, mada armiji nisu oduzete druge divizije osim onih koje su tada bile predviđene, ipak su oduzete druge jedinice i borbena sredstva i nije u celini izvršena potrebna popuna kako bi jedinice raspolagale punim formacijskim sastavom. (Ukupno nedostaju snage bar u jačini jedne i po divizije.) Tačno je da direktive koje je dostavio Generalštab dopisom Br. 6788 (Prilog C)¹⁵ predviđaju izvesnu redukciju ovog rasporeda ali u prilično skromnim razmerama.

Činjenica je takođe da se, u cilju posedanja 2. zone od strane nemačko-hrvatskih jedinica, mora postići saglasnost sa Komandom Jugoistoka (razgovori sa generalom Lerom trebalo bi da započnu narednih dana¹⁶ i, koliko mi je poznato, očekuje se dolazak drugih nemačkih jedinica u Hrvatsku). Međutim, u pogledu ishoda ovih razgovora smatram da će se veoma malo postići bilo od Nemaca bilo od Hrvata, naročito u pogledu potčinjavanja našim komandama, kako će — prema direktivama viših vlasti — apsolutno morati da se zahteva za jedinice koje budu odobrene za posedanje rejona koje ćemo mi napustiti.

11. — U promemoriji Br. 22430 predviđena je mogućnost zauzimanja rasporeda od jednog maksimuma do jednog minimuma.

Minimalan raspored koji razmatra napuštanje većeg dela italijanske Dalmacije — uz odgovarajuće reperkusije političkog karaktera — mogu narediti jedino centralne vlasti. U svakom slučaju, u sadašnjim uslovima postojećih snaga može se smatrati da je prerano na to misliti. Međutim, da bi se zadržala cela italijanska Dalmacija pod okupacijom kakva je sada, a što je vojnički celishodno, treba komandi XVIII armijskog korpusa, koji poseda ovu teritoriju, nadoknaditi jedinice crnih košulja (bataljone skvadrista) za koje na dan 13. aprila (dopis Generalštaba KoV Br. 6788 — Prilog C)¹⁷ nije bilo predviđeno da napuste našu teritoriju.

Pored toga, treba dodeliti druge snage za račun Severnog bloka, i to ne samo radi zamene jedinica koje će biti oduzete (što delimično nije bilo predviđeno 13. aprila — pored 311. peš.

15 17, 18 i 24 Vidi dok. br. 55.

16, 25 i 29 Vidi dok. br. 55 i tom V) knj. 13j dok. br. 160 i 172.

puka i dva bataljona crnih košulja upućenih u Crnu Goru, takođe i jedan granični bataljon crnih košulja „M” i dva dobra bataljona crnih košulja skvadrista), već naročito radi suprotstavljanja situaciji nastaloj u Lici kao posledica ukidanja naših garnizona i izostalog doprinosa koji je na južnoj granici njenog rasporeda trebalo da pruže četničke i hrvatske formacije (od naročitog značaja je doprinos četničkih jedinica koje je trebalo da posednu kotlinu Drežnice i rejon Plaški—Vrhovine). Ovde nije dovoljno samo biti jak na krilima rasporeda, tj. na delu Vratnik—Zuta Lokva, da bi se obezbedile komunikacije prema moru, kao i u rejonu Ogulin, da bi se osigurala železnička pruga i područje Karlovca, već se treba pripremiti za aktivna dejstva u samoj Lici i ponovno dezorganizovati partizanske formacije i, po mogućstvu, kao što je predviđeno, organizovati hrvatske garnizone.

Pored toga, raspored Severnog bloka upravo direktno interesuje odbranu „Zemlje”.

Ako u celini posmatramo interese i zadatke koji proističu iz rasporeda pomenuta tri bloka, vidimo da je jedino kod Južnog bloka moguće izvršiti izmene u odnosu na Raspored „15. januar”.

Ovde zaista, držeći područje Kotora i vezujući se za sistem odbrane Crne Gore, nemamo, u stvari, u opštem okviru izmenjene celokupne situacije, da branimo neke važne političke interese, dok su ekonomski interesi — rudarski bazen — u nemačkim rukama. Ako ovde napustimo deo teritorije, verovatno nećemo imati teškoća da nas zamene Nemci (vidi takođe i za belešku od 14. novembra — Prilog A).

Stoga, po mom mišljenju, celishodno je ograničiti zadatke VI armijskog korpusa i obezbediti mostobran Ploče i pravac Trebišnjice, a definitivno ostaviti Mostar (uz obostranu upotrebu aerodroma) i rudarski bazen Nemcima (vidi šemu u Prilogu F).

Ovaj raspored, naravno, uzima u obzir odlazak bez zamene drugih bataljona koji nisu bili predviđeni 13. aprila, ali bi bilo poželjno da se u pogledu ustupanja divizijske artiljerije uzmu u obzir naši predlozi (Prilog D) kao i da se dodele reflektorske staxiif_ili, pak^eilektori 45, radi odbrane obale.

Ovaj raspored takođe ne predviđa obezbeđenje dalekovoda Zadvarje—Split, kao ni obezbeđenje električne centrale, jer bi u tom cilju trebalo dodeliti 1500 ljudi.

12. — Izvršenjem internih pomeranja — oduzimanje brze divizije iz XVIII AK, oduzimanje jedne druge divizije, verovatno divizije „Murde”, iz VI AK, prebacivanje nekoliko bataljona iz Severnog u Centralni blok kako bi se nadoknadio odlazak bataljona crnih košulja skvadrista — bilo bi moguće

da se, pored dobijanja jedinica za izvršenje popune i zaštitu železničke pruge, obrazuje Severni blok od sedam divizija, ostavljajući dve u centru i tri na jugu.

Na taj način bi se Severnom bloku obezbedio manevarski karakter kakav sadašnja situacija, kao i ona koja se predviđa, to zahteva, a bilo bi i lakše da se, posle završetka operacija u Lici, obrazuje armijska rezerva od bar jedne divizije, koja bi se mogla upotrebiti i za izuzetne zadatke van teritorije Više komande oružanih snaga „Slovenija—Dalmacija“, kao što je predviđeno dopisom Generalštaba jKoV Br. 6788 (Prilog C)¹⁸.

Ukoliko bi potrebe domovine zahtevale oduzimanje drugih snaga ili bi se situacija naknadno pogoršala (kao što je, uostalom, već predviđeno i dopisom Vrhovne komande Br. 21212 od 17. 3. — Prilog G — izvodno), preostalo bi jedino da se reducira teritorijalna okupacija Centralnog i Južnog bloka i da se prihvati onaj minimum predviđen u promemoriji Br. 22430 (Prilog A), a u vezi sa kojim se već preduzimaju i projektuju odbrambeni radovi radi obezbeđenja potrebnih mostobrana.

Osim toga, ne sme se zaboraviti da će raspoloživim transportnim sredstvima — pomeranja iz jedne grupe u drugu obavljaju se samo pomorskim putem, a za prebacivanje jedne divizije potreban je jedan mesec — prebacivanje oduzetih snaga biti uvek sporo i, ako se izvodi pod neprijateljskim pritiskom, veoma osetljivo i neizvesno. Postavlja se pitanje da li će se uspeti da se izvrši uredno i ekonomično, odnosno da li bi bilo celishodnije, da bi se izbegli gubici u ljudstvu i tehnici, čim se predvidi dalje pogoršanje situacije, pa čak i ranije, da se „dobije u vremenu“ i bez odlaganja reducira raspored Južnog i Centralnog bloka na predviđeni minimum?

K. Primieri

Raspored Armije: zadaci i
sredstva
Promemorija — *Prilog A* —

Promemorija br. 22430/op. od 12. 11. 42. sa predmetom:
„Ustupanje združenih jedinica”.

sa prilogom 1 — „Situacija 2. armije posle ustupanja di-
vizije „Granatieri”

sa prilogom 2 — „Situacija 2. armije u slučaju minimal-
nog ustupanja snaga”

sa prilogom 3 — „Situacija 2. armije u slučaju maksimal-
nog ustupanja snaga”

Zabeleška od 14. novembra 1942. o „Mogućnosti da 2. ar-
mija ustupi još 3 divizije”

Zabeleška od 13. novembra 1942. o „Mogućim vojno-poli-
tičkim reperkusijama usled ustupanja snaga od strane 2. ar-
mije”.

..
o

Prepis

VISA KOMANDA ORUŽ. SNAGA „SLOVENIJA—DALMACIJA“
(2. ARMIJA)

V.P. 10, 12. novembar 1942 — XXI

Operativno odeljenje

Prot. br. 22430

Priložene karte: 3 skice.

Predmet: Ustupanje združenih jedinica

Promemorija br. 22430 za Vrhovnu komandu

Vojna pošta 21 —

Pozivam se na telefonski razgovor održan 11. tek. sa ppuk. Montecemolo¹⁹ iz te Vrhovne komande.

Kao što sam izložio u svojoj promemoriji br. 20350 od 11. oktobra,²⁰ odnos granica između snaga i teritorija na području Armije sad se može smatrati postignutim.

Staviše, ako se uzmu u obzir uspesi ustanika protiv Hrvata (krunisani zauzimanjem Bihaća)²¹ i odraz sredozemne situacije na ustanike i njihove simpatizere, moglo bi se reći da je taj odnos prevaziđen.

Zbog toga bi trebalo aritmetički zaključiti da se od Armije, bez opasnosti, ne mogu više oduzimati snage.

Ali, okolnosti opšteg karaktera nalažu i još uvek mogu nalagati da se pribegne tom oduzimanju. I upravo s obzirom

" Mario Kordero di Montecemolo (Cordero di Montezemolo), član Operativnog odeljenja Vrhovne komande.

²⁰ Vidi tom V, knj. 8, dok. br. 124.

²¹ Po odluci VS NOV i POJ, Operativni štab NOP i DV za Bos. krajinu otpočeo je 2. novembra 1942, sa svojih pet brigada (1, 2, 3, 5. i 6. brigada) i tri brigade (2, 4. i 8. brigada) i dva odreda 1. operativne zone NOV i PO Hrvatske, bihaćku operaciju u cilju uništenja neprijateljskih uporišta u medurečju Une i Korane i spajanja oslobođenih teritorija Bosne i Hrvatske. U prvoj etapi operacije (2—4. novembra) zauzet je Bihać, u drugoj etapi (5—15. novembra) zauzeti su Bos. Krupa, Cazin, Vel. Kladuša, Cetinograd, Pećinograd, Vrnograč i Slunj. U toku operacije uništeni su glavnina ustaške 4. brigade i delovi 2. i 12. domobranskog puka. Zarobljeno je 860 domobrana, koji su pušteni kućama (tom IV, knj. 8, dok. br. 14—16, 22—24, 29 i 229; tom V, knj. 9, dok. br. 9—10, 23, 39—40, 46, 49, 53, 57—59, 61, 63, 70, 78, 153—154 i 153).

na takvu mogućnost, na koju sam bez ustezanja ukazao potpukovniku Montecemolo, u produžetku navodim razna moguća rešenja.

1) — *Oduzimanje divizije „Granatijeri“*
(isključujući povratak 4. bersaljerskog puka).

U ovom slučaju *još je moguće*, ako se iz raznih arm. korpusa napabirči 6—7 bataljona, smeniti grenadirske bataljone u odlasku, *ne menjajući sadašnji raspored*, s tim da se obezbedi postojeća zaštita žel. pruga i održi sadašnja okupacija (vidi priloženu skicu 1).

Naravno, pošto smo, kao što sam već naglasio, *na granici*, nije isključeno da na nekom delu okupirane teritorije dođe do nepredviđenih događaja, naročito ako bi prebacivanje bataljona divizije „Granatijeri“ trebalo sprovesti pre no što bude moguće uputiti na lice mesta trupe koje treba da ih smene.

2) — *Oduzimanje drugih divizija-*

U ovom slučaju *nikako ne bi bilo moguće održati sadašnju okupaciju*. Nastojanje da se to učini bilo bi u suprotnosti sa najosnovnijim principom koncentracije sredstava i dovelo bi — pre ili posle — do zaista zabrinjavajuće situacije i to u doba kad ne bi bilo lako izaći na kraj.

Obim eventualnih ustupanja snaga različit je i sadrži čitavu gamu rasporeda, od kojih svaki odgovara određenom ustupanju.

Polazi se tako od slučaja *minimalnog ustupanja*, koji je prikazan u priloženoj skici 2 (jedna divizija plus div. „Granatijeri“, znači ukupno dve divizije), pa do slučaja *maksimalnog ustupanja* prikazanog u priloženoj skici 3 (6 divizija plus div. „Granatijeri“, odnosno ukupno 7 divizija).

Očigledno da bi izmenjonom rasporedu trebalo da odgovara izmenjen stav s naše strane, naročito ako bi se rešenje identifikovalo i znatno približilo slučaju *maksimalnog ustupanja*. A to bi svakako izazvalo reakciju, koja se donekle predviđa, kako među saveznicima, Nemcima i Hrvatima, tako i među „četnicima“, koji su nas do sada podržavali u radu, pa najzad i među samim neprijateljima.

Ovo pitanje samo napominjem, jer, niti imam elemenata niti sam pozvan da procenjujem da li je poželjniji doprinos od 6—7 divizija na drugom bojištu, ili slabljenje naših snaga, pa prema tome i našeg položaja i ugleda na Balkanu.

3) — Svakako, sa sadašnjim stanjem stvari, a za slučaj da oduzimanje snaga treba da ostane u srednjim granicama, smatram

za celishodno da se vratim na pitanje na koje sam još od januara ukazivao, odnosno na potrebu da se rukovođenje operacijama u Hrvatskoj poveri jednoj jedinstvenoj komandi.

Pozitivno je to što bi jedinstveno gledanje i rukovođenje doprinelo korisnijem razvoju operacija, naročito ako bi se vodilo računa o sve većoj snazi i boljoj organizaciji koju je postigao neprijatelj.

Jedan takav predlog u sadašnjem trenutku mogao bi da bude bolje prihvaćen, ukoliko bi bio prikazan ne kao posledica lokalne situacije, već kao mera prilagođena opštoj situaciji.

Kako bilo, primenile bi se sledeće osnovne mere:

- a) — jedinstvena komanda, određena na konkretnim i nedvosmislenim osnovama, koja bi imala *operativnu* nadležnost nad svim italijanskim, nemačkim i hrvatskim vojnim snagama dislociranim u Hrvatskoj;
 - b) — civilna vlast u potpunosti bi bila poverena kompetentnim hrvatskim vlastima;
 - c) — „teritorijalni zadaci" (posedanje garnizona, zaštita žel. pruga, itd.) povereni hrvatskim trupama, razume se uz takvu raspodelu koja bi odgovarala značaju pojedinih zona;
 - d) — „manevarski" zadaci namenjeni italijanskim i nemačkim trupama, kao i hrvatskim trupama koje nisu potrebne za izvršenje zadataka pod tačkom c), a koje pružaju veću garanciju u pogledu borbenosti i pouzdanosti (ustaški bataljoni i brdske brigade).
- U navedenom slučaju, Armija, iako smanjena za 3—4 divizije ustupljene za druge frontove, mogla bi još:
- sa 6 divizija da čuva anektirana područja,
 - sa izvesnim brojem novoformiranih bataljona, grupisanih u obalske brigade, da vrši nadzor na ostrvlju i na najznačajnijim delovima dalmatinske obale,
 - sa 4—5 divizija da obrazuje snažnu manevarsku masu, zaduženu da, zajedno sa nemačkim združenim jedinicama i hrvatskim „elitnim" trupama, rešava zadatke pod tačkom d).

Očigledno je da bi takva solucija zahtevala niz prethodnih sporazuma sa Nalcima i preduzimanje mera za opremu hrvatskih trupa svim onim što im nedostaje, naročito u pogledu naoružanja, odeće i opreme.

Kopija

VISA K-DA ORU2. SNAGA „SLOVENIJA—DALMACIJA“
(2. armija)

Mogućnost ustupanja još tri divizije od strane 2. armije

14. novembar 1942/XXI

Povodom onoga na šta je ukazao ppuk. Montecemolo u pogledu celishodnosti da se razmotri neki srednji slučaj između dva ekstremna, maksimalnog i minimalnog, koje je ekšelencija Roata razmatrao u svojoj promemoriji od 12. tek., saopštavam sledeće:

Severni blok (Slovenija, riječka oblast, žel. pruge za transport nafte).

Pošto je div. „Granatijeri“ izgubljena, a nije nadoknađena, ne može se, bar sad, ići ispod 5 predviđenih divizija, ako ne želimo da rizikujemo ishod dejstava koja su nedavno vođena na ovim područjima.

Međutim, u drugoj fazi, pošto se na praktičnim osnovama utvrdi doprinos koji će hrvatske trupe moći da daju za zaštitu komunikacija i reagovanje ustanika na događaje koji su se ovih dana odigrali na drugim bojištima, učiniće se sve moguće da se broj okupacionih divizija svede na 4 (koje će, naravno, biti popunjene rezervom).

Centralni blok (Dalmacija)

Ako bi se naša okupacija zadržala unutar granica, ili približno, mogle bi se dobiti dve divizije, od kojih jedna brza.

Južni blok (dolina Neretve, područja Dubrovnik i Kotor, itd.).

Od 4 divizije na položaju, dve čuvaju prugu Metković—Mostar—Konjic, zonu rudnika i luku Ploče; ostale dve obezbeđuju dubrovačku i kotorsku obalu, kontrolišući takođe i najosetljivija mesta u unutrašnjosti.

Ukoliko bi nas smenili Nemci ili Hrvati (2500 „domobrana“ uskoro stiže u zonu) u službi zaštite pruga preko Mostara i rudarskog basena, i ukoliko bi bilo moguće i nadalje koristiti anti-komunističke formacije („četnici“) u sadašnjim sedištima, jedna divizija bi bila na raspolaganju.

Najzad, u cilju orijentacije, a nikako na uštrb eventualnih odluka ekšelencije Roate, smatram da 2. armija može da ustupi još tri divizije, od kojih jednu brzu, pored divizije „Granatijeri“.

VISA KOMANDA ORUŽ. SN. „SLOVENIJA—DALMACIJA“

(2. armija)

Predvidljive političko-vojne reperkusije u vezi ustupanja snaga od strane 2. armije

13. XI 1942 — XX

Reperkusije i ovde polaze od minimuma, koji odgovara minimalnom ustupanju, do izvesnog maksimuma, koji odgovara maksimalnom ustupanju. Između ove dve krajnosti postoji niz posrednih reperkusija.

Da razmotrimo ukratko ovaj problem u odnosu na Nemce, Hrvate,²² „četnike“ (formacije M.V.A.C.) i neprijatelje.

Sto se tiče Nemaca, nije isključeno da će oni nastojati da zauzmu naše mesto kada mi budemo napustili 2. zonu. To pre svega važi za područje 6. arm. korpusa, za koje su oni prilično zainteresovani (rudnik Mostar i luka Ploče) i u odnosu na koje gaje manje ili više prikrivene ekspanzionističke težnje (dolina Neretve i dubrovačka obala).

Nesumnjivo da bi sa slabljenjem naših snaga, naročito ako bi ono bilo naglašeno, došlo i do slabljenja prestiža, a Nemci to ne bi propustili a da ne učvrste svoj prestiž kod zagrebačke vlade i stranke koja je podržava.

Sto se tiče Hrvata, naše veće ili manje povlačenje ka obali sigurno bi otežalo njihovu situaciju i, silom prilika, moglo bi ih navesti da u većoj meri gravitiraju ka Berlinu.

Naše povlačenje iz određenih zona naročito bi stavilo u nepodnošljiv položaj garnizone koji su dislocirani na područjima pod našom okupacijom. Kad mi odemo, isključeno je da oni mogu da izdrže sami; najviše što bi mogli, to je da se održavaju na rubu naše ili nemačke okupacije, s tim da se koncentrišu u mestima na dometu jedne ili druge, što znači da budu u mogućnosti da prime pomoć.

Sto se tiče „četnika“ (formacije M.V.A.C.), oni bi očigledno smatrali da smo ih napustili ukoliko bismo bili prinuđeni da se povučemo prema obali i da napustimo prostrane oblasti u unutrašnjosti. Ne može se ni pomisliti da ih navedemo da nas u našem povlačenju svuda masovno slede, jer oni su praktično više vezani za područje nego što se to veruje (porodice, kuće, njive, itd.).

Njihov stav može na kraju:

- da ostane proitalijanski, kao sada;
- da poprimi nezavisnu i autonomnu tendenciju, u očekivanju događaja i naređenja iz Londona;
- da ih odvede odlučnom savezništvu sa ustanicima.

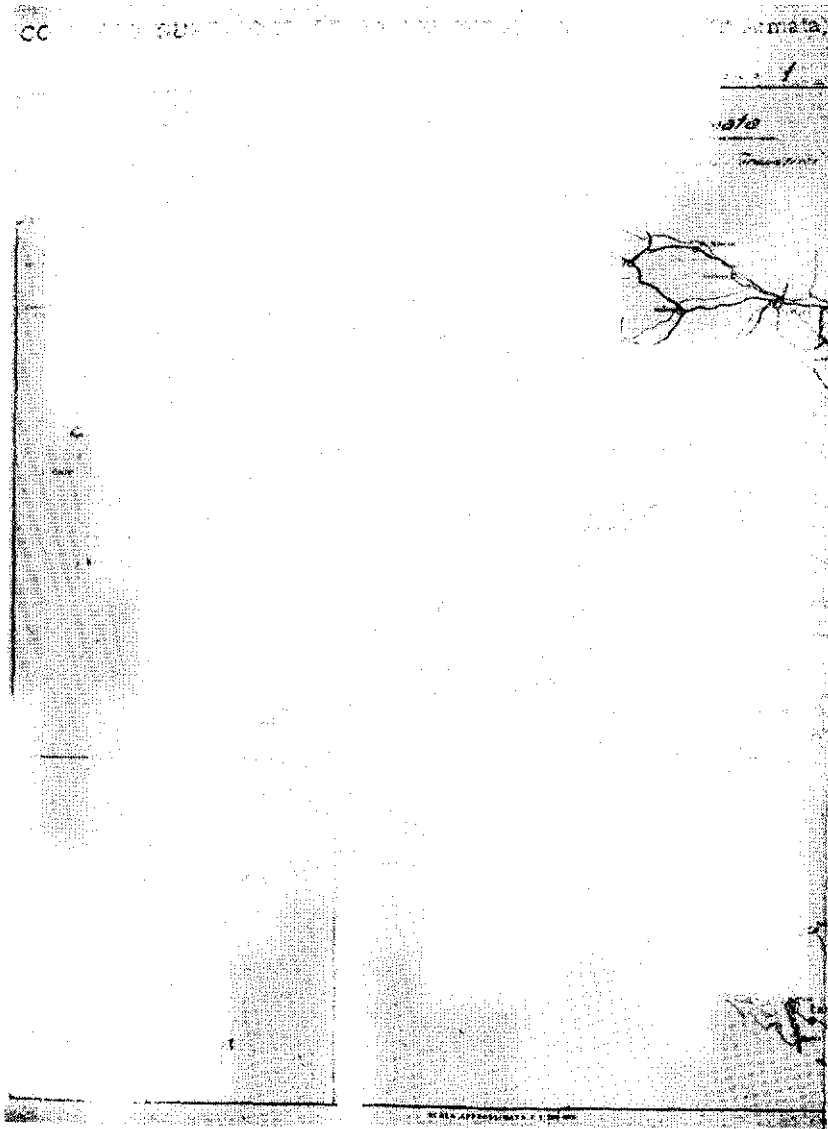
Prvo nije lako ostvarljivo, jer formacijama M.V.A.C. nedostaje mogućnost da se same održavaju. Mogli bi mi da ih podržavamo našim oružjem i artiljerijom, navodeći ih da budu tampon između nas i ustanika; ali u tom slučaju, kada bi se našle izvan ili na ivici naše kontrole, rizikovale bi da posednu teritoriju za sebe — to jest za svoj velikosrpski ideal — više nego za nas. To bi naravno dovelo do toga da se sa prvog pređe na drugi razmatrani slučaj.

Treći slučaj, bar za sada, izgleda neostvarljiv. Ali, na Balkanu nemoguće ne postoji, naročito uz pomoć zlata iz Londona.

U pogledu neprijatelja, odnosno ustanika — komunista, jasno je da bi napuštanje čitave, ili dela okupirane teritorije značilo jačanje njegovih snaga i agresivnosti.

Ovim bi se pogoršala opšta situacija u Hrvatskoj, ali ne i naša, pošto bi naša okupacija izgubila u širini, ali bi dobila u jačini (drugim rečima, držalo bi se *manje*, ali bi se držalo *bolje*).

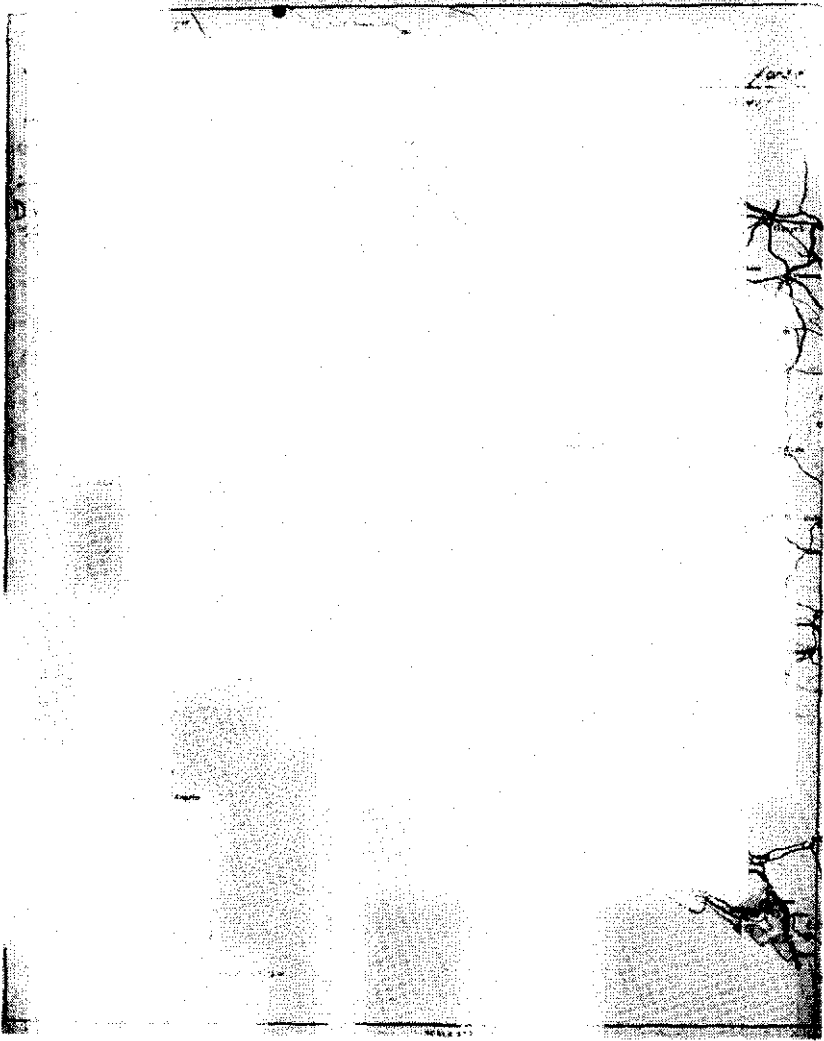
Takođe i zbog toga bi formiranje jedinstvene komande (razume se koja bi praktično bila u stanju da funkcioniše), o kojoj je reč u promemoriji ekscelencije Roate, omogućilo da se na odgovarajući način suprotstavimo, ma da sa manjim brojem naših snaga, operativnoj situaciji koja bi mogla da nastane u Hrvatskoj, utoliko što bi ta komanda omogućila bolju procenu i bolju upotrebu raspoloživih snaga (teritorijalnu, isključivo hrvatsku²³; manevarsku, pretežno italijansko-nemačku).

Fotokopija skice 1

SITUACIJA 2. ARMIJE posle ustupanja divizije „Granatieri”.

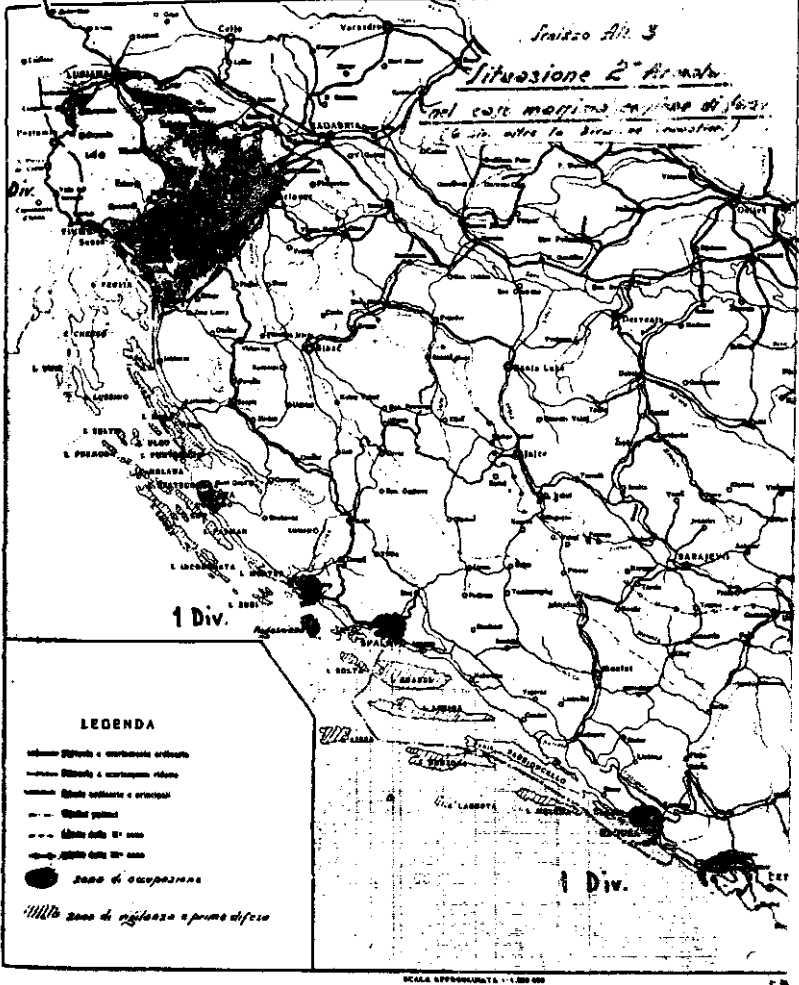
Schema skizze 2

Fotokopija skice 2

SITUACIJA 2. ARMIJE u slučaju minimalnog ustupanja snaga.
(Legenda: Pruge normalnog koloseka; Pruge uskog koloseka; Obični i glavni putevi; Političke granice; Granica II zone; Granica III zone; Okupaciona zona; Zona nadzora i prvog odbrambenog pojasa).

COMANDO SUPERIORE FF. AA. "SLOVENIA - DALMAZIA", (2^a Armata)
 UFFICIO OP.

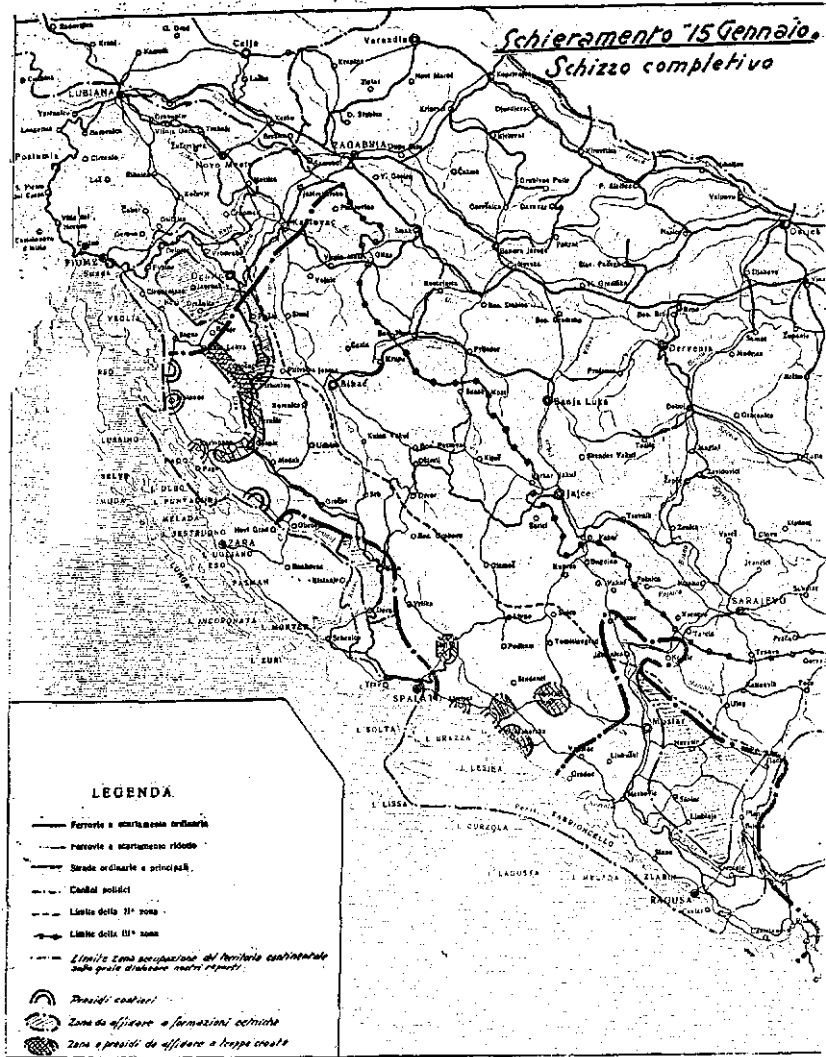
Fotokopija skice 3

SITUACIJA 2. ARMIJE u slučaju maksimalnog ustupanja snaga.
 (Legenda: Pruge normalnog koloseka; Pruge uskog koloseka; Obični i glavni putevi; Političke granice; Granica II zone; Granica III zone; Okupaciona zona; Zona nadzora i prvog odbrambenog pojasa).

COMANDO SUPERIORE FF. AA. "SLOVENIA - DALMAZIA", (2^a Armata)

UFFICIO DP

Annesso B al Promemoria del 26-IV-43 vvi.

Fotokopija priloga B Promemoriji od 26. IV-43.

RASPORED „15. JANUAR“ — dopunska skica

(Legenda: Pruge no "malnog koloseka; Pruge uskog koloseka; Obični i glavni putevi; Političke granice; Granica II zone; Granica III zone; Granica okupacione zone kontinentalnog područja na kojoj treba rasporediti naše jedinice; Obalski garnizoni; Zona koju treba poveriti četničkim formacijama; Zona i garnizoni koje treba poveriti hrvatskim trupama).

Raspored Armije: zadaci i sredstva
— Promemorija —
— Prilog E —

VIŠA KOMANDA ORUŽ. SNAGA „SLOVENIJA—DALMACIJA«

Prot. br. 6505/op. Poverljivo.

V.P. 10, 22. april 1943 — XXI

Predmet: Zadaci i snage 2. armije.

GENERALSTABU KoV
Operativno odeljenje

Vojna pošta 9

Veza 6788 od 13. aprila²⁴ sa istim predmetom.

1. — U izveštaju koji sam podneo juče, 21. [IV], komandan-tima arm. korpusa, Mornarice Dalmacije i Taktičkog vazduhoplovstva, prikazao sam opštu situaciju onako kako mi je vaša ekselencija izložila, zahteve koji iz nje proizlaze, a, ukazujući na zadatke armije i na mere koje treba da uslede, preispitao sam sve mogućnosti u vezi sa zadacima i sredstvima.
2. — Kao što je poznato, rad potčinjenih komandi odavno je orijentisan prema pomenutim direktivama; ali njihova integralna primena vezana je za elemente koji do danas još nisu sasvim definisani, kao:
 - raspoloživost snaga;
 - ishod razgovora u Zagrebu sa generalom Lerom i sa hrvatskim organima vlasti, koji će, kako saopštava O.B.S.O. moći da se održe tek posle Uskrsa;²⁵
 - stav četnika i Draže Mihailovića.
3. — U citiranom dopisu br. 6788 — tačka 2 — u skladu i sa onim što je predviđeno dopisom Vrhovne komande br. 21774 od 12. aprila²⁶ sa predmetom Raspored „15. januar", bilo je rečeno da mi za sada neće biti oduzete druge snage.

Međutim, samo u razmaku od četiri dana, dopisom tog Generalštaba br. 6941 od 16.²⁷ aprila tek. god., naređeno mi je da pošaljem u drugu zonu granični bat. „M",

⁸⁷ Redakcija ne raspolaže tim dopisom.

jaku i dobro naoružanu jedinicu. Dopisom tog Generalštaba — Kadrovsko odeljenje — br. 0066970/4 od 16. aprila²⁸ tek. god., oduzima se 78 divizijskih art. oruđa, o čijoj sam se neophodnosti u operativnim zadacima, u zaštiti garnizona i zaštiti obala već izjasnio.

Ujutro 20-og stiglo je obaveštenje Glavnog štaba milicije (nadam se da je netačno i prevaziđeno) da ovo područje treba da napusti takođe i šest skvadrističkih bataljona (2.500 ljudi). Uopšte se ne spominje njihovo smenjivanje.

Do danas nije stigla ni potvrda o ustupanju 1500 ljudi koji su traženi za obezbeđenje elektrovođa Zadarje—Split, kao i nekoliko hiljada ljudi za popunu teritorijalnih bataljona i diviziona prevedenih u pešadiju, dok se dobijeno ovlašćenje za sažimanje neefikasnih razbijenih bataljona indirektno može protumačiti kao oduzimanje snaga, jer se za ove bataljone više ne mogu tražiti popune niti očekivati da se one dobiju.

Sto se tiče ishoda razgovora u Zagrebu,²⁹ iako predviđanja mogu izgledati preuranjena, ipak mislim da mogu pretpostaviti da će se malo postići kako od Nemaca, tako i od Hrvata.

Hrvatske jedinice, nezavisno od toga koliko se može računati na njihovu nedovoljnu efikasnost i jačinu, uglavnom žive u sieri nemačkog uticaja, od kojih — ne treba da se zavaravamo — dobijaju mnogo veću pomoć u oružju i instruktorima nego od nas.

Dovoljno je da se podsetimo da će se program preuzimanja hrvatskih regruta i obuke jednog kontingenta regruta u jako smanjenom obimu delimično i sporo ostvariti.

Prema tome, logično je da će se Hrvati pre obraćati Nemcima nego ili nama.

Zatim ne verujem da će Nemci, koji inače, na osnovu odobrenja Lera, očekuju druge snage, pristati da svoje jedinice u 2. zoni stave pod našu komandu. Dovoljno je da se podsetimo na otpor na koji sam do sada nailazio, a koji nikad nisam savladao, da bih postigao da bar neki SS-bataljon dejstvuje pod komandom, ili bar u sadejstvu sa komandom 6. arm. korpusa.

O.B.S.O. je zatim saopštio da ni bataljone koji učestvuju u deblokiranju Foče ne treba smatrati, da su potčinjeni italijanskim komandama.

5. — Od stava četnika, a naročito od toga kakav će stav zauzeti Draža Mihailović pod pritiskom koji je, kao što je poznato, počela da vrši jugoslovenska vlada u Londonu da se odlučno suprotstavi Osovini, zavisi razrešenje situacije u Hercegovini, na koju sada još utiče i pogoršanje situacije, koje je nastalo u Sandžaku i Crnoj Gori.

Ako pritisci koji se vrše na Dražu Mihailovića budu delovali, što nije nemoguće, ne treba se nadati poboljšanju situacije u Hercegovini; štaviše, može se predviđati odlučno pogoršanje.

6. — S tom pretpostavkom, mada ću iscrpnije referisati posle razgovora u Zagrebu, napominjem:

— Uspostavljanju garnizona Otočac moći će se pristupiti tek posle reorganizovanja 5. arm. korpusa (diviziji „Re" naročito je potreban i odmor) i pošto se dobije garancija 0 dodeljivanju hrvatskih jedinica za sadejstvo u operacijama zauzimanja i njegovog održavanja: najmanje jedna brdska brigada, ali pre svega pošto se raščisti situacija u zoni Vratnik, koja je još vrlo osetljiva usled prisustva jakih ustaničkih snaga u istoj zoni i, kako izgleda, boravka poznatog Tita.

— Obezbeđenje elektrovida Zadvarje—Split vršiće se samo ako bude dodeljeno 1500 ljudi koji su za tu svrhu traženi; u protivnom biće povučen i sam garnizon Zadvarje (s tim što će se, naravno, povući sav koristan materijal).

— Određivanje rasporeda Južnog bloka vezano je, osim za sporazume sa Nemcima, koji su ovde važniji nego drugde, još i za mogućnost reorganizovanja div. „Murde" (jer, ako armija treba da izgubi sedam bataljona cr. koš., 311. puk neće moći da se pošalje 6. arm. korpusu, već će morati da ostane na severu) i za raščišćavanje situacije u Hercegovini.

Ali, s obzirom na to kako se stvari predstavljaju, uveren sam da ovo raščišćavanje neće ići ni lako ni brzo i da će raspored armijskog korpusa ubuduće morati da se ograniči na okupaciju Mostara i na liniju Trebišnjice, kao što sam već više puta predlagao.

7. — Najzad, što se tiče obalske zaštite, u potvrdu mog prethodnog izveštaja napominjem da, ukoliko ne budemo mogli raspolagati još nekim snagama, već izgubimo i artiljeriju, sadašnji obalski garnizoni neće moći ni da se

prošire, niti da se pojačaju, kao što bi se želelo, u cilju bolje kontrole nad područjem koje se nalazi između njih, dok ćemo na ostrvima i dalje imati jednu običnu, vrlo slabu kontrolu, tim pre što slabi garnizoni na ostrvima treba da se staraju i o održavanju reda i bezbednosti u unutrašnjosti.

Ovo gornje hteo sam da izložim, vraćajući se na neka obrazloženja koja su već ranije bila rečena, jer, s obzirom na neizvesnost situacije, a naročito na neizvesnost u pogledu raspoloživih sredstava (iako su mi dobro poznate neophodne potrebe drugih sektora, koje mogu nametnuti oduzimanja koja ranije nisu predviđena), smatram da radi toga da bi se izbegla alternativa nepoželjne neodlučnosti ili iznenađenja, bolje je da se bez daljega odlučimo za što je moguće ekonomičniji raspored i van svake političke preokupacije; i na njemu se treba ponovo snažno i odlučno afirmisati.

Ponavljam, ovo je bolje, nego da svugde budemo slabi.

Naznačeni komandant Armije
general
Mario Roboti

COMANDO SUPERIORE FF. AA. "SLOVENIA - DALMAZIA,, (2^a Armata

UFFICIO OP.

Annesso F al Promemoria del 26-IV-43

Fotokopija priloga F Promemoriji od 26. IV-43.

RASPORED 2. ARMIIJE — zadaci i sredstva

(*Legenda:* Pruge normalnog koloseka; Pruge uskog koloseka; Obični i glavni putevi; Političke granice; Granica II zone; Granica III zone; Granica okupacione zone kontinentalnog područja na kojoj treba rasporediti naše garnizone; Mešoviti italijansko-hrvatski garnizoni; Zona nadzora i prvog odbrambenog pojasa; Obalski garnizoni).

Raspored Armije: zadaci i sredstva
— Promemorija —

Prilog G —

Izvod iz kopije telefonske depeše br. 21212/op. od 17. marta od Vrhovne komande.

5. — Slovenija — Hrvatska — Dalmacija

a) — ...

b) — Pored toga treba predvideti jedan *smanjeni raspored* koji će morati da se zauzme kada opšta situacija bude nametnula dalje oduzimanje snaga, ili kada nepovoljni događaji na Balkanskom poluostrvu budu nalagali prikupljanje snaga.

Pomenuti smanjeni raspored treba da predvidi:

- jedan zaprečni front radi neposredne zaštite pruge Zagreb—Karlovac—Sušak, podvostručen duž slovenačko-hrvatske granice, da bi se sprečila nadi-ranja sa jugoistoka;
- protivdesantnu odbranu³⁰ u Dalmaciji, koju će Supersloda detaljno odrediti, imajući u vidu potrebu da se obezbedi posedovanje glavnih luka i pomorskih baza;
- obalsku zaštitu, naročito na vanjskom nizu ostrvlja.

U vezi sa ovim smanjenim rasporedom neka Supersloda naredi da se obave potrebni odbrambeni radovi, od kojih su neki već u toku, kao i da se, u sporazumu sa Generalštabom KoV, ostvari povezivanje između garnizona Rijeka i julijskog fronta (blizu Studena) sa objektima s onu stranu kastavskih visova.

³⁰ U originalu: „teste di sbasco”.